

ȚARA BÂRSEI

A. A. Mureșianu: Știri nouă despre refugiații munteni la Brașov în secolul al 18-lea și în răsmerița dela 1821

G. Bogdan-Duică: Relativ la G. Munteanu

Augustin Maior: Activitatea didactică și științifică a profesorului Aurel Ciortea

Dr. V. Bologa: Un îndrumător: † Aurel Ciortea

Axente Banciu: Suflete uitate: Dr. Grigorie Pantazi

G. B. D. și A. B.: Notițe și însemnări răslețe

A. B.: Scrisori vechi

O „plângere” din 1801, comunicată de C. Mușlea

PARTEA LITERARĂ

Ecaterina Pitiș: Flutur de noapte
Mi-e dor...

Dumitru Olariu: Balada ploului
Muezinul

S. T.: Dinstângași din dreapta

S. Tamba: Babu Mitiu

Ecaterina Pitiș: Traducere din Hafis

Ax. B.: Lt. invalid Ioan Meșotă

DĂRI DE SEAMĂ-CRONICĂ-BIBLIOGRAF.

A. A. Mureșianu: Ioan Georgescu: Dr. Ioan Rațiu, etc.

I. Gherghel: Dr. O. Netoliczka și Dr. I. Wolff

Ax. Banciu: Răsfoind ziarele și revistele

Cronică. Bibliografie. Informațiuni.

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI A. BANCIU

REDAȚIA
și
ADMINISTRAȚIA

B-dul Regele Ferdinand No. 14, Braşov

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260

NUMĂRUL LEI 50

Pentru străinătate acelaș preț, plus taxele de expediție (Lei 140)

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografilor numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16 p. formatul și hârtia revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 550, 200 ex. Lei 870

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 320. 200 ex. Lei 550

Pentru cetitori și abonați

Cei cari au primit No. 1—2—3—4 și le-au reținut, sunt rugați să ne achite abonamentul.

* * *

În loc să apărem lunar în 3 coale de tipar, vom apărea la câte două luni în 6 coale. Am făcut-o aceasta pentru a putea publica și articole mai lungi, cari, fărâmițate în 2—3 numere de revistă, pierd adeseori atât de mult. Cetitorii nu vor fi scurtați deci cu nimic.

Lucrările și revistele primite la redacție vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

Revista apare cu sprijinul Primăriei și al „Astrei“.

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul II.

Ianuarie-Februarie 1930

No. 1.

Știri nouă despre refugiații munteni la Brașov în secolul al 18-lea și în răsmerița dela 1821

I.

Brașovul a fost din cele mai vechi timpuri unul dintre cele mai căutate locuri de refugiu ale Românilor de miază-zi. Puternica cetate „Brașovia“ de pe coama Tâmppei adăposti la sfârșitul veacului al 14-lea și pe marele voevod Mircea cu familia lui. Importanța strategică a Brașovului crescă și mai mult după înconjurarea și fortificarea lui cu ziduri și cu bastioane mari de piatră, făcută în secolul următor la porunca celebrului învingător al Turcilor, a Românului Iancu Corvinul de Hunyad, pe timpul când acesta era voevod-gubernator al Transilvaniei.

În veacurile următoare nu au fost rare cazurile când cetatea Brașovului a adăpostit aproape întreaga clasă conducătoare a voevodatului Țării Românești. Marele comerț al Brașovului cu ținuturile vecine, locuite în mod compact de Români și faptul că chiar în coastele lui se formase la sfârșitul veacului al 14-lea cartierul românesc al Șcheiului, din refugiații de pe teritoriul împărăției sfărâmate de Turci a Asanilor, a contribuit și mai mult la atragerea Românilor, deși în afară de comerț și căraușie orașul nu oferea Românilor, din cauza lipsei totale a terenului cultivabil monopolizat de Sași, alte resurse mai însemnate de trai.

În jalba, cu care conducătorii Românilor brașoveni implorară în anul 1738, în decursul luptelor lor cu Sașii, mila și ajutorul împăratului Carol VI, document descoperit de noi de curând, greaua situație economică a Românilor brașoveni era înfățișată

cu cuvintele următoare: „Suburbiul Șcheiului, întemeiat de strămoșii noștri pe un loc pustiu cumpărat dela cetățenii sași ai Brașovului cu preț foarte scump.... fiind situat pe un loc foarte strâmt încunjurat de munți înalți, păduri și râpe stâncoase, noi nu putem avea nici loc de sămănături, nici vii, nici fânațe. De aceea noi suntem nevoiți de a ne ține gospodăriile noastre, vitele, bucatele, viile și livezile afară de teritoriul împărătesc, pe teritoriul moldavo-turcesc (în țara Românească și Moldova — Nota Aut.), iar acolo din pricina deselor răsmerițe noi le cultivăm și lucrăm cu continua primejdie a vieții noastre“.¹⁾

Cu toate greutățile mari de trai ale Românilor brașoveni, siliți să plătească de cele mai multe ori o dare întreită: și vistieriei Țării Românești, și vistieriei principatului Transilvaniei, iar mai târziu vistieriei imperiale austriace și și magistratului săsesc al Brașovului, totuși numărul refugiaților români stabiliți la Brașov crescuseră în mod considerabil, mai ales după ocuparea Transilvaniei de către Austriaci și înfrângerea definitivă a pretendenților maghiari la tronul Transilvaniei Emeric Tököli și Francisc Rakoczy II, la începutul veacului al 18-lea.

Cruzimile săvârșite de către Turcii izgoniți de armatele coalitate europene peste Dunăre și peste Carpați, față de supușii creștini rămași sub stăpânirea lor și continuile lor lupte cu armatele împărătești pe teritoriile țărilor locuite de Români au îndemnat un mare număr de familii românești, chiar și de dincolo de Dunăre să imigreze și să se așeze definitiv în imperiu. Nu puține familii românești se așezară atunci și la Brașov. În jalba amintită mai sus citim despre aceasta între altele:

„Când ni se înfațișă înaintea ochilor prilejul fericit de a putea sta sub scutul și sub grația gloriosului sceptru al unui împărat creștin.... ne-am hotărât a merge de bună voe întru înțâmpinarea oștirii împărătești. Ne adunarăm deci cu femeile și copiii noștri și împreună cu clerul nostru, mergând cu crucea în frunte, cu Sf. Evanghelie, și cu cântece de psalmi, și cu mari manifestații de bucurie, ne-am supus cu toții și cu toată sme-

¹⁾ În Octomvrie 1724 un fruntaș român brașovean scria delegatului Românilor brașoveni la curtea din Viena, Christof Voicul, între altele: „*Precum ști hrana noastră a tuturor ne iaste în țara rumânească*“.—v. Dr. St. Stinghe, *Documente, etc.* Brașov 1901; vol. I. pag. 123.

renia ordiei împărătești, după care fapt fu nevoită să se predea după puțină rezistență și cetatea Brașovului.¹⁾ Această supunere sinceră și generoasă a plăcut atât de mult și generalului comandant de atunci²⁾, încât acesta a făcut mult bine comunei noastre și s'a purtat cu multă milostivire și față cu biserica noastră a Sf. Nicolae. În urma aceasta ne-a și reușit de a obține instituirea sub auspiciile Majestății Sale Romane Imperiale, a Marelui Leopold, a unei comisiuni care să asculte plângerile noastre. Această comisiune ne-a și învrednicit în modul cel mai milostiv după cercetarea plângerilor noastre din prea înaltă putere împărătească, cu un Privilegiu cuprinzător de 8 puncte, în virtutea căruia noi putem trăi neturburați cu cetățenii Brașovului în locuințele și pământurile noastre scump cumpărate, ne putem mări și înmulți colonia după voe, și ne putem continua neturburați negușătoria și treburile noastre sub protecțiunea împărătească.³⁾ *Ne-am și bucurat cât-va timp de această milă și grație împărătească cu atâta liniște, încât mulți creștini, cari trăiseră până atunci sub stăpânire turcească, atât de origine nobilă cât și comună, își părăsiră moșiile și cumpărându-și cu bani scumpi unele terenuri pustii dela cetățenii Brassoviei se așezară la noi în Schei sub ocrolirea împărătească, mărind astfel precum era și de dorit, colonia noastră.*⁴⁾

1) Austriacii au ocupat Brașovul după un scurt asediu în Mai 1688. Magistratul hotărâse să predea de bună voe cetatea, dar majoritatea popoului, condusă de breasla cizmarilor se împotrivi și răsculându-se prinse și întemniță pe consilierii județeni și comunali, pregătind cetatea pentru asediu. După o bombardare scurtă cu tunuri grele răsculații se predară însă în ziua de 26 Mai 1688. Conducătorii lor, între cari și un bătrân de 85 de ani, fură mai târziu decapitați.

2) Generalul conte Veterani, de origine Italian.

3) Acest privilegiu al împăratului Leopold I. este dat din Viena și poartă data de 16 Septembrie 1701. El a fost publicat în două traduceri românești din secolul al 18-lea în volumul V. al Documentelor Stinghe.

4) „Haben auch diese allerhöchst Kays. Huld und Gnade eine Zeitlang so ruhig genossen, dass viele in türkischer Bothmässigkeit angesessene gewesene Christen unseres herkommens adelich und gemeinen Standes ihre Gütter verlassen, und sich mit theuer erkauffung einiger Ödem grundstücke von denen Brassovichen Bürgern zu ihren Wohnungen Bey uns in Bolgarszék unter den Kays. Schutz niederliessen, folgt. unsere Colonie erwünschtermassen vermehrten“. — Am reproduș în traducere românească întreg pasajul de mai sus, pentru că nici cronică lui Radu Tempea și nici o altă cronică cunoscută până astăzi nu vorbește despre felul cum au trecut Românii brașoveni sub stăpânirea împăraților roman-germani.

Pe lângă conducătorii lor bisericești veniți din alte părți ale Transilvaniei, dar mai cu seamă din străvechiul ținut românesc al Făgărașului (Tempea, Grid etc.), familiile românești refugiate la Brașov, în primele decenii ale secolului 18-lea, din Țara Românească și chiar și din țările de dincolo de Dunăre și până chiar și din Macedonia, au fost motorul principal al întăririi și înfloririi din prima jumătate a veacului al 18-lea, al suburbiului românesc al Brașovului. Frumoasa luptă pentru independența politică și socială a Românilor din Brașov și întregă țara Bârsei din anii 1724—38, luptă care a premers acțiunii naționale și politice a episcopului unit Inocențiu Micu-Klein, nici nu ne-am putea-o închipui fără sprijinul și colaborarea familiilor fruntașe românești refugiate la Brașov după cucerirea Transilvaniei de către Habsburgi.

Ori-care ar fi fost originea familiilor așezate la Brașov, ele nu-și putură câștiga existența de cât prin comerț, căci moșii ele nu puteau cumpăra de cât pe teritoriul comitatelor așa zise ungurești. Sașii cari ajunseră să formeze un adevărat „stat în stat“ reușiră să împiedece până la sfârșitul secolului al 18-lea chiar și pe nobilii ardeleni, de a putea cumpăra moșii pe teritoriile lor și case în cetățile lor. Tot pământul pe care-l posedau Românii din împrejurimile Brașovului, din satele străvechi românești, ca Râșnovul, Tohanul, Săcelele etc. etc., îl moșteniseră dela străbuni.

Încercarea de a reconstitui o listă a familiilor românești mai însemnate așezate în prima jumătate a secolului 18-lea la Brașov ne-o rezervăm pentru altă dată. Publicăm deocamdată două documente nouă relative la fruntașul român *Hagi Enache Stama*, refugiat la Brașov în anul 1730, și care nu poate fi de cât marele postelnic al Țării Românești cu acest nume pomenit în hrisoavele domnești dintre anii 1716—1724.¹⁾ Faptul că Enache Stama devine la Brașov iarăși „neguțător“ nu trebuie să ne surprindă. Negoțul în vremurile vechi nu era o ocupație cu totul streină boerimei românești. La noi nu era interzis nobilimei ca în unele state din apus.²⁾ Chiar și principii ca Alexandru Lă-

1) Grecianu, *Genealogiile familiilor boeresti*, vol. II., pag. 158 et passim.

2) O excepție făcea Anglia, unde nobilimea nu părăsise obiceiul de a se îndeletnici cu comerțul, care împrejurare însă făcu pe Montesquieu să o

pușneanu, făceau întinse afaceri de comerț cu țările străine.¹⁾ Un istoric maghiar scrie despre principele Ardealului Gavril Bethlen, pe care împăratul Ferdinand, contimporanul său, îl numise odată în mânia „Valah”²⁾, că era „primul negustor al țării sale”³⁾. De aceea nu trebuie să ne mirăm dacă vedem în vremile vechi neguțători fruntași ocupând funcții boerești și foști boeri, sau descendenți de boeri îndeletnicindu-se cu negoțul.⁴⁾ Unul dintre primii fruntași munteni așezați la Brașov la începutul erei habsburgice a fost și marele neguțător Dumitru Nona, ginerele lui Iane Clucerul, pe care Constantin-Vodă Brâncoveanu îl numea în scrisorile sale „prietenu iubit al Domniei mele”.

Numele lui Enache Stama, care pare a fi de origine macedoneană, îl întâlnim la 1732 și în cronica brașoveană a lui Radu Tempea, când îndeplinește în interesul bisericii Sf. Nicolae și

---

considere de una din cauzele principale „ale slăbirii guvernământului monarhic în Anglia”. Vezi Montesquieu, *De l'esprit des lois*, cartea XX, cap. XXI.

¹⁾ N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, pag. 109.

²⁾ Dr. A. Bunea, *Vechile episcopii românești*, Blaj 1902, pag. 69.

³⁾ „Bethlen a fost primul negustor al țării sale. Uneori a interzis exportul boilor, cailor sau al cerii, ca să-și scumpească propriile sale mărfuri”. Angyal David, *Magyarország története II Mátyástól III Ferdinánd haláláig*, Pesta, 1908, pag. 416.

⁴⁾ Așa de pildă la anul 1688 mare postelnic al Țării Românești era un „neguțător”, probabil refugiat de dincolo de Dunăre, căci era „sărac”. Vezi „Raportu istoric despre starea Țării Românești 1679—1688” în *Magazin istoric pentru Dacia*, Tom. V. pag. 47. — Uneori întâlnim lângă titlurile de boerie și pe acela de neguțător ca acel „Mănăilă paharnic și neguțător” (Grecianu, op. cit.) etc. Foarte dese erau și încuscririle neguțătorilor fruntași cu familiile boerești ca aceea a lui Manu Apostol, neguțător și om de încredere al lui Constantin Brâncoveanu căsătorit cu Zamfira, nepoata vistierului Enache Văcărescu, apoi pe fiul acestui Manu, căsătorit în anul 1740 cu contesa Smaranda Bălăceanu, nepoată de fiu a cunoscutului rival al lui Constantin Brâncoveanu și partizan al Austriei, Constantin Bălăceanu, făcut de împăratul Leopold I conte și general austriac și mort în șirurile imperialilor în bătălia dela Zărnești dela 21 August 1690; a lui „Cernica neguțătorul” dela 1750 căsătorit cu nepoata de fiu a armașului Știrbei; a lui Țigara, neguțătorul grec căsătorit cu fata marelui vornic Mihalache Sturdza etc. etc. (D. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la Români*, București 1908, pag. XII). Chiar și neamuri vechi și mari boerești, ca acela al Bantășeștilor din Moldova, din care se trăgea și mama lui Dimitrie Cantemir, numărau printre strămoși pe „Vicol neguțătorul din Lăpușna”. (Hașdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, la cuvântul Bantăș).

a obștei românești a Brașovului diferite misiuni. Iar la anul 1740 cronica îl amintește scriind: „Zugrăvit-u-s'au în anul trecut biserica cea mare (a Sf. Nicolae) toată, că făcuse și podul (tavanul) mai nainte, *cu cheltuiala dumnealui chir Enachi Stama*, cum arată această pisanie“. Publicăm mai jos un document nou, scrisoarea prin care fruntașii obștei românești a Brașovului îi dăruiește drept mulțumită pentru jertfele și ostenele sale o criptă (cavou) în interiorul bisericii.

Familia Stama a dăinuit în Brașov prin descendenții fratelui lui Enache, ai lui Teodor Stama, care a fost de sigur tatăl lui Stan Stama, cunoscutul neguțător brașovean din a doua jumătate a secolului al 18-lea, care avea soție din frunțașă familie brașoveană Hagi Șandru.

Inventarul moștenirii lui Enache Stama pe care-l publicăm mai jos este copiat exact după originalul scris cu slove, care nu poate fi de cât o traducere românească contimporană a actului original scris de consilierul comunal și viitorul senator orășenesc *Marcus Igel* și de secretarul și arhivarul magistratului Brașovului *Martin Schneeweiss*. Iată și cele două documente:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Noi Preoții și Gocimani și ceilalți Clirici ai Sfintei Biserici a scheilor Brașovului Carii mai jos ne vom iscăli; Datam scrisoarea Noastră la mâna Dumnealui chir Enache Stama. Precum să știe că îndurându-se Dumnealui de au zugrăvit Sfânta biserică, și noi am dăruit Dumnealui o groapă să-i fie de moșie Dumnealui și neamului Dumnealui. Care groapă e lângă zid tocmai la ușa paraclisului celui nou care s'au făcut acum de curând, să o stăpânească cu pace și de nimeni să naibă nici o învăluială.

Și pentru credința (sic) ne iscălim toți mai jos; În Schei Brașov:
1741 Iunie 7

ss. *Radul Pricop*
ss. *Petcu Inașu*
ss. *Radul Dumei*

ss. *Protopop Radul Tempea*
ss. *Erei Teodor Pfr.* (Popii Florii)
ss. *Pop Eustatie Grid*

2.

Anul 1747 Martie 23.

După ce au murit Hagi Enache Stama neguțătorul am chemat noi cei mai jos iscăliți și rânduiți dela cinstitul maghistrat împărțitori. Cei mai jos iscăliți am căutat toată avuția lui ce sau aflat, și fiind și Todor Stama fratele răposatului dimpreună cu soția răposatului Hagi Enache Stama. Și am scris toate ce sau aflat cum se va numi mai jos anume:

Și după ce am scris sau aflat toată avuția lui	f.(iorini) 2202:00
Și din această avuție ce sau aflat sau luat cu voia fratesău și cu voia soției răposatului Hagi Enache de sau dat la o față ce o ținut de pomană	f. 127:50
I sau mai dat și văduvei un brâu de argint afar de împărțeală de	f. 90:00
I sau dat și frăținisău lui Todor Stama un rând de haine de	f. 44:60
Și acestea ce sau dat sau scos din suma ce este mai sus numită	f. 262:50
Și au rămas suma care sau împărțit la 2 părți	f. 1939:95
Care se vin la o parte	f. 969:97

Partea Stanei văduvei

Dintâi i să dă văduvei casa jumătate și grădina și pinița jumătate cari fac	f. 350:00
Grădina care este afară de lângă casă	f. 100:00
Jumătate din via care este la Valea Zidului	f. 204:00
Dela altă vie ce este la Valea Călugărească jumătate	f. 60:00
I sau dat și 3 buți cu vin care este la vie cari fac	f. 81:60
I sau dat partea ei dela o caretă	f. 25:00
I sau dat și partea ei dela un cal	f. 4:00
I sau dat și partea ei dela o vacă	f. 3:00
Un inel de aur cu diamant și cu 3 robinuri	f. 7:00
Un inel de aur vechi	f. 4:00
Un inel de argint și cu stăclă	f. 3:00
O păreche de nasturi de argint luți 8 fărtaie 1	f. 9:90
Un pahar de argint luți 8	f. 8:50
3 linguri de argint luți 3 fărtaie 3	f. 7:75
Copce de argint	f. 4:25
O pereche de ace de învelit de argint	f. 3:00
Cositor punți 81	f. 40:75
1 sfeșnic de aramă	f. 0:50
Arămi punți 5	f. 2:00
1 roche verde	f. 12:00
1 surță de mătase	f. 10:00
1 rochie de tabin	f. 8:00
2 șurțuri de pânză	f. 2:00
1 zăbun	f. 1:50
Pânză de in coți 23	t. 7:30
Pânză mai proastă coți 7	f. 0:37
Suma	f. 959:42
Mai rămâne Todor Stama să întoarcă văduvei	f. 10:55

Toată suma întreagă f. 969:97

După toată rânduiala ce sau scris să știe tot omul precum au luat Todor Stama și văduva partea lor.

Și din marfa din boltă au luat Todor Stama mai mult afară din partea lui ce i sau căzut f(iorini) 200 și sau împăcat înaintea noastră ca să răspundă Todor Stama la toți datornicii cari sânt, ca nimin (sic) să nu aibă a căuta la văduvă.

Și pentru moșie să aibă a porta grija unul ca altu și să nu se scoată din moșie unu pe altu pân vor trăi ei. Iar dupăce întâmpla (sic) moarte au la unu au la altu să aibă a întoarce cei cari va (sic) rămânea la rud(e)le mortului dup(ă) cum sau prețuit. Și acestea sau scris înaintea noastră care săntem rânduiți împărțitori în Schei dela cinstitul maghistrat cari ne am iscălit mai jos și am pus și pecețile noastre:

Mărtin Șneivis, împărțitor jurat cinstitului Maghistrat

Marcus Ighel, împărțitor jurat cinstitului Maghistrat

II.

Refugiați munteni morți la Brașov în răsmerița dela 1770—73

Războiul ruso-turcesc dela 1769—74, al cărui teatru nenorocit fură în parte principatele românești, alungase iarăși peste hotare întreaga clasă cultă și avută a Țării Românești. Se știe din cronicile timpului că aglomerația refugiaților la Brașov fu atât de mare, încât numai era casă în Brașov, care să nu adăpostească una sau mai multe familii de refugiați.

Cine nu cunoaște duioasa istorisire a acestui refugiu făcută de Enăchiță Văcărescu în „Istoria“ sa, refugiu care nu fu lipsit și de momente plăcute, ca acelea, când în decursul vizitei la Brașov a bunului împărat Iosif II, boerii români fură invitați la o mare „asamblee“ aranjată în locuința generalului comandant al Brașovului, baronul Eichholz, unde împăratul condus de braț de Enăchiță Văcărescu, care știind bine italienește făcea și pe interpretul, se întreținu mai multe ceasuri cu boerii români. „Deci seara, scrie Văcărescu, ne-am adunat toți acolo după poruncă cu jupânesele noastre, și venind și împăratul la 8 ceasuri nemțești, întrând în casă m'au întâmpinat lângă ușe pe mine, și mi-au zis: Sinior Vacarescule (căci îmi aflase numele dela audiență) te pohtesc și te pui în osteneală ca să-mi faci astă seară tergi-manlâc. Îndată eu închinându mă i-am răspuns că aceasta este cea mai fericită noapte ce am întâmpinat în lume de când m'am născut. Și așa luându-l de subțioara din stânga, m'am aflat într'această slujbă și cinste până la un cias după 12, nelăsând

nici un boer și nici o jupâneasă ca să nu facă vre o întrebare sau vorbă sau mângăiere, până când vrând să meargă la gazdă, ne-au chemat ca să mergem a doua zi afară din cetate la loagher unde are însuși să facă exercițiul ostașilor ce era acolo. Deci mergând, după ce au făcut exercițiu, ne-au făcut iarăși multe vorbe de mângăiere, și așa ne-au slobozit a merge la gazdele noastre, și împăratul au purces în Țara Leșască.¹⁾

Enăchiță Văcărescu avu însă și zile foarte triste la Brașov. El pierdu aici pe mai mulți membri ai familiei sale. Intr'o condică veche a bisericii Sf. Nicolae, găsim notați și următoarele persoane moarte și îngropate în interiorul bisericii Sf. Nicolae din Brașov:

La anul 1771:

O copilă de boer Maria lui Enăchiță Văcărescu.

La anul 1772, în Aprilie:

Văcăreasca, o jupâneasă bătrână din Țară și Ștefan al lui Enăchiță Văcărescu.

„Jupâneasă bătrână“ nu poate fi decât mama lui Enăchiță Văcărescu, despre care el singur scrie că se refugiase cu dânsul la Brașov.

Tot în acest an la luna Mai găsim însemnată moartea copilului Constantin fiul banului Nicolae Brâncoveanu. Iată însemnarea lapidară a registrului:

Brâncoveanul, un copil Constantin al lui Nicolae. Iaste îngropat lângă groapa Dutculesii.

„Dutculeasa“ era *Zamfira Duma-Făgărășanul*, dintr'o familie boerească făgărășană, văduva fruntașului neguțător Nicola Duma, poreclit și „Dutcă“, venit în anul 1722 dela Făgăraș la Brașov, și mama fruntașilor români brașoveni, frații Zaharia și Nicola Nicolau. „Jupâneasa Zamfira Dutculeasa“ decedase la 19 Martie 1769.

În condică mai întâlnim numele următorilor refugiați români morți la Brașov:

În anul 1770:

Scarlat al lui Aga Gh. Guliano;

Scarlat, Vornicul, un boer din Țara Românească;

---

1) Văcărescu, *Istoria imperiului otoman*, în A. Papiu, „Tezaur de monumente istorice“, vol. II, pag. 285.

Hagi Cocea, un boeri;
Manta, un neguțător strein din Țara Românească.

În anul 1771 :

Un neguțător strein Hristodor;
Nica logofătul, boeri din București;
Plastara, un boeri State, îngropându-se dinaintea bisericii spre școalele cele mari;

Cocoana Maria nevasta lui Ioniță Brădășanul din Țară, îngropându-se în tindă lângă Scarlat;

Cocoana Păuna, o muere fiica lui Mihai Măgureanul, îngropându-se în biserică la locul Bălăceanului;

Cocoana Maria, o boeroae, sora Părvului Măgureanul dela București (în tinda bisericii);

Hagi Nica, Doftorul dela București;

Dimitrie al cocoanei Ilincii Paharnicesii dela București;

Copilul Radu al D-lui Slugerului Costin dela București;

Sturzea, o copilă Elisafra a D-lui boer Dimitrie Sturzea;

Copilul Constantin al D-lui Ioniță Crețulescul;

Un copil de boeri al Obedeanului dela București;

Un copil Ioan al lui Enache Leca;

Un boer bătrân Constandin, socrul paharnicului Miche;

Un copil Manolie al medelnicerului Enache.

În anul 1772:

Un boer Gheorghe al Neagului Cămăraș;

O fată Safta și un copil Matei al lui Ghica Spătaru;

O copilă Eufrosina a lui Teodosie Țigara;

Cop. Dimitrie a lui Mihalache Conduratu;

Alexandru Cămărașu, un boer (la locul părintelui Radu înaintea bisericii);

Lambra, o boeroaică muma lui Ștefan Cămărașu dela București;

O muere Dumitrana a Comisului Nicolae din Țară;

Un copil Pană al lui Matei Fălcoianu;

Enea Gheorghiu, un neguțător strein din Țară;

O boeroaică Safta Bălăceanca (îngropată la locul Bălăceanului);

Cernovodeanul, un neguțător Hristea și s'au îngropat înaintea Bisericei lângă Statie Plastara.

În anul 1773:

Gulianu, Chiriachi, o fată dela boeri Aga... (în afară de biserică dea dreapta, este și peatră pe mormânt);

Ștefan, Vameșul dela București;

Anastasia, un neguțător strein, este în locul Stati Plastara;

Copilul Dimitrie al lui Aga Guliano, (îngropat lângă mormântul lui Ioan Moldovanu);

Simeon Apostoli din Cetate strein din Țara Românească.

III.

Soarta refugiaților munteni la Brașov în răsmerița dela 1821.

Marea revoluțiune franceză și războaiele napoleoniene își avură răsunetul lor și în peninsula balcanică. Mișcarea constințită prin moartea de martir a Aromânului Riga Fereu, care discutase chestiunea eliberării „Greciei“ și cu primul consul Bonaparte, prinse teren din ce în ce mai mult. După eroicele sforțări ale căpeteniei sârbilor Cara-Gheorghe, urmă activitatea Eteriei concepută mai întâi ca societate literară în saloanele Parisului. Și la momentul dat nepotul de fiu al celui Alexandru Ipsilante, care ca Domn al Munteniei avuse de secretar pe Riga și de prim consilier pe Enăchiță Văcărescu, și care plătise cu capul dușmănia neamului său față de Turci, colonelul rusesc Alexandru Ipsilanti, condus de iluziunea că țarul Rusiei îl va sprijini, ridică la 1821 pe pământ românesc steagul războiului eliberator. Românii la cari mișcarea națională făcuse mari progrese în ultimul timp și cari abea așteptau momentul răzbunării lor, se ridicară și ei sub conducerea viteazului sluger Tudor Vladimir, care luase și mai înainte parte cu pandurii săi alături de armata rusească în luptele contra Turcilor.

Expuși deci dintr'odată și sălbătăciei trupelor turcești, și jafului arnăuților zaverгии ai lui Ipsilanti și și exceselor pandurilor lui Tudor, fruntașii Țării Românești, chiar și aceia cari simpatizau cu mișcarea lui Tudor, luară din nou drumul pribegiei spre Ardeal. A fost atunci o adevărată invazie de refugiați la Brașov și împrejurimi.

Era însă acum după marea mișcare a revoluției franceze și ocârmuitoarii maghiari și maghiarizați ai Transilvaniei prinseră frică de Români. Abea așezați la Brașov, magistratul săsesc și primi ordine secrete dela guvern pentru îndepărtarea lor. Urmără intervenții peste intervenții la guvern și la curte. Sașii, cari găseau în refugiații români în totdeauna pe cei mai buni clienți ai lor, sprijineau pe Români.

Doză documente aflate de noi de curând ne fac să putem înțelege și mai bine situația critică a refugiaților români din

răsmerița dela 1821. Ajunși în mare strâmtoare de bani, ei sollicitară dela guvernul împăralesc al Austriei un împrumut mai mare „cu ipotecă sigură imobiliară“. Pentru a satisface întrucât-va ordinul guvernului ardelean Sașii încercară să plaseze pe cei mai mulți dintre refugiați în satele din împrejurimile Brașovului. Auzind acestea 44 de boieri mai mici și negustori scriu Mitropolitului Dionisie, refugiat și el la Brașov, rugându-l să intervină pe lângă magistratul Brașovului în favorul lor.

În această scrisoare ei se plâng, că unii dintre ei nu mai au mijloace nici pentru plata chirii și sunt avizați la ajutorul acelora dintre dâșii cari au mai multă avere, dela cari însă nu vor mai putea primi ajutor dacă vor fi trimiși și împărțiți în mai multe locuri. Ei roagă deci pe mitropolit ca să intervină să nu fie duși de aici.

Mitropolitul Dionisie trimite la 24 Iulie 1821 această scrisoare magistratului săsesc, comunicând că cei mai mulți se găsc „întru asemenea nedestoinicie de averi“, încât „mijloc nu au a pune în lucrare hotărîrea ce li s'au vestit“ și-l roagă să aștepte până la realizarea împrumutului „de la vre-o casă împărâtească, cu amaneturi sigure lucrurilor stătătoare“. De aceea el propune „pentru ușurarea greutății ce iaste pe acest oraș“ să se mute mai întâi de aici acei boierinași cari nu au familii.

La scrisoarea mitropolitului magistratul dădu la 7 Aug. 1821 următoarea rezoluție:

„Este de prevăzut cu siguranță că toți streinii cari petrec aici vor ierna tot aici, așa că se va ivi o mare scumpete, dar chiar locuitorii de aici cari stau cu chirie vor fi tare strâmtorați. Pentru evitarea acestor consecințe neplăcute nu este de cât o singură soluție: ca o parte a streinilor, și anume cei lipsiți cu totul de mijloace să fie trimiși în district, cei mai cu avere în orașele și târgurile învecinate Magistratul n'are nimic împotriva ca Mitropolitul să facă dimpreună cu câți-va boeri singur această alegere. Dar fiind-că până la sosirea răspunsului Excelenței Sale guvernatorului s'ar face o mare ușurare publicului prin expulzarea număroșilor Evrei (der vielen Juden), să se dea ordin categoric poliției ca să expedieze de aici pe Evrei fără nici o cruțare“.

Iată și scrisoarea adresată magistratului de mitropolitul Dionisie scrisă românește cu elegante slove chirilice cu prescurtări:

Către cinstitul Sfat al maghistratului din Brașov:

Dela smeritu metropolit al valahii.

Din coprinderea aceștii închiși arătări ce mi să face De către fii miei cei duhovnicești, curată știință poate lua cinstitul sfat. Cunoscută dar de toți este obșteasca noastră jăfuire ce ni sau făcut de către făcătorii de rău. Și pentru că atât cei iscăliți cât și alții, Întru asemenea nedăstoinicie de averi aflândusă mijloc nu au a pune în lucrare hotărârea ce li sau vestit.

De aceea îndrăsnind mă rog să bine voiască cinstitul sfat a fi ascultat ru(gă)ciunea ce facem, mai vârtos că pentru lipsa în care să află cei mai mulți chiar și de hrana vieții, după rugăciunea de obște ce au făcut, nădăduesc Dela înalta Gubernie și ajutor de împrumutare de la vreo casă împărătească, cu amaneturi sigure lucrurilor stătătoare. Și pentru ușurarea greutății ce iaste pe acest oraș, între boerinași să află felurimi de oameni, încă și fără familii, carii și mai ușor aflândusă pot să înlesnească mutarea lor de aici.

Am cinste dar a îndoi rugăciune peste rugăciune către cinstitul sfatu al Maghistratului, tare fiind nădăjduit că voui fi și ascultat, rămâind de obște îndatorați a ne ruga milostivului Dumnezeu întâi dentro lungimea vieții pacinice întăriri și a prea puternicului împărat și pentru adăogarea cinsti, între-gimea sănătății, iarăși lungimea vieții Națiunii cinstitului sfat către care deosebit respect având

Iuli 24

Prea Sf. Metropolit

Chir Dionisie

Relativ la G. Munteanu

Numele fostului director al liceului din Braşov, într'o definitivă expunere a istoriei culturale şi literare româneşti, se va ivi *concomitent* cu al altora, printre cei ce caracterizează anume curente, anume opintiri ale naţiunii. Un semn *particular* al său n'a avut. De-aceea nici nu se mai ştie cam ce-a fost el; ce-a fost gavrilmuntenesc la noi!

Însă în bibliografia lui Goethe va trăi. Pentru traducerea sa, tipărită în slove:

SUFERINŢELE JUNELUI WERTER

din
Goethe

BUCUREŞTI

În tipografia curţii a lui Fr. Valbaum.

1842.

Până la o vreme, se mai ştia de ea. Şi eră chiar preferită. Astfel un anonim o compară la anul 1875 (Iunie 1), în *Transilvani'a*, care pe-atunci apărea în *Brasiovu*, cu o traducere nouă a unui Evreu destul de romanisat. Evreul era B. V. Vermont, gazetar, literat de-a şaptea mână, traducător activ ca şi următorii gazetari de-aceeaşi rassă (dar nu şi de-aceeaşi nobleţă sufletească: Vermont era Evreu, aştia sunt jidani ticăloşi), francmason, astronom, diletant şi bunicul actriţei Ventura! Anonimul ardelean dela 1875 (*l. c.*, p. 135) găsiă defecte în traducerea lui Vermont, dar nu chiar atâtea câte-i găsise A. D. Xenopol. Despre Munteanu anonimul scriea, de sigur din conştiinţa personală a felului său de-a lucra: „Munteanu era unul din acei literaţi ai noştri, cari meditează profund şi se decid greu ca să iasă în public, fie cu lucruri originale, fie cu traducţiuni“. Recitind pe Werter-ul său şi eu cred că traducerea i-a fost meditată.

Fireşte nu cred că ne-am putea întoarce la ea; însă la un prilej de aniversare, pentru ce n'am lua din raft elegantul volum, să recitim? Cartea-i rară. Pentru „Țara Bârsei“ extrag, deci, eu un pasaj:

18 August.

Pentru ce să fac tocmai așa, ca, ceea ce face fericirea omului, să ajungă apoi a fi izvorul nenorocirilor lui?

Astă simțiciune înfocată a inimii mele pentru natură și viață, care vărsa preste zilele mele atâta desfătare, care din lumea după împrejur făcea un paradis, a ajuns acum a fi pentru mine chinătorul cel mai nesuferit, un duh rău care mă gonește în tot locul. Când altă dată dupe vârful stâncii preste râu din colo până la piciorul dealului priveam rodnică luncă, și vedeam toate răsărind și crescând; când mă uitam la acei munți acoperiți de jos până sus cu arburi stufoși, acele văi umbrite în toate cotiturile de pădurile cele mai vesele; și cum linul râu curgea printre trestia clătitoare, și în apele sale ca într'o oglindă resfrângea pe ușorul nor ce blândul vânt de seara îl legăna pe cer; când auziam pasările împrejur a însufleți pădurile, și milioane de roiuri de musculițe a se juca vesele în roșatecele raze din urmă a le soarelui care cu a sa căușătură pe sfârșit slobozia din iarbă pe cărbușul bombăind; când văjăirea și băjbiirea după lângă mine îmi întorcea luarea aminte asupra stâncii pe care stam, și mușchiul care își stoarce hrana din stâncă, și grozama care crește în lungul sterpului și pietrosului deal, îmi descoperia acea vieață din lăuntru, misterioasă, pururea activă, pururea puternică ce însuflețește natura: — a! cu câtă căldură toate aceste le primia inima mea! și subt povoiul impresiilor cum mă simțiam ca înzeit! și mărețele forme ale lumii nemărginite cum se mișca și viia în sufletul meu! Munți grozavi mă împresura, râpe prăpăstioase sta înaintea mea, și pârae de ploae s'arunca în adâncul lor, râurile șiroia subt pașii mei, și pădure și munte răsuna, și eu vedeam în adâncurile pământului pe toate acele puteri necoprinite de minte lucrând și relucrând între sine, și subt cer și subt pământ pe nenumăratele ființe înfelurite furnicănd. Tot, tot este împopulat, plin de făpturi viețuitoare subt mii de mii de forme, și oamenii în căscioarele lor se asigurază între sine, și se încuibază, și în ideea lor, domnesc preste întinsul univers! Sărace, sărace, cum ți se par toate mici, pentru că tu ești așa de mic. De la muntele neapropiat al pustulului pe care piciorul încă n'a călcat, până la marginea oceanului celui mai necunoscut, suflă duhul dătător de viață a vecinicului făcător, și se veselește tot atomul care îl simte, și care viază. Ah! de câte-ori atunci rămniam ca, pe aripile cocorului care trecea pe deasupra capului meu, să pociu sbura la țernul ne-măsuratelor mări, ca să beau desfătare de viață din paharul spumegând al nemărginitului, și numai un minut să simț în hotarele înguste ale sânelui meu o picătură din fericirea ființei ce naște toate în sine însăși și prin sine însăși.

Frate, numai suvenirul acestor ceasuri mă mai ușurează.

Mai cetesc odată; și-mi aduc aminte de proza lui Costache Negruzzi.

Și măntreb pe ce drum va fi ajuns G. Munteanu până la apropierea de prozatorul Moldovei?

G. Munteanu se născuse în Transilvania, dar la vârsta de cca. 23 ani trecu în Țară. Aici îl găsim — ca prefect de studii sau corepetitor — în școalele mari ale țării, la Sf. Sava, între zidurile cărui se dezvoltă, însă, o mișcare literară serioasă. Și'n curând îl găsim chiar în centrul activ al acelei mișcări, printre bărbații cari se sileau să dea teatrului român o literatură dramatică. Intâia lui traducere a fost *Încurcătura*, după A. Kotzebue.*)

În curentul teatral-bucureștean se aflaseră și se aflau încă: I. Eliade, I. Văcărescu, I. Ghica, I. Roset, căp. I. Voinescu, C. Moroiu, C. Aristia, C. Boliac, col. I. Câmpineanu.

Până acum (1836) Munteanu auzise graiul românesc din Vingard, din gimnasiul romano-catolic al Albei-Iulie, din Cluj; dela 1835 ascultă (și cetia, de sigur setos) graiul muntenesc al elevilor dela Sf. Sava, scrierile nouă ale literașilor care se opintiau să ne dea *limba literară modernă*. Până la anul 1842, privitor la aceasta, se desfășuraseră discuțiuni largi, care de sigur nu i-au rămas necunoscute, nici negândite și de el.

Acesta a fost îndemnul *general*, care și pe Munteanu l-a ridicat la rang de mijlocitor între culturile străine și viitoarea cultură română.

Astfel, cași vărul său Florian Aron, istoricul, care asemenea scriă cu înlesnire, el trebuie privit ca o *sinteză* de stil ardelenesc și stil muntenesc, precumpănitor fiind acesta.

Ce resărise, astfel, dintr'o mișcare cu largă circumferință, lui G. Bariț i se părû o — „surprindere“. Pentru că în nota cetită în Academie și tipărită ca prefață la traducerea lui Tacit, naiv, copilărește chiar, G. Bariț prezentă așa: „În anul 1842 Munteanu ne surprinse cu publicarea *Suferințelor lui Werther*, traduse după Goethe. Numai așa ceva nu așteptam noi dela *seriosul nostru Munteanu*“.

Pentru ce nu?! Să fi scris un Catechism, o gramatică cu litere latinești etc. La ce le-ar fi trebuit Românilor Goethe? La ce *eroismul* încercărilor literare-mari? De astă dată Bariț a fost chiar ridicul.

G. Bogdan-Duică.

---

*) V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, II, p. 344.

P. S. Am spus mai sus o vorbă despre *sintetismul stilistic* al lui Munteanu. Ar fi de dorit ca vreun tânăr Ardelean, care-a dat și prin țară, să studieze acest fenomen, nu numai la Munteanu, ci și la alții, ca fenomen comun, vast. Pentrucă numai așa vom dovedi complet ce este de dovedit: *mersul integral al celei mai mari reforme literare pornite din Țară, de pe la 1823/4, mers identic cu alcătuirea limbei literare.*

Din acest punct de vedere G. Munteanu era atât de *panromân*, încât cerea ca și dialectul macedo-român să fie învățat ca studiu obligatoriu în școlile secundare, ca *Mittelhochdeutsch*-ul la Nemți.*) Apoi, tot *panromânește*, el mai cerea: „Obiectul gramaticii române nu este și nu poate fi decât *materia și formele limbei ce o vorbesc toți iști români fără căutare la țeară*“.

Trecerea lui Munteanu înapoi la Brașov, în ortodoxissima Sf. Sofie, această semnificație a avut-o: Acolo el s'a înapoiat cu o bucată mare din Țara, ce 'nvățase a o cinsti, care, mai târziu l-a cinstit pe el chemându-l în Academie, publicându-i scrierile (și la București, și la Iași).

Sfârșesc c'o notă simbolică și de duioșie (cel puțin pentru mine): În anul 1850 G. Munteanu a avut la Brașov, elevi pe aceeași bancă, pe Ioan Meșotă, directorul și pe Titu Maiorescu, cari mai apoi s'au reîntâlnit la *Convorbiri literare!* Elevii au fost *panromâni* cași întâiul lor dascăl de gimnasiu și director.

Ei, cine-i tânărul ce-l ceream mai sus unei probleme de importanță tradițională?

G. B. D.

---

*) *Gramatică română*, 1860, *Precurvântare*, p. III.

Meditații religioase

traduse de G. Munteanu

Respectul cătră nația noastră.

Fericită este țara, în care domnește duhul Hristianismului, în care nimic strălucește de podoaba mincinoasă, ci numai virtutea singură triumfează, unde credința cetățenilor este tare ca ferul, unde nici unul se trage dela datoria și râvna de a înainta binele obștesc !

Acolo înflorește un nou raiu pe pământ, acolo sântem toți frați prin plăcerile și necazurile ce le simțim împreună. Dragostea cu sfânta ei mână unește patria pământescă, ce ne este scumpă, cu cea cerească, ce este și mai scumpă.

*

Este veche întocmirea în Biserica creștinească, ca fii ei măcar odată pă an să-și aducă aminte de păcatele lor, să le mărturisească preotului, să se pocăiască și cu umilință să cază înaintea Judecătorului tuturor cerând ertare. Această sfântă întocmire însă, ca să aducă toată mântuirea, cere dela creștini, pe lângă părere de rău de păcatele săvârșite, o hotărâre tare de ași schimba viețuirea cea rea, adecă să se părăsească de tot de păcate și să urmeze virtutea.

Nimic nu poate fi mai primejdios pentru mântuirea sufletului, decât greșita credință în care cade gloata neînvățată a creștinilor, socotind, că oare câteva mătânii, oarecâteva rugăciuni rostite numai din gură, singure și fără îndreptarea viețuirii cei rele, ajung spre dobândirea de ertare a păcatelor!..

Este vreme să se încredințeze odată fiecare creștin : că sfânta aceasta întocmire este aducătoare de mântuire numai când se păzește pe deplin.

Este vreme să se încredințeze odată toată nația creștină, că spre a dobândi întreaga ertare a păcatelor, spre a depărta pedeapsa ce trebuie să urmeze neapărat după păcat și pe care Dumnezeu o trimite și aici preste călcătorii legilor lui, nu ajunge numai goala mărturisire a păcatelor și împlinirea canoanelor, ci mai vârtos trebuie să ne lepădăm de păcate, să ne ferim de

stricăciuni, care vor aduce preste noi și țara noastră blăstămul lui Dumnezeu.

Dumnezeu este milostiv, eartă, dar el este și drept: biciurile lui nu cad fără dreptate, stricăciunea morală a unui norod este ceea ce face să plesnească preste capul său toate ticăloșiile. Vecinica lege după care vecinicul Judecător judecă popoarele pământului este: „Păcatul naște moarte“.

Numai întoarcerea dela păcat la virtute poate scăpa pe o nație de ticăloșie, căci păcatul perde popoarele, iar dreptatea înalță neamul (Pild. 14, 34).

Toată nația trebuie să se poarte cu dreptate cătră popoarele străine; această dreptate însă nu este destul, deși printrânsa câștigăm patrii noastre stima, respectul, sau măcar bună voința și cruțarea dela celelalte neamuri. Înainte de toate nația trebuie să fie dreaptă cătră sine însăși, această datorie este pusă asupra fiecărui cetățean.

Fii drept cătră nația ta și nu nesocoti mărirea și vrednicia ei. Noi nu putem respecta și iubi decât pe persoanele a căror merit este dovedit. Tot fiul patriei care este încredințat despre cinstea și meritul nației sale, ca unul ce și dânsul se împărtășește din slova ei, nu se va micșora lesne la vr'o faptă ne-
trebnică, prin care s'ar aduce necinste țării, ce'l hrănește.

Din nenorocire însă sânt destui oameni carii sunt orbi pentru tot binele ce se lucrează împrejurul lor, și se pare a nu avea ochi decât numai pentru desvălirea răului, și a nedesăvârșirii. Prin vecinicile lor cărtiri ce neconțin varsă asupra legilor, întocmirilor, măsurilor guvernului, îneacă în inima lor și acelor ce-i ascultă toată iubirea de patrie, se naște egoismul cel mai de nimic.

Fără îndoială, țara ta, nația ta n'are tot bunul ce ar putea să-l aibă, însă fii numai drept cătră lucrurile bune ce le are, și atunci te vei împăca lesne cu neajunsurile ei, ce a le critica este tot'dauna mai lesne decât a le îndrepta. Sau măcar nu micșora vrednicia reală a neamului tău și cu aceasta nu'l lipsi de încrederea dintru dânsul. Că cea mai nenorocită dintre toate națiile este cea ce și-a perdut credința și bizuirea dintru sine: aceasta și'a perdut și singura proptea pe care răzemându-se s'ar fi putut scula din cădere.

Descopere mai vârtos slăvitele fapte prin care s'a însemnat neamul tău în vremile trecute.

Invață a cunoaște darurile organizației politice a țării și caracterul compatrioților tăi. Și în tot locul și în toată vremea te îndeletnicește a face să se prețuiască aceste foloase. Cu chipul acesta insuflă concetățenilor tăi mai multă bizuire în sine, mai multă tragere de inimă pentru binele obștesc, mai multă jertfire pentru patrie, cu chipul acesta deșteaptă înrânși nobila mândrie de a se rușina de toată fapta ce ar putea păta cinstea și slova neamului.

Iată mândrie națională, mândrie ce șade bine însăși virtuții, pentrucă ea trebuie a se respecta pe sine și a nu se lăsa să cază jos din înălțimea la care s'a ridicat prin osârdia sa.

Fii drept cătră nația ta, nu micșora prețul ei, pentru aceea că nu are toate foloasele și darurile ce au națiile străine. Nu lăuda nici mări pe celelalte nații cu paguba neamului tău.

Căci precum fiecare are deosebitele sale foloase și însușimi, are și a ta. O potrivire de năravuri și de talente la deosebitele neamuri, ar fi împotrivire la una din generalele legi ale naturii, în natură domnește felurime mare, aplecările oamenilor ce horărăsc caracterul și obiceiurile națiilor nu pot face deosebire într'această regulă.

Trista nărvire de a lăuda și a înălța tot ce este străin, numai pentru cuvântul, că este străin, este simptoma cea mai doveditoare de josoroare în care a căzut o nație. Cercarea întărește aceasta.

Asemenea nedreptate făcută neamului omoară duhul național stinge patriotismul, dărapână bizuirea nații dintru puterea și virtutea sa, și însfârșit pornește duhurile amețite de fermecul noului spre urmarea obiceiurilor străine. Omul numai atunci însemnează ceva, când s'arată așa cum trebuie să fie în înclinările sale, în sfera sa, în felul său, asemenea, un neam nu e vrednic de cinste fără numai dacă își dezvoltă desăvârșit toate puterile sale, și dacă strălucește cu toate darurile ce'i sânt însușite fățarnicul și maimuțătorul nu sunt decât jumătate de oameni căci ei nu sunt nici ceea ce ar putea fi, nici ceea ce din deșărtăciune se silesc a se părea.

Pentru aceasta fii credincios caracterului firesc nații tale, mulțamește ai îndrepta cusururile a căror păgubitoare influență

stânjenesc mântuitoarea ispravă a îmbunătățirilor. Respectează vechile obiceiuri ale țării tale, dacă sânt bune, și sărbătorile naționale, aceste, fiind născute din duhul național, îl hrănesc și îl lătesc: în vreme ce obiceiurile, năravurile și sărbătorile străine alungă duhul național, și cu dânsul și puterile ce fac mărimea unui popor.

Cinstește limba neamului tău, și priveghează pentru ținerea și cultura ei. Limba este haina duhului național, dacă este a lui, se mișcă slobod și măreț întrânsa. A prefira o limbă streină, este a alege strămtoarea, a ne desprețui pe înșine, a ne osândi noi de bună voe la nemernicie. Nu te lua după străini nici chiar în lucrurile ce pe dinafară ți se par puțin însemnate, cum : în mobili, mâncări, haine. Toate acestea ce le socotești nimicuri au influență mult mai mare decât ai putea crede asupra chipului, de a gândi aceluia ce le a îmbrățișat, și aduc în țara noastră mai multe vițiuni decât virtuți.

Insă, când sfătuim acestea, nu zicem că tot ce e național, ce e pământesc, este bun și desăvârșit. De vom fi dreți cătră lucruri bune ale nației noastre, nu vom fi fără pă sare către neajungerile, nedesăvârșirile ei, și atunci prețuind ce are bun îl vom păstra și defăimând ce are rău, ne vom sili al îndrepta.

Toate ispitiți și ceea ce este bun țineți zice Apostolul. A îndrepta răul, a desrădăcina sămânța de stricăciune dintr'un norod : acesta va fi pururea scopul legilor și îngrijilor Puterii. Iată zăgasul ce Prinții și Guvernele cele înțelepte rădică împotriva șiroiului de stricăciune generală, de felul acesta sânt mijloacele spre a întemeia dreptatea ce înalță neamul.

De aceea înainte de toate respectează legile, Guvernul și pe Prințul țării tale. Iar respectul către acestea stă în apărarea acelora de cătră isbirile hulilor și în supunere credincioasă.

Respectează legile țării tale chiar și când nu simți toată facerea de bine a lor. Pentru că strâmta sferă în care ești așezat, ca cetățean, ca tată ca mamă de familie nu te iartă a putea coprinde cu vederea, și încă mai puțin a putea judeca sănătos totul mașinii atât de împleticite a statului și feluritele trebuințe ale părților lui. Altă icoană îți înfățișază o câmpie privită din vale și cu totul alta când cauți preste dânsa din vârful vr'unui munte. Boala de a critica toate, de a pretinde a îndrepta toate este un rău foarte obicinuit în țările apropiate de cădere.

Pentru că aici luarea după capriciul său s'așează în locul cuvenitii supunere și rumpe sfintele noduri de credință dintre popor și capetele lui. Niște ucenici necercați dar semeți sânt în stare a îndrepta învățătura Dascălului lor?

Niște soldați trași de mișcarea ce a luat trupul taberii lor, fără a cunoaște pentru ce se mișcă în partea aceasta sau cealaltă, fără a cunoaște pornirea vrăjmașului, pot defăima măsurile Generalului lor? sau defăimând și cu aceasta rădicând încrederea din Komandiru, acea armie nu va fi oare biruită înainte de a fi oare lovită de vrăsmaș?

Respectează legile și întocmirile pământului tău, chiar și când acele îți vatămă interesul particular, căci binele obștesc cere adeseori jertfirea intereselor particulare. Unele întocmiri pot fi păgubitoare pentru câțiva din cetățeni și folositoare pentru mulți.

Deosebit de aceasta, nimeni nu ne oprește de a arăta cu smerenie plângerile noastre la dregători chemând luarea aminte asupra urmărilor păgubitoare ce pot avea orânduelile lor pentru noi și pentru alții. Ba încă asemenea arătare este o datorie.

Cu toate acestea dacă după cererea ta nu va urma îndată îndreptarea dorită, aceasta nu o da la voința de rău sau nedestoinicia dregătorilor ci mai vârtos scrie o împrejurărilor ce nu s'au putut birui.

Respectează Guvernul și pe dregătorii din țara ta.

Nu-i critica, nu-i defăima dacă ei în oblăduirea lor nu se dreg după planul ce ție și se pare a fi cel mai de obște folositor.

Cine ne încredințează pe noi, că tu, fiind în locul lor și aflândute ca dânși în închinări siluitoare, în împrejurări grele ție acum cu totul necunoscute, ai face într'alt chip? Cine ne încredințează că purtarea ta ar fi măcar așa de înțeleaptă, cum este a celor ce se critică amar de tine? Au doară fericirea capetelor nu se întemeează pe fericirea țării?

Binele norodului nu este oare vestitorul cel mai răsunător de înțelepciunea oblăduitorilor lui? Respectează pe dregătorii țării tale, și atunci chiar când cusururile lor personale ar fi vrednice de hulă; căci ei nu ca oameni sânt mai mari, ci ca stăpânire.

Apoi toată stăpânirea dela Dumnezeu este orânduită, zice Apostolul. Nu poți cinsti în tranși om; cinstește dregătorie, putere,

stăpânire. Omul trece, moare și și va lua plata după fapte, însă dregătoria, puterea, rămâne sfântă, nevătămată.

Supunete legilor și poruncilor ce se trimit de putere, că scopul lor trebuie să fie fericirea neamului și viața patrii.

Fii drept cătră nația ta, îmbrățișază nu numai din supunere la legi ci din îndemn patriotic toate mijloacele ce privesc la cinstea, slava și viața țării tale. Mijloacele acestea sânt: învățătura, bogăția, unirea vetejia.

Prin învățătura, adică: prin înmulțirea cunostințelor folosite și prin întinderea ideilor, popoarele se slobod din nevrstnicie. Cei din neștiință pururea atârnă dela cei mai înțelepți, aceea nu știu nici să și întrebuințeze puterile, nici să se folosească de darurile pământului lor. Iar mijlocul cel mai sigur de a împrăștia luminile cele mântuitoare prin toate clasele unui popor sânt școalele bine organizate.

Prin bogăție se ține viața unei țări. Cerșetorul este prea plecata slugă la ori care îi dă sau îi făgăduște ceva. Agricultura și industria sânt isvoarele cele dintâiu din care se varsă bogăția națională preste o țară.

A favoriza și pre una și pre alta stă la voea ta pe cea dintâiu lucrând însuși sau îndemnând pre altu să lucreze pământ cât mai mult și cât mai bine, pe cea din urmă prefirând produsele industriei naționale la cele străine.

Cu toate acestea numai înflorirea agriculturii și industriei nu este destul spre îmbogățirea țării, trebuie să vie în ajutor și simplitatea năravurilor.

Ceea ce se câștigă prin acelea, se păstrează printr'aceasta. Agricultura și industria nu poate aduce cât răsipește răsipitorul. Simplitatea năravurilor naște îndestularea, depărtează relele îmbelșugării, și nu lasă a se stinge în noi focul accla zeesc ce ne aprinde spre lucrarea faptelor celor mari.

Prin unire un popor ajunge puternic, de streini respectat, în zilele primejdii înfricoșat. Iți este scumpă patria, învață a jertfi pentru unire averea ta, dreptul tău și pe tine însuși. Atunci ai trăit pentru patria ta, pentru binele copiilor și concetățenilor tăi ♣

Multe sânt nenorocirile ce pot veni preste un popor, cum: boale epidemice, amorțire de negoșu, însă biciul cel mai cumplit

este neunirea și împerecherea. Nația care a căzut într'acestea a căzut în agonie de moarte.

Prin vitejie se păzește și se ține ceea ce un popor are bun și de folos : învățătura lui, bogăția lui, viața lui. Dar vitejia, despre care ne este vorba aci, nu stă numai în curajul de a înfrunta cu sânge rece primejdiile războiului, de a jertfi și avere și viață pentru patrie, ci mai vârtos în hotărîrea tare de a război pe vrășmașii din pace, care sânt : moliciunea, desfrânarea, luxul, egoismul gata în tot minutul spre pătarea cinstei naționale. Totd'auna mai mulți viteji se găsesc împotriva vrășmașului din afară, decât împotriva abuzurilor din lăuntru, pentru că totd'auna este mai lesne a birui pe alții decât pe sine însuș.

Dreptatea înalță neamul ! Dumnezeuule acum cunoaștem în ce stă dreptatea aceasta, cunoaștem cum se poate întemeia, cunoaștem că numai ea va întoarce dela capul nostru, dela țara noastră, urmările judecății tale cei înfricoșate. Virtutea aduce binecuvântare preste neam, păcatul naște moarte.

Dăne putere, isvorule a toată puterea, ca, viețuind după voea ta, în strâmta sau larga sferă în care ne aflăm, să tragem binecuvântările tale preste noi și țara noastră !

Amin.

Comunicat de : Al. Iordan.

Extras din : Meditații religioase Tom. II. pg. 117—127.

Activitatea didactică și științifică a profesorului Aurel Ciortea

de **Augustin Maior**, prof. univ. (Cluj).

Dacă voim să apreciem activitatea unui om de știință, cred că trebuie să o privim din două puncte de vedere.

Ești bogat și trăești în împrejurări fericite, avantajoase, atunci îți poți permite luxul mai mare sau mai mic de a tinde să contribui cu lucrări originale la propășirea științei. Din nefericire la noi în Ardeal împrejurările vitrege și lipsa de mijloace ale instituțiilor noastre au împiedecat pe cei mai buni ai noștri, pe lângă tot elanul lor, de a-și croi acest drum în activitatea științifică.

Dar mai este un punct de vedere din care putem aprecia opera cuiva. Dotat cu un idealism frumos, cu râvna de a te ridica deasupra mizeriilor vieții, te retragi în camera de lucru, te ocupi serios de știința ta plăcută și progresele ei și, după o muncă fără preget și desinteresată, te pui în slujba semenilor tăi dorind a-i lumina și a le indica drumuri noi spre orizontul larg al cugetării omenești.

Această din urmă cale a urmat-o regretatul nostru prieten, profesorul Aurel Ciortea.

O întreagă generație a ieșit de sub mâinile lui și-i proslăvește memoria de pedagog și de mare măestru în științele fizice și matematice.

Aceste eforturi sunt depuse în „Cursul de Fizică experimentală” pe care l-a lucrat împreună cu regretatul lui coleg T. L. Blaga și care este un monument al activității sale științifice și pedagogice.

Regret că, personal, nu am avut fericirea de a-i fi fost elev. Am răsfoit însă cu mare plăcere această carte. Și abia atunci mi-am dat seama de entuziasmul unei întregi serii de tineri din Ardeal, mai târziu și din Vechiul Regat, cari au avut norocul să se adape la acest izvor clar al științei.

După împrejurările din Ardeal, această carte s'a epuizat repede în întâia ediție. Am avut fericirea să-l văd lucrând cu entuziasmul său obișnuit la a doua ediție. Această nouă ediție satisface

întru toate pretențiile acelor care vreau să se ridice la un orizont mai vast al științei de azi.

Dela data apariției întâiei ediții (1913) și până la ediția a doua, — în special pe terenul Electromagnetismului și al Căldurii — Fizica a progresat enorm. Nu doar că s'ar fi ivit noi teorii și ipoteze cu scopul de a revoluționa ce am primit de la bătrâni — cum cred foarte mulți — ci, din contră, aceste noi cercetări, teorii și ipoteze au contribuit mult la clarificarea și adâncirea concepțiilor vechi, lărgind orizontul fizicianului.

Dacă teoria electronilor și teoria relativității au dus în eroare pe mulți naivi, chiar și intelectuali distinși, de a crede în revoluția științei Fizicei, atunci tomul al II-lea al cărții lui Ciortea ne arată, că aici nu e vorba de revoluție, ci este de un progres lent, un progres câștigat discutând și aprofundând legile clasice, corectate prin datele experimentelor.

Acest principiu îl vedem aplicat cu mare tact și precauțiune în tomul al II-lea al ediției noi.

Ca exemplu al acestei moderațiuni să-mi fie permis a atrage atenția cetitorului asupra capitolului despre *relativitate*, unde vezi toată moderațiunea și precauțiunea, ce trebuie să o aibă un om al științei, apreciind toată importanța acestei teorii, făcându-și totdeodată și rezervele cuvenite.

Teoria electronilor este introdusă în modul cel mai pedagogic, insistând asupra noțiunilor noi, cari sunt mai mult o generalizare a principiilor vechi.

Elevului ise dă în mână o carte, care îl conduce cu siguranța pedagogului iscusit și încercat dela primele noțiuni până în largul Fizicei moderne, iar intelectualului, care vrea să se inițieze, — nu în mod superficial — nu-i pot recomanda altă carte bună de Fizică, decât manualul lui Ciortea.

Și când vorbim de această carte să nu uităm că literatura didactică, pe terenul fizicei, lasă încă mult de dorit. Gigantic se delimitază conturile admirabile ale operei lui Ciortea și așa se vede, că mult va mai trebui să așteptăm până ce vom avea un echivalent din alte părți.

Afară de acestea, A. Ciortea se prezintă ca un mare popularizator al științei. Să nu amintim decât lucrarea „Din viața stelelor“, în care cu mare iscusință și dragoste te inițiază în minunile universului.

Când la sfârșitul sec. trecut electricitatea a luat un avânt formidabil și a deschis un nou orizont în activitatea culturală a omenirii, atunci regretatul A. Ciortea a fost primul din Ardeal, care în lucrarea sa „Curenții și razele electrice“ 1901, ne introduce, în modul său obicinuit, atât de clar și inteligent, în acest domeniu vast și interesant.

Ca profesor la școala de comerț din Brașov a ținut să lumineze generația de pe atunci și în domeniul matematicii și atunci iese de sub tipar „Aritmetica“ 1903 și „Matematică financiară“ 1906.

O dovadă vie a folosului cărților de matematici ale lui A. Ciortea, este generația de tineri, care numai la acest izvor a putut să se lumineze în această direcție.

Iată exemplul unui om de știință, care atât în vremuri vitrege, cât și după înfăptuirea României Mari, a rămas nestrămutat în slujba altarului științei, spre binele generațiilor viitoare. A lucrat din pur idealism și fără a se cugeta în cel mai mic grad la vr'un avantaj material. Activitatea lui fie un exemplu pentru aceia a căror deviză trebuie să fie armonia și propășirea înspre ideal a poporului român.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un îndrumător: † Aurel Ciortea (1872—9/XI. 1929)

Cuvinte în numele foștilor elevi brașoveni

Gândurile pe care le spun aici, nu mă îndoiesc, sunt gândurile sutelor de elevi ai lui Aurel Ciortea.

În fața proaspătului mormânt al iubitului dascăl, vrem să facem mărturisirea că o bună parte din ce a fost și mai este bun și vrednic în ființa noastră, e răsad din sufletul său, din mintea sa.

Pedagog de rasă, *Aurel Ciortea* vedea în școală nu numai amvon ci mai ales o topitoare de suflete, în care se cufunda o materie brută pentru ca să iasă înobilată, călită la căldura dorinței sale de mai bine. Clasa care-i era încredințată, pentru el nu era o grupare de nume catalogate, o sumă de minți în cari trebuia turnată o cantitate programatică de cunoștințe, o turmă prea zglobie căreia avea să-i aplice disciplina rigidă a regulamentului, ci un întreg viu de suflete care putea fi pus în vibrație, o mică oaste de prieteni mai tineri, pe cari voia să și-i câștige, cu cari în camaraderescă împreună — lucrare tindea să se avânte înspre adevăr și peste el, înspre ideal.

Matematician și fizician distins, niciodată lipsit de cele mai nouă cunoștințe în specialitatea sa, *Aurel Ciortea* a simțit că el este copilul unui timp nou și crainicul unei concepții nouă. Așezat în mijlocul unei societăți cu preocupări aproape exclusiv, unilateral, spirituale, el și-a dat seama că neamului său, în pragul unor mari schimbări, îi trebuie, pentru a se valida în lupta pentru existență, mai mult simț real și practic, mai multă înțelegere pentru puterile Firii, pe cari omul, dominându-le, și le poate mai lesne aservi și astfel, nestânjenit de ele, va fi în stare să se închine cu atât mai mult idealului. Cu darul său admirabil de a ne face să înțelegem și cele mai grele probleme ale științelor, cu mintea sa clară și vorba sa plastică, *Aurel Ciortea* a știut să desvolte în noi priceperea și interesul pentru o parte, până de curând prea puțin cultivată la noi, a cunoștințelor omenenești. Acest pedagog învățat a îndrăsnit, — cred de întâia

dată la un liceu din fosta Ungarie, — să introducă în învățământul secundar studiul matematicelor superioare și lucrări practice de fizică. Îmi aduc aminte de întâia lecție în clasa a șaptea, când el, profesor de clasă, ne-a comunicat, că vrea să înceapă cu noi această experiență. În câteva cuvinte lapidare a apelat la ambiția noastră, ca să nu-l facem de rușine. Din cea dintâi clipă ne-a avântat în vârtoarea entuziasmului și a optimismului său. A pus în vibrație o coardă nebănuită a sufletului nostru: ambiția și mândria ca prin noi să se dovedească de ce sunt capabili tinerii români ardeleni. N'am regretat încercarea făcută: au fost doi ani de muncă plină de satisfacție și uimirea comisarului statului maghiar la bacalaureat, după ce prima serie de experiență a izbutit strălucit, a căpătat în ochii noștri aspectul unei mici învingeri naționale. Din acești elevi ai lui *Aurel Ciortea* și ai prietenului și colaboratorului său *Tit Liviu Blaga* a ieșit un procent deosebit de mare de ingineri, medici, naturaliști și economiști, procent de tot neobicinuit pe atunci la noi. *În îndrumarea unor serii de tineri intelectuali români spre științele pozitive și cariere productive, serii cari în bună parte i-au dat Ardealului liber și unit cu Țara veche cadrele de specialiști, vedem noi rolul, — nu mă sfiesc să zic istoric, — de inovator al lui Aurel Ciortea.*

Dar pozitivismul său era departe de a-l duce pe panta unui materialism sec. Simțul său pentru practic, atât de util, ba chiar necesar, era fericit îmbinat cu un idealism senin. Însăș alegerea carierei sale o dovedește: El, care cu darurile și cunoștințele sale ar fi putut deveni un inginer de seamă și astfel i-ar fi fost mai lesnicioase câștigurile materiale, a preferit să rămâie un dascăl sărac, dar un îndrumător, — temerăr, mai putem adăoga. Idealismul și optimismul său creator luau un contur mai clar atuncea când era vorba de credința sa în viitorul neamului. Era strașnic acest om al științei pozitive, cum știa să fie isonul colegilor săi umaniști dela liceul brașovean, istorici și filologi, cari toți nu lăsau să treacă nici un prilej fără a ne picura pe nesimțite, insesizabil pentru ochi și urechi dușmane, dar cu atât mai viu pentru noi, admirație pentru trecutul, dar mai ales încredere în viitorul nostru. Nu era prea greu pentru un *Virgil Onițiu* sau *Alexandru Bogdan* în lecțiile de literatură și istorie, să ne spună una și alta ce nu se găsea în cărțile aprobate oficial.

Dar ai crede că la matematică și fizică nu se poate vorbi de cât despre ecuații și formule. Ei bine, *Aurel Ciortea* știa să iasă din cadrul strâns al științelor sale pozitive: un cuvânt despre *Spiru Haret* și a sa mecanică socială, câteva vorbe despre opera profesorului *Țițeica*, o descriere a minunii tehnice săvârșită de *Anghel Saligny* la Cernavoda, iată lecții pline de tâlc, cari ne umpleau de mândrie și încredere!

Vorbă rea din gura lui *Aurel Ciortea* noi toți n'am auzit. Griji mărunte, supărări, toane, — toate le lăsă la pragul clasei. Pedepse, — lucru aproape necunoscut. În schimb, uneori, Sâmbăta, chemați de el la masa albă, cuvinte glumețe, dela suflet la suflet, și multe, multe, neprățuite îndemnuri — mai mult prin pildă decât prin vorbă — cum să ne purtăm în societate, cum să știm să fim veseli fără a pierde măsura și buna cuviință. Și totuși, — sau mai bine tocmai de aceea, — toți eram disciplinați. Avea un fel de a apela la bunele sentimente ale elevilor, mai ales la simțul de onoare, care dezarma și pe cei mai recalcitrați. Și dacă vre-unul nu se acomoda duhului de omenie pe care Ciortea îl sădia în noi, îi făceam noi colegii educația, de vai de el! Căci nimic nu ni se părea mai mârșav decât de a abuza de buna credință și buna voință a maestrului.

Astfel, acestui om întreg, numai prin reflectarea propriei sale ființe, i-a reușit să formeze mulți oameni!

Fericit acest dascăl, care ar fi putut fi temut și a fost numai iubit!

Celui care ne-a dat atâta merinde pentru viață îi aducem, ca ultim dar, recunoștința noastră. Celui care ne-a iubit curat, iubirea noastră să-i fie cel mai bun „viaticum“ înspre lumea unde cândva nădăjduim să-l revedem.

Valeriu L. Bologa

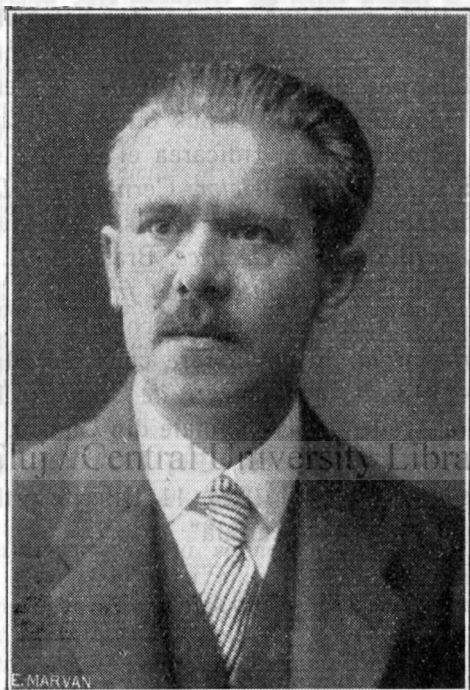
* * *

Date biografice. *Aurel Ciortea* s'a născut în Cojocna, la 1872. Fiu de preot ortodox. Clasele primare le face în Cluj; cele liceale (I—VI) tot aci, la piariști, iar ultimele două la liceul săsesc din Bistrița. Tot în Cluj urmează și facultatea de științe (matematici și fizică) în anii 1891—1896. În acest ultim an e ales profesor la Brașov, la școala reală inf., de unde, în 1904,

trece la liceu (actualul liceu „A. Șaguna“), la catedra de matematici și fizică.

În vara anului 1900, cu cheltuiala Eforiei școalelor face studii în fizica experimentală în laboratoarele Institutului de fizică din Berlin și la expoziția din Paris.

† Aurel Ciortea

La izbucnirea războiului, în August 1914, e mobilizat ca sublocotenent, făcând întregul războiu — până la demobilizarea din 7 Nov. 1918 — parte pe frontul din Galiția estică, parte pe cel din nordul Italiei.

Dela demobilizare și până la sfârșitul lui Ianuarie 1919 a fost comandantul gardelor naționale din Țara Bârsei, conducând în același timp și redacția „Gazetei Transilvaniei“ (—Iunie 1919).

În iarna anului școlar 1919/20, în calitate de președinte al Cercului didactic din Brașov, a colaborat la înființarea Uni-

versității libere, care a funcționat cu frumos succes în acea iarnă.

În Martie 1920, chemat de Consiliul Dirigent la postul de director al învățământului profesional, lucrează până la 1923 la naționalizarea și reorganizarea școalelor în fruntea cărora a fost pus. A fost un timp și secretar general al învățământului din Ardeal. Tot în 1920, pe lângă catedra de matematici financiare, i s'a încredințat și conducerea Academiei de înalte studii comerciale și industriale din Cluj. În calitate de rector al acestei instituții, până în anul 1929, a depus o muncă fără preget pentru organizarea, naționalizarea și ridicarea ei la nivelul de azi.

Lucrări: 1. *Din viața stelelor*, Cernăuți. 2. *Dare de seamă* asupra studiilor făcute la Berlin și Paris. (Anuarul lic. Șaguna pe 1901). 3. *Curenții și razele electrice*. Brașov 1901. 4. *Aritmetica*, după Beke, Brașov 1903. 5. *Matematică financiară* 1906. 6. *Fizică*, în colaborare cu T. L. Blaga, pentru școalele pop., Brașov 1910. 7. *Fizică experimentală*, în colaborare cu T. L. Blaga, Brașov, 2 volume, 1911—1913. 8. Două „*Dări de seamă*”, 1920—1922 și 1922—24 asupra Academiei Comerciale din Cluj. 9. *Curs de Fizică experimentală*, ed. II., modificată, Cluj 1923—25. 10. *Introducere în principiul relativității*. Cluj 1924. 11. Diferite articole în „Gaz. Transilvaniei” și „Revista Teatrală” 1913.

Suflete uitate

Incepând cu numărul de față, vom căuta, sub titlul acestor șire, să desprindem din magazia de tablouri a Brașovului câte-o icoană veche dintre cele acoperite de vălul uitării — unele mai deteriorate altele mai cruțate de dintele vremii — ca, ștergându-le de praf, curățindu-le de funinginea anilor și refăcându-le după mărturiile care mai supraviețuesc — fie în amintirea bătrânilor, fie prin file ofilite de cărți, ziare sau vechi scrisori, — să le redăm aspectul inițial și locul ce li se cuvine în galeria care va trebui odată înființată, ca să adăpostească ce se mai mai poate salva din aceste comori.

Incepem cu icoana celui care, tocmai cu trei sferturi de veac în urmă, — deși soarta nu-i îngăduise secerișul ostenelelor unei primăveri deosebit de promițătoare — a făcut, totuși, atâta cinste orașului său de naștere și de vecinică odihnă.

BCU Cluj **Dr. Grigorie Pantazi** library Cluj

(1824—28 Nov. 1854).

Vechimea de peste două secole a familiei **Pantazi**, în aceste părți, o atestă cronicarul sas Toma Tartler, care face amintire de un **Pantazi** „fost neguțător și apoi devenit boier în București“, mort și înmormântat la Brașov în anul 1738.

Despre un **Nicolae Pantazi**, descendent al unei ramificații care trăia în Brețcu, se vorbește la anul 1792. Unul din fiii acestuia, bunicul lui Grigorie P., se stabilește în Brașov în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Ioan Pantazi — zis și Hogeș — tatăl lui Grigorie, se naște pela 1790. Era neguțător și își avea „cantorul“ în apropierea bisericii Sf. Nicolae, în Ulița Mare (strada Prundului de azi.)¹⁾ Soția sa, mama lui Grigorie, se chema Elena și era fiica lui **Ioan Petcu**. Naș le-a fost jupânul **Hagi Guvril Ciurcu**.

Intre firmele cari se distingeau, la mijlocul veacului trecut, în comerțul cu lână, se amintește și firma **Ioan Pantazi**.²⁾ „Aceste

¹⁾ Un Nicolae Pantazi locuia la 1820 în Ulița Șcheilor Nr. 514, după cum o arată registrele Bisericii grecești.

²⁾ N. G. V. Gologan: „Cercetări privitoare la trecutul comerțului rom. din Brașov.“ București 1928 pp. 33, 52.

firme trimeteau anual la Pesta, Viena, în Germania, Olanda și în alte părți peste 50 vagoane lână spălată, în valoare de aproximativ 550,000 fl.¹⁾

Cumcă-i mergeau bine afacerile lui Ioan Pantazi, ne-o arată casa în care găzduia pe Șaguna când venia la Brașov, o dovedește educația pe care a dat-o fiilor săi, și-o mărturisesc jertfele bănești pe care le-a făcut pe seama instituțiilor noastre culturale.

Intre cei 20 de reprezentanți ai bisericilor Sf. Nicolae din Schei și Sf. Adormiri din Cetatea Brașovului, cari se leagă prin **contractul** dela 14/26 Sept. 1850 „a pune temelul la un gimnaziu fierbinte dorit de cătră toți drept simțitorii“, se află și numele lui Ioan Pantazi.²⁾

Nu lipsește nici de sub contractul celor 18 neguțatori cari se obligă ca, din ziua în care se va deschide gimnaziul, în curs de 10 ani consecutivi să verse la cassa acestuia sumele de bani trecute alături de numele lor (I. Pantazi e trecut cu câte 100 fl. În 10 ani: 1000 fl.), — cum nu-i lipsește semnătura nici de sub „Legământul“ dintre cele două reprezentanțe bisericești.

Iar când lucrările clădirii noului gimnaziu, din lipsă de bani, se opresc la jumătate, între cei 11 fruntași cari fac posibilă continuarea lucrărilor, subscriind, ca împrumut, câte 1000 fl. m. c. pe timp nedeterminat, și dintre cari unii — nu ni se spune cari — dăruiră mai târziu școalei întreaga sumă, îl aflăm iarăși și pe **Ioan Pantazi**.³⁾

Dintre 261 de binefăcători ai școalei în cursul anilor 1850-60 (înșirați în Bârseanu o. c. pp. 132-139) numai cinci înși sunt trecuți cu sume mai mari decât **Ioan Pantazi**.

Și pilda tatălui devine tradiție familială. În anul școlar 1851/52 opt neguțatori, între cari și **Nicolae Pantazi**, fiul lui I. P., „văzând că școala n'are mijloace să plătească un profesor de muzică, au angajat pe **cheltuiala lor** pe maestrul capelei orașenești, pe Mislevicek, pe timp de **trei ani**“.

Un neguțator cu astfel de preocupări și de înțelegere a nevoilor noastre culturale nu e de mirare că a făcut toate jertfele posibile pentru creșterea fiilor săi, îndeosebi pentru cel care arată mai multă dragoste de carte, pentru **Grigorie**, pe care, după termină clasele primare în Brașov și pe cele secundare la Sibiu, îl trimise la Universitatea din Pesta. De aici, după ce-și luă doctoratul în filozofie, la 1846, tânărul Grigorie P. trecu la Viena, uude urmă la facultatea de teologie.

¹⁾ Vezi articolul „Pantazestii“ de Aurel A. Mureșianu în „Carpații“ (1926), reprodus, în parte, și de N. G. V. Gologan.

²⁾ A. Bârseanu: „Istoria școalelor centrale rom. gr. or. din Brașov“. Brașov 1902, pag. 52.

³⁾ Ibidem pag. 101.

În 1848, în urma evenimentelor cari se precipitau, se înapoiene acasă, de unde, oferindu-i-se o catedră la seminarul din Sibiiu și postul de secretar episcopesc, trecu în acelaș an la Sibiiu. Aci, pentru a se putea dedica cu totul numai bisericii sale, în anul următor, în 1849, îmbracă rassa de monah, fiind hirotonit la scurte intervale: diacon, proto-diacon, preot. Ajunge apoi asesor consistorial și administrator al protopopiatului Sibiiului, iar la 6 August 1851, Șaguna, apreciindu-i superioarele calități, îl înaintează **protosingel** al Episcopiei, deschizându-i în chipul acesta un mai larg câmp de afirmare.

„Boala ascunsă, însă, ce începuse a-i roade puterile vieții, deși bătu el acest rău cu o bărbăție adevărat stoică în timp mai de trei ani“, îl condamnă „la zăcere în pat neprecurmat“,¹⁾ trăgând dungă peste atâtea planuri de viitor ale tânărului protosingel și înțărând atâtea speranțe îndreptățite în sufletul îndurerat al episcopului său.

Șaguna, nemângăiat de pierderea „mânei sale drepte“, întâmplată chiar în ziua de Sf. Andreiu, refuză să primească felicitări de ziua numelui său, iar în timpul ceremoniei de înmormântare „nimica n'a făcut impresiune și senzațiune așa adâncă în inimile celor de față ca larimile cele fierbinți și adevărate ce Excelența Sa a vărsat pe sicriul răposatului când l-au ridicat de acasă și când i s'au dat în biserică sărutarea cea de pe urmă“. „Lacrămile Excelenței Sale împreunate cu ale poporului au arătat cât au fost de scumpă viața reposatului“.²⁾

„În reposatul — își încheie „Tel. Român“ articolul-necrolog — părintele său trupesc pierde un fiu credincios și supus, frăținii un frate duios și plin de iubire către dâșii, amicii și cunoscuții un amic deschis și plin de desinteresare, societatea un membru folositor; dar pierderea cea mai mare e a bisericii, a dieceșei, a poporului și a națiunei, cari nu știu într'alt chip a se mângăia decât zicând: Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat!“

Conform ultimei sale dorințe, unica-i avere — biblioteca — a rămas seminarului pe care l-a servit ca profesor, iar osămintele sale au fost transportate și înmormântate în orașul său de naștere, în Brașov, în cripta familiară din cimitirul bis. Sf. Nicolae din Șchei.

Grigorie Pantazi n'a lăsat scrieri, dar a lăsat amintirea unei vieți nu de toate zilele. A lăsat, când a închis ochii — după cum se poate vedea din mărturisirile rămase — o jale cum nu o lasă decât sufletele în jurul cărora s'au polarizat speranțele unei colectivități. Dovadă că toți coreligionarii săi, în frunte cu șeful bisericii

1) „Telegraful Român“ Nr. 95 dela 1 Dec. 1854.

2) Ibidem.

ortodoxe din Ardeal, își dădură seama de **valoarea** pe care o pierdeau — biserica și nația — prin dispariția acestui fiu al Brașovului.

Că n'a lăsat scrieri, e explicabil. La 24 de ani, secretar episcopesc — „mâna dreaptă a lui Șaguna“ — într'o vreme (1848) când totul trebuia creat sau refăcut, ultimii trei ani luptând și cu o boală neiertătoare, și mort la 30 de ani, — când era să mai și scrie?

Șaguna, cel mai în măsură să-l cunoască și să-l aprecieze, a rămas nemângăiat întreaga-i viață pe urma acestei pierderi.

„Moartea acestui bărbat a fost pentru mine — spune în „Memoriile“ sale — o prea dureroasă întâmplare, căci dânsul a fost pentru clerul nostru o achizițiune de tot exelență, atât cu privire la calitățile științifice, cât și morale, el a fost **mâna mea dreaptă**; el pătrundea cu agerimea priceperii sale în fondul ideilor mele și știa să le pună pe hârtie întocmai pe cum mi le gândeam mie acelea. Pentru această mare și ireparabilă pagubă am fost și sânt întristat până la moarte; de aceea am și înființat un monument pe numele lui prin o fundațiune de **2000 florini**, ca una sută de ani să fructifice, și apoi să servească spre ajutorul clerului nostru din Ardeal“.¹⁾

Și cumcă într'adevăr nu l-a putut uita, ne-o dovedește în aceleași „Memorii“, în capitolul privitor la an. 1855, când revine asupra durerii sale: „Moartea protosincelui meu Dr. Grigorie Pantazi m'a săgetat pe mine până la inimă“. Și-o mai dovedește și cu prilejul facerii testamentului său, când sporește „Fondul Dr. Gr. Pantazi“ cu încă 25.000 fl.

Dacă mărturisirea lui Șaguna onorează sufletul lui Gr. Pantazi, sinceritatea cu care-i recunoaște, pe lângă **calitățile științifice și morale**, pătrunderea „cu agerimea priceperii sale în fundul ideilor“ care-l preocupau pe el, știind „să le pună pe hârtie“ întocmai cum și le gândia el, — ca și jertfa materială pe care o face spre a eterniza amintirea colaboratorului său, onorează și ridică și mai sus pe mărturisitor.

Andrieu Mureșianu — căruia „nu-i dă mâna să-i facă monumânt“ — închină memoriei lui Gr. Pantazi o poezie de 8 strofe, din care, ca încheiere a acestor pagini, dăm ultimele patru:

Sânt ființe'n lume cu caracter rar,
Cari fiind modeste, suferă amar! —
Lucră din vârtute, până lăngezesc,
Fără a spune cuiva, de ce pătimesc. —

¹⁾ „Memorii“ (1847-71) p. 77.

Floarea de *Mimoză*, când o ai atins
Numai cu un deget, ea de loc s'a stins; —
Astfel de simțire, deacă-i între flori,
De ce să nu fie și 'ntre muritori?

Laurul e cununa bravului ostaș,
Care nu se trage din foc nici un paș; —
Laurea cerească și triumf pompos
Ai și tu bărbate, blând și generos! —

Mie nu-mi dă mâna să-ți fac monumânt;
Voiu plânta flori însă pe-al tău lin mormânt:
O *Mimoză* verde și un *trandafir*,
In recunoștință și drept *suvenir*!

1854.

*

Stergând colbul de pe icoana uitată a lui Grigorie Pantazi și a tatălui său, ne împlinim nu numai o datorie de pietate, ci și de mângăiere pentru atâtea suflete harnice și modeste, pe a căror muncă tăcută și istovitoare, dar cu atât mai rodnică, se razimă mai-binele de mâne al țării și al neamului.

Ax. Banciu.

Notițe

Lauda Brașovenilor

În *Revue de géographie*, red. de M. L. Drapeyron (Paris) s'a publicat un studiu al lui Attila de Gérando: *Étude sur les hautes plaines de Transylvanie*. Vorba este despre munții estici ai Ardealului, din Toplița până'n Buzaie, cum i-a văzut autorul, dar și cum i-au văzut alți scriitori (unguri și nemți).

Cine se ocupă de Românii dintre Săcui face bine să ce-tească lucrarea aceasta.

Despre Brașov și Brașoveni Gérando pomenește adeseori.

Pagina 40: „*Parmi les Roumains, ceux de Brassó valent le mieux, non seulement dans les Hautes Plaines, mais dans toute la Transylvanie. Ils sont laborieux, actifs, et se civilisent rapidement. Ceux de la montagne sont encore très en arrière...*”

Paginele 72/3: Se dă o descriere sumară a Junilor, ale căror sărbători autorul le numește foarte curioase.

(*Décrivons, pour finir, une fête roumaine. L'une des plus curieuses est celle de Pâques etc.*)

Paginele citate privesc extrasul separat.

G. B. D.

Trocarii(?) și Suedezi

Încă din *Archiv des Vereines f. s. L.*, N. F. XVII, p. 298 s'a vorbit despre Suedezi lui Carol XII, trecători din Turcia, pela noi, spre patrie.

Unii au trecut prin Pitești, Turnu-roșu; alții prin Brașov. Regele însuș pela Turnu-roșu.

Arhivarul brașovean Fr. Stenner comunică (1883) lui Franz Zimmermann că'n 1714 (Ianuarie) a plătit lui *Văsi Kesulitze*, care era *Wallach* și mai este scris și *Kessulecz*, denari 60, pentru că a însoțit pe cancelarul suedez până la Făgăraș. Altă dată, fiindcă a mers cu alți Suedezi până la Oșorheiu, *Căciuliță* (?) a luat 1 florin. Al treilea drum l-a făcut, pentru alți 60 denari, până la Șercaia, de două ori.

Cevă, cevă despre Suedezi auziau, deci, Brașovenii chiar dela oamenii lor.

Curios îmi sună, însă, în acel studiu, vorba lui *de la Motraye*, care a trecut, prin Braşov la 8 Noemvrie (căl. julian) şi spune (după informaţii rezezi) că Braşovul este „cetate bine întărită, bine locuită de Unguri, Saşi veritabili, Nemţi şi *câţiva (einigen) refugiaţi Români şi Bulgari!*“

Câţivă!

Cine-i va fi spus lui *de le Motraye**) acest neadevăr?

G. B. D.

Ep. Ioanovici

În bibl. universităţii din Cluj se află o carte a lui Andrei Wolny: *Historiae naturalis elementa. Conscripta per Andream Wolny*, care-şi dă titlurile: profesor de umaniore, director al gimnasiului din Carloviţ, membru al soc. mineralogice din Iena şi al soc. botanice din Regensburg. Data cărţii 1805 Buda.

Exemplarul bibl. din Cluj (nr-ul 56114) are o dedicaţie din care reiese că autorul a fost *prieten* cu ep. Ioanovici, pe care'n aceste zile l-au serbat la Arad. Dedicăţia sună:

Reverendissimo Domino
Venerabilis Monasterii Besenovo
Egumeno Nestori *Ioanovits*
veteris amicitiae ergo

A. W.

O va fi cetit egumenul? În orice caz o va fi resfoit. Note prin carte?, *nimic*.

G. B. D.

---

*) Memoriile acestuia sunt un izvor pentru istoria Moldovei la 1710/1711

Insemnări răslețe

Etimologia pop. a numelui Ciangăilor.

În rev. „Magyar Nyelvőr“ dela 15 Nov. 1885, la pag. 519, Veres Ferencz comunică etimologia poporană a cuv. *csángó* (*Ciangău*) „numele locuitorilor celor 10 sate ungurești din Țara Bârsei“.

În județele Trei-scaune și Odorheiu — îi explică lui Veres Ferencz bătrânul „Magdó bácsi“ — se întrebuițează expresiunea: *csángál*, adică: *trage rău clopotul*. „Iar Maghiarii din Ț. B. sunt *csángálók*, adică de soiul celor care nu aparțin părții acesteia sau aceleia, ci umblă pe de lături — *félre-félre csángálnak* — va să zică: nu aparțin de tot nici Maghiarilor nici Valahilor, ci numai pe jumătate. Din acest *csángáló* s'a născut apoi *csángó*“.

Ad. Biografia lui Gavril Munteanu.

În urma unei porunci arhieresti „în Nov. 1852 i s'a interzis repausatului Gavr. Munteanu colaborarea la Gaz. Trans. ca din chiar senin și bietul, carele încă fusese spoliat în 1849 de avere (preste 3 mii fl. m. c.) în Sibiu, a trebuit să renunțe totodată la modestul honorariu ce trăgea ca colaboratoriu“. Și mai departe:

„Inspectorii supremi mai adaugu încă și argumentulu atens mai susu, mai ales dacă aceia mai suntu și prelați. Ei adică pretendu, ca unu diariu politicu redactatu de profesori subordinați loru, să stea între toate împrejurările în modu exclusivu la porunca, la servițiu, pentru confessiunea propria și să lovească în altele, precum vedemu în adevăru, că se mai întemplă ici-colea.

Unu diariu însă, care nu voliesce se ia îndesiertu titlulu de *diariu politicu, independente*, nici că se poate cugeta, deacă redacțiunea lui nu va fi emancipată dein capulu locului, perfectu și pentru totu-deauna, de ori-ce influenția a rivalităților și cumu dicu francii, a velleităților confessionali. Nicairi procedura strinsu obiectiva nu este așa necessaria ca pe terrenulu acesta. De aci încolo, cei cu musca pe nasu ori pe căciulă, veadiă cu cine-și voru împărți certele, dara diariulu politicu și independente să nu le deschidă terrenu de ceartă nici pe unu minutu“.

G. B(ariț).

Com. de **A. B.**

(„Transilvania“, 1874 pg. 78—79.)

Scrisori vechi

Viena, 21/VIII 861.

Stimatissime Domnule.

Chiar astăzi sunt trei săptămâni de când mă aflu în Viena; misiunea mea era numa de a prezenta la împăratul adresa comitatului Zarand și apoi a mă întoarce acasă, ci cauzele naționali încredințate deputațiunei române m'a mai reținut aici.

Iaca-ți trămit aci adresa comitatului nostru și vreo câteva cuvinte lângă ea, aceste pentru Gazeta și ceea pentru Foaia. Aș fi prea lung când aș vrea să-ți descriu toate amăruntelile cu audiența noastră la împăratul și cu audiența mea la miniștri.

La împăratul am fost mai $\frac{1}{4}$ de oră; încât pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria ne-a zis că aceasta nu o va concede nici odată („nie“); încât pentru dieta Transilvaniei, ne-a zis că a dat mandat pentru de a se convoca cât de curând; încât pentru celelalte două punte, adecă, anexiunea Zarandului cu Ungaria și congresul general român, ne-a zis că le va lua în considerare și va urma decisiunea sa preainaltă.

Am fost la Kemény; cu acesta numa nu m'am luat de cap, că el zice că nu vre să se amestece în cauza cu anexiunea. Ci vre Rainer și Schmerling și vreu și ceialalți miniștri. Astăzi am fost la cabinet și mi s'a spus de acolo că adresa noastră s'a transpus spre pertratare la ministeriul întreg. De nu vom reeși cu cauza Zarandului, apoi vina cea mai mare o vor purta celelalte 2 comitete și distriptul de Peatra — că să fie făcut aceste causă colectivă cu noi, atunci demult se decidea cauza în favoarea noastră.

Acum ceva despre pașii deputațiunei române și totodată ca răspuns la epistola D-tale din 12/VIII a. c.

Banii, în sumă de 200 fr. v. a. s'a primit dela Fogarași. Alții și dela alții de atunci n'a mai venit și nu s'a primit.

Despre conchemarea Dietei transilvane și despre noul mod de alegere vă vom telegrafa și veți ști încă înainte de ați primi această scrisoare. Speram că toate aceste se vor face în înțelesul scrisorilor noastre de până acum; ba credem că în acest înțeles s'a făcut deja deciziunea.

Alaltăieri s'a ținut conferența ministerială în cauza Ardealului. Incercările lui Kemény de a nu se schimba legea electorală și câte

și mai câte intrige de ale lui pe cale presidială, au ramas toate fără rezultat. Dupăce cancelaria trans. și-a făcut propunerea sa pentru convocarea dietei trans. și dupăce s'a adus lângă aceasta și votul separat al românului, și dupăce Kemény a propus în cale presidială ca să nu se schimbe legea electorală — noi am alergat la Schmerling și la Creneville¹⁾, cel dintâiu ne-a primit în cancelaria sa din casa senatului imperial și ne-a ascurat că el încă va vorbi în persoană cu împăratul despre cauza dietei; iară cestalalt ne-a zis că împăratul cunoaște meritele națiunei române, și el care are onoare a ne cunoaște prea bine nu va lipsi nici-odată a ruga pe Majestate ca să nu-și uite de credincioasa națiune română.

Despre luptele noastre cu K. și despre intrigele lui, mai pe larg cu gura.

Încât am potut ceti din fizionomia lui Schmerling, congres național nu ne vor da deocamdată, sunt însă până astăzi de părere a mulțumi naționalitățile și a organiza Ungaria după naționalități, adecă toată țeara se va împărți în atâtea voivodine, capitanate sau prefecture, câte naționalități exist în ea, fiecare voivodină, capitanat sau prefectură va avea capul său național și administrațiune naționale, amploiați naționali aleși sau denumiți, teritoriul acestor voivodine, capitanate sau prefecturi se va întinde până unde se estinde limba, adecă forma cum sunt diecesele bisericesti, și iară, dacă o comună ar fi amestecată, aceasta se va ținea de acel teritoriu către care cumpănește cu majoritatea limbei în acea comună — se vor face adecă așa numite enclave.

— În cauza cu Sinodul, cancelaria încă nu și-a dat opiniunea ci guvernul e²⁾, și încă bună. Nouă ni se pare ca Sinodul abia se va potea ținea, înainte de ținerea dietei, care e la noi.

Protestele din Săsime și comitate toate au adjuns la cunoștința împăratului. Protestele comitatelor a fost aceea ce a făcut de pe K. acuși nu-l vom mai vedea în postul unde se află.

— Cam unde vreau să ducă Vienezii lucrul? La Reichsrath. Au mare speranță că dieta Transilvaniei va trâmite deputați la

---

¹⁾ *Contele Francisc Folliot de Creneville* (1815—1888) general austriac. A luat parte la luptele din Italia. A fost un timp comandant al corpurilor de armată din Ardeal și Croația. De pela 1860 până la începutul erei constituționale a avut multă influență la Curtea din Viena.

²⁾ da

senatul imperial; și pe Ungaria atâta o vor organiza și desorganiza, până va trămite și ea. Diploma din 20 Opt., patenta din 26 Febr. o vor susține cu ori și ce preț.

Statutele Societății sunt ca întărite, vrem să zicem că s'a supus Maiestății Sale spre aprobare, și se vor aproba deacă cumva schiopul nu va face ceva intrige vulpești.

Rescriptul la a 2-a adresă Dietească se așteaptă să iasă mâne o poimâne; el va fi foarte scurt și se va referi numa la disolvarea dietei din Pesta. Manifest nu va ieși, pentrucă nu vreu a da așa mare însemnătate la dieta ungurească.

Ceje ce am zis mai în sus despre organizarea după națiunality cu enclave, le știm dela M...ni¹⁾, care a vorbit ieri în acest obiept cu Schmerling; acesta a și provocat pe M...ni ca să facă un elaborat în înțelesul acesta.

Remânerea deputațiunei aici e condiționată dela ieșirea ordinațiunilor pentru conchemarea dietei transilvane.

M...ni era la Marienbad; Schmerling știa și a dat unui român de aici să priceapă că ar vre să vorbească cu M., așa noi numa decât am telegrafat după el, și cum am zis, ieri a fost la Schm. și a vorbit despre organizarea cu enclave, între altele Sch. zise că Serbiei și-a și dat elaboratul lor.

Complimente și salutări dela noi toți D-voastră tuturor. Iară venerabilului Domn Metropolit cea mai profundă reverință.

Ai D-tale stimători
(ss) **Hodosiu**
(ss) **Ratiu**

Viena în 27 August 1861.

Tizule, frate Iacobe!

Noi suntem încă tot în Viena, deși stăm ca pe spini; deși am sbura de ici într'un minut departe, departe — la voi, căror avem să vă spunem sute și mii.

Promisiunile după care era să se decidă cauzele transilvane — după cum v'am înștiințat în ultima noastră scrisoare — încă ieri sau azi o săptămână, nu s'au împlinit. Cea dintâiu conferință

Notă. Scrisoarea e a lui Hodosiu.

¹⁾ Mocioni.

ministerială în privința Ardealului s'a ținut în sâmbăta trecută și a doua — de e drept ce ni s'a spus astăzi — a fost ieri, fără de a fi făcut vreo decisiune definitivă. În săptămâna aceasta le mai dă lucru și discușiunea asupra adreselor care au a se îndrepta către Monarhul de către ambele case de aici.

Iară un ce care amână decisiunea cauzelor noastre așa cât — precum puturăm pipăi astăzi — de abia pe sfârșitul săptămânei acesteia putem spera a ajunge la un cap al alergăturilor. Se croesc intrigi infernale asupra celor băgate de noi pe moară; avem însă speranță că se vor nimici și delătura acelea de însăși piatra morii așa cât nu vor ajunge în sacul cu făină. Spre zădărnicierea lor lucrăm și noi cât putem, și ne-am pus în cap, că deacă am șezut atâta, acum să nu ne mișcăm de aici până nu se va isprăvi lucrul, ca să nu ne aflăm în stare seu¹⁾) a mulțami, seu a descoperi ne-mulțămîta noastră — după cum vor face și după cum ne va dicta inima.

Noi mai rămânem așa dară pe tîmp neștiut, dară nu fac așa și pustiile de parale. Ele nu consimt cu noi, ci cu cât ședem noi mai lung aici cu atît mai tare se mișcă ele și ne părăsesc. Acum ne vom pomeni fără de nici o sămânță de a lor. Pentru aceea vă rugăm ca, deacă puteți, să ne mai trimiteți prin telegraf atâtea parale câte veți afla de lipsă, spre a ne smulge de aici și a ne arunca în Sibiiu.

De nu vă e cu puțință a ne ajuta, să aveți bunătate a ne trimite negativa, iară prin telegraf, ca să putem noi îngriji de un „împrumut“ de vro 200 f, până nu ne dă apa la gură.

Mâne sau poimâne va ieși în „Presă“ refrîngerea afurisitului articol ieșit tot în aceea din peană unguerească și din inima Bur-tosului asupra noastră.

Cetiți-l și o puneți și voi.

Spune fratelui Georgie pe lângă cordialele mele sărutări și aceea, că vezi acuma aş vrea să călătoresc cu dînsul vro două trei zile. Aş avea a-i număra la blăstămații. Am făcut mare experiință. Ne vom întalni de vom trăi, apoi să ascultați.

Vă sărutăm pe toți și rămânem ai voștri

sinceri

Iacob*) et Comp.

---

¹⁾ sau.

*) Iacob Bologa.

Sibiu în 25 Sept. 1861.

Tizule!

M'am recit în zilele trecute și așa, fiind marod, nu-ți scriu însuși ci întrebuițez bunătatea unui tânăr de-ai noștri.

De când ne-am despărțit am mai primit eu două epistoale dela bărbatul nostru din sus, care cred că vă vor interesa, pentru aceea vă trimit cuprinsul lor cel mai esențial în copiile următoare:

Viena în 16 Sept. 1861.

Vere, dragul meu!

Ți-am fost scris în 10 l. c. despre rezoluțiunea imper. în cauza Dietei.

Ce ți-am scris, au fost drept, de atunci însă s'au schimbat lucrul! sigur de tot încă nu știm: adecă rezoluțiunea imper. în câțva favoritoare lui K... s'a luat îndărăpt și s'a luat alta în 11 l. c., se vede că mai puțin pe gustul lui K¹⁾ că acesta în 13 l. c. și-a dat dimisiunea, până astăzi însă nu știm că primitu-i-s'au sau ba, însă tare credem că i se va primi, fiind Dumnealui puțin plăcut la locurile cele mai înalte și pierzându-și mult și din credit, de care poate nici nu a avut mult! Se dă acum cu socoteala, că s'a primit propunerea lui Sch.²⁾ și în privința înmulțirii numărului Deputaților. — Tu știi că eu nu scriu fleacuri, dară aș vrea să fie fleacuri acele ce se aud mai încolo, că adecă Rosenfeld să se facă Cancelariu, poate Geringer etc. Fie cine va fi, că noi nu așteptăm nici dela unul bine — binele nostru va veni și trebuie să vie dela împăratul, că numai împăratul nu are interes neci voie neci inimă rea a ne asupra, cum au toți frații noștri de altă limbă! Așadară speranță de bine!

Până când va ajunge acest ordin la tine va fi otărită cauza Dietei seau, mai bine, o vom ști de sigur.

De se va schimba ceva în cele ce ți-am scris deunăzi și am îndereptat acuma, apoi îți voiu telegrafa când va ieși rezoluțiunea la publicitate precum și dimisiunea lui K. de nu, apoi nu-ți voiu telegrafa.

1) Kemény.

2) Schmerling.

Încă una: de seară mă duc la $\frac{1}{2}$ 7 oare știi tu unde; cugetam să aștept cu trimiterea Epistoalei până mâne, dară iară am cugetat, că o zi e mult, așa îți espedai scrisoarea aceasta numai decât și de cumva voiui afla deseară ceva nou, interesant, apoi îți voi scrie mâne iară.

Vărul

P. S. Petițiunea Făgărășenilor și a Belgrădenilor e pe calea cea mai bună, se vede că K... au referat fals despre comitat,....

Era bine să fi fost voi acuma aici, da încă de era Episcopii ambii, cum umbla Hainald.

Viena în 19 Sept. 1861.

Dorite Vere!

Tantae molis erat etc. Resoluțiunea imper. pentru Dietă o căpătarăm, toate așa după cum ți-am scris:

1) Dieta în Alba Iulia, în 6 săptămâni de astăzi — daher în 4 Nov.

2) În cens tot feliul de dare direaptă.

3) Dela 30.000 un deputat.

4) Propusețiunile reg. a) înarticularea b) Alegerile la Gubern etc. c) Reichsrath d) Aenderung der Gesetze etc.

Acuma să fie și Români oameni, ca să scoată la cale deputați din fundul pământului; tot insul trebuie să se miște, mult va atârna dela preoți, carii dară prin Preasânții Episcopi va trebui a-i informa pe deplin ce au de a face. Kemény și-au căpătat dimisiunea, cap nu avem, Kabos face treaba pânăce ne vor da Cancelariu. Curtenii ar vroi pe campul de Rose¹⁾ însă eu l-am cosut bine auf die Gefahr hin von ihm — als eventuellen Vorstehenden — verfolgt zu werden, știi tu la cine! la care mergeam seara la $\frac{1}{2}$ 7, vedeam că nu-i pare bine, dar nu poteam să-i fac pe voie în punctul acesta, i-am zis: R. ist bei den Ungarn verhasst, die Rumänen können ihn nicht leiden und bei den eigenen Stams-genossen hat er keine Popularität etc.

Combițații se fac multe, poate se va face Kozma etc. numai pe mine să nu cadă soartea, că nu știu ce va mai fi.

¹⁾ L. von Rosenfeld, membru al Casei seniorilor (Herrenhaus), din Viena, fruntaș politic al Sașilor.

Eu în cauza aceasta nu mai scriu nimănui, tu comunică cu ai noștri atât în Sibiu cât și afară cât mai curând, și vedeți de fiți gata.

Propunerea pentru Regaliști se urgește astăzi nu știu ce vor fi făcut reprezentanții Românilor la Gubern pentru frații lor. Adio vere! Cu protonotariatul încă nu s'a făcut nemica. voiui trebui să urgesc, că ne trebuie protonotariu la Dietă.

Vărul

P. S. Ieri am uitat să pun epistoala pe poștă, astăzi e și în W. Z. dimisiunea lui Kemény,— cu D-zeu!

Lumea de pe aicea așteaptă acuma dela Români să deie de lucru la Unguri. Să ne legăm brăcinarele!

Din aceste copii veți vedea cum stăm și veți face întrebuințare cuvenită din ele, împărtășindu-le la cei de un simț cu noi. Fratele Georgie încă nu se va fi înturnat. Numai de n'ar lipsi prea lung timp de acasă. Eu mă voiui arunca, dacă îmi va sta în puțință, până la Blașiu, pentru ce, știți. Au sosit timpul lucrului și vine cât de curând și al luptelor morali. Să ne pregătim dară.

Ca un curios îți însemn aici aceea ce povestește un ampoiât de rangul întâiu și Neamț transilvănean, care s'au întors în zilele acestea dela Viena. Acesta era bine văzut de fostul nostru Cancelariu și așa cercetă pe cel din urmă înainte de a pleca din Viena. Cu ocaziunea aceasta — spune ampoiatul nostru — că i s'ar fi plâns Kemény, că atunci când și-a dat el dimisia, ar fi venit Împăratul în foc și i-ar fi zis: Gut ist, hat nichts zu sagen, ich werde mit meine treue Romänen bleiben“.

De sunt acestea adevărate sau ba, nu știm, însă noi le credem pe temeiul celor ce am esperiat și am văzut acum în faptă. Salutare tuturor fraților iar ție îmbrățișare frățească dela al tău

(ss) Tizu.

comunicate de **Ax. Banciu.**

O plângere a preoților din protopopiatul Brașovului

— Din arhiva Brașovului. —

Copie ad. No. 2881/801.

Comunicată de **C. Mușlea.**

Prea Cinstitului Consistorium al Neuniților în Marele Principat Ardealului:
Zmerita cerere a tuturor Preoților din Protopopiatul Brașovului:
Pentru multe năcazuri ce trag de cătră Tisturile Locului.

Prea Cinstit Consistorium!

Greutățile și necazurile care le tragem noi preoții neuniți din Protopopiatul Brașovului de cătră arândători și alte tisturi a scaunului acestuia care și până acum mai în multe rânduri liam așternut atâta Cinstitului Consistoriumului cât și înălțatului crăiesc Gubern, ne silește iarăși și de iznov a mai supăra pe Cinstit Consistorium și ane ruga ca iarăș a se se instiințască la Înălțata Crăiasca Gubernie, căci că vedem că deși vine ceva mile și scutițe pe sama noastră de la înălțatu Crăiescu Gubernium, pe aicea foarte puțin se bagă în samă.

Adecă sau fost milostivit Excelenția Sa Domnul Gubernatorul George Banfi la 27 Ianuar 793 Nro. 39. Prezidialiter prin reposatul Domnul Episcop Gerasim Adamovici, pe toți preoții noștri milostivește a încredința precum că feciorii noștri cei din preoț născuți nu se vor jura la Reglute. Care milostivă rânduială după aceea și de la Innălțat Crăiesc Gubernium pentru cantori care încă sunt feciori de ai noștri, și pentru dascali supt Nro 709 Anului 1800 — au urmat și nouă la toți de obște ni sau publiceluit. Inșă ce folos că

Intei. Domnul Arendatorul Raaber din Satulung necăutând la mai sus numitele milostive rendueli, au sculat Săcui de aici și iau trimis acum nu de mult la preotul Iuon Mertin de aci de iau căutat feciori cu puterea prin poduri și pivnițe săi prinză în cătane, apoi văzând că nu capătă, au poruncit numitului preot ca au săi dea cătane sau un fecior de ai săi.

Al Doilea. Domnul Arendatorul Mijs au trimis aseminșa putere pe casa popii Eremia Eremiovici de la Bacifalu care

aflând pe feciorul popii în curte, lau prins, și ducându-l la numitul Arendator lau ținut legat până adouazi, apoi după multă rugăciune a popii iarăș lau slobozit.

Al Treilea. Deregătoarele de la Rășnov au făcut asemenea potentie pe casa popii Oncii de acolo, dară nau găsit nimica.

Al Patrulia. În Brașovul Veichi sau sculat prinzătorii și au prins pe feciorul popii Dumitru Popovici de acolo în câmp și lau dus în Czukthaus, apoi iară lau slobozit.

Al Cincilea. La Herman au prins pe feciorul Popii luon Popovici din curtea lui, măcar că acest fecior este și cantor și dascal, apoi după ce lau dus la Brașov iarăș lau slobozit.

Al Șaselia. La Bran au prins pe feciorul răposatului Popa luon Vartolomei, anume pe Neculae, din curtea popii lui luon Fota, însuș domnu Castelanu Johan Gaudi cu mâna sa (care pe tutindenea singur așăță oamenii la unele ca acestea) măcar că feciorul acesta iera acuma și candidiluit să se facă Preot în locul răposatului tatăsău, care după ce sau trimis prin Gaudi la Brașov în Czukthaus și prin domnul Județu de loc sau slobozit iarăș afară.

Tot acest domn Gaudi face atâta îndrăsnire și ne ciufuluiește cât noi preoții de prin prejur neam speriat, că au bătut pe popa luon Comșa de la Zărnești cu palma și cu bâta, numai pentru că au mers săl roage ca să nu bată pe alt om ce iera cu sfinția sa, fiind omul din fruntea satului.

Mai în colo au trimis la preotul Vlad Țeposul de la Bran pe slujitoriul său de lau luat din Biserică și din slujba Dumnezeiască cu puterea, afară puindui năpastă în batjocură că ar fi găsit comoară, săi dea dintrânșii 200 de florinți, ba rugând numitul preot pe acel trimis de Gaudi, ca săl lase până își va isprăvi slujba, lau lovit cu măciuca tocma în cap, și nemerindul peste falcă, iau stricat falca, apoi după ce lau dus înaintea numitului Gaudi și iau cerut popa satisfacție aflându-se nevinovat, în batjocură iau răspuns Gaudi: Dute acasă, despre care bătaie dovedește adeogatul atestat.

Al Șaptelia. Au trimis Arendatorul Miis de au prins pe feciorul popii Costandin Brencia din biserică. Măcară că acesta ieste dascal și pe luon al Zamfirii care ieste cantor, amândoi din Turkiș și după ce leau văzut dreptățile, iară iau slobozit.

Asemenea au prins pe Dascalul Crăciun Nicolae de la Altstadt și iau dus în Czukthaus.

Pe cantoru de la Satu Tely, și alți mai mulți care nu-i mai putem socoti aici.

Pentru aceia ne rugăm, Cinstitului Consistorium ca de vreme ce noi toate poruncile câte ni se trimit de la mai marii noștri, ne silim și cu inimă dreaptă le împlinim, pe lângă aceia Si[n]doxia, și dare dăm, și deosebit când au venit să ajute fiește care pe Innălțatul Imperatul la război cu ceva putea, nu numai fiește care preot am dat câte 1 galbin, ce și pe norodul nostru la atâta am îndemnat spre acest scopos și la Milostenia pentru Tiroli, și alți care sau primejduit și sau sărăcit, dela Fra[n]țozi, umblând noi dela casă la casă, pentru ajutorul acelor săraci, cât socotim că n-au ieșit nici într'un protopopiat atâta sumă cât de la noi în tot Ardialul. Ba prin osteneala și stre-dania noastră și hoții de pe munți sau risipit, care lucru și Cinstit Consistorium va fi cunoscut, că popa Radu Verzea de la Satulung pe 3 hoți cu cuvinte bune, și cu cumpăna capului suinduse în sus singur cu capul său acolo la iei în munte, iau plecat și iau adus la Brașov de și iau cerut pardon, din care pricină și ceilalți hoți sau împrăștiat și cu toate că noi așa am păzit norodul nostru spre pace, cât și acuma cu prinderea re-grutelor celor multe la Țara Bârsii nu sau întâmpat atâtea primejdii de moarte; cum auzim pe airea, și tot n'avem nici o mângăiere, ci mai multă batjocură de cât alții. Așa să se milos-tivească Cinstitul Consistorium, a areta la Innălțatul Creiesc Gubernium, și osteneala, și plata noastră ce luăm pentru ostenele, fiindcă pe noi ca tolerați nare cine ne recomandă lui, de nu ne vom recomandă lui însuș noi, ca să avem și noi o mângăiere și să putem mai cu mare dragoste sluji pe mai marii noștri și lui Dumnezeu.

Leontie Pușcașu din Tohanul Nou în Numele tuturor Preo-ților din Protopopiatul Brașovului.

EXTRACT.

Preoții din Protopopiatul Brașovului arată precumcă măcar ca Domnul Gubernator la 27 Ianuar 793 N-ro 39 sau fost încre-dințat prin Domnul Episcop Gerasim Adamovici, că feciorii lor

nu vor fi supărați la reglute, și această încredințare pentru dascăli și cantori, care încă din feciorii lor se află alcătuiți, ar fi urmat și dela Innelțatul Creiescul Gubernium La A. 1800 N-ro 709. Totuș nau nici o scutință de cătră Arândaș și tisturile locului, ci împotriva acestor mai sus numite rândueli se supără, și se batjocuresc de către acestea Tisturi, care trimit cu puterea pe casele lor și le prind feciorii, Cantori și dascali.

2-do. Deosebit arată asupra castelanului dela Bran Johan Gaudi că acesta nu numai într'acest chip tare îi batjocurește, dară și pe popa Iohan Komșa de la Zernești fără nici o vină însuș cu mâna Sa Iau bătut și pe popa Vlad Țeposul de la Bran prin trimisul său Iuon Corcodel asemeinea Iau batjocurit luândul încă de la sfântul Oltariu din slujba Dumnezeiască, și bătândul cu măciuca acel trimis până al duce în Naintea lui Gaudi.

Pentru care toată se roagă ca să se aștearnă La Innelțatul Crăiescul Gubernium săși capete mângăierea și făgăduita scutință.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Flutur de noapte

Mă uit la fluturul de noapte
Ce sboară'n jurul lumânării
Și văd din flacăra albastră
Pândindu-l ghiarele pierzării.

A fost și sufletu-mi un flutur
Atras de farmecile tale —
Sărmanul suflet — și plătit-a
Cu prețul aripilor sale.

Mi-e dor

Mi-e dor de cărăruia
Ascunsă'n flori mărunte
Ce urcă tăinuită
Spre creștetul de munte,
Mi-e dor de umbra văii,
De freamătul pădurii,
De banca învechită
Din capul cotiturii, —
Mi-e dor de visătorul
Cu ochii de cicoare
Cu pletele bălaie
Ca razele de soare,
De teii de pe drumuri
Ce-i bate noaptea luna,
De tot norocul nostru
Pierdut pe totdeauna.

Ecat. Pitiș

Balada plopului.

*Și-au curmat pe dealuri codrii
Melancolicul lor cânt,
Numai tu mai plângi prin noapte,
Plop sărman, bătut de vânt.*

*Și 'n amarul ce te 'nneacă,
Fără stâmpăr nici alint,
Nimeni nu-ți cunoaște taina
Lacrimilor de argint.*

*Cum adorm cu șoapte stinse
Apele 'mpăcate 'n vad,
Peste ramuri despletite
Razele de lună cad.*

*Ca o toacă de vecernii
Plâng în graiul lor păgân
Frunzele-ți împrăștiate
Prin căpițele de fân.*

*Iar prin zarea 'ntunecată
Trec siniștrii pelerini,
Trec în stoluri negre corbii,
De durerea ta streini.*

*Fâlfăind grăbit din aripi,
Doar vre-un graur rătăcit,
Pe sub ramurile tale,
Țipă scurt și răgușit.*

*Și 'n acorduri dureroase
Tu te legeni la pământ
•Și te zbați pustiu pe strune,
Plop sărman, bătut de vânt.*

Dumitru Olariu.

Muezinul

I se 'ncâlcesc versetele în barbă
Și zorile din lampa cafenelii
Cu paginile sfintei evanghelii,
De câte ori prind cobele să-l fiarbă.

Și, muezinul, pradă îndoielii
Că toată 'nțelepciunea lui e oarbă,
Ironie scuipe 'n pragul plin de iarbă,
Proptit pe balustrada minarelii.

Dar cum ridică ochii câte-odată,
Privirei lui îi iese 'n cale luna,
De vârful minarelii aninată.

Și vede muezinul totdeauna,
Că lunii îi lipsește o bucată,
Deși pe cer mai vede încă una.

Dumitru Olariu

Din stânga și din dreapta

În Chișinău, 1918.

Un tânăr, asupra exteriorului căruia soarta-și revărsase toată dărnicia și care-ți făcea impresia că se gândește la orice numai la biserică nu, trecând pe lângă casa Domnului, se oprește, își descoperă smerit capul și se închină.

Peste câteva zile, același tânăr, prin fața aceleiași biserici.

De astă dată, nici nu se oprește, nici nu se închină. Nu mai vede casa Domnului.

E cu o femeie. . . .

2.

Pe Romuri. Septemvrie.

Plouase.

De pe spăteaza unei bănci, c'un picior pe pământ și cu altul pe bancă, un bătrân, adus de spate, cu muchea nasului încovoiată spre gura îngropată între doi obraji supti, privește aiurit în gol.

O mustață scurtă, sură, umbrește două buze pătlăginii, înviorate din când în când de jarul unui muc de țigară, supt cu atâta patimă încât ai crede că bătrânul sărută o Cosânzeană. Iar când eliberează fumul din coșul pieptului scofâlcit, în suluri lungi, șerpuitoare, măgelele ochilor micșorați ca de o plăcere tănuită, îi clipește repede-repede, ca unui cocoșel după un cucurigu triumfător.

Oare ce amintiri plăcute vor fi încălzit inima acestei „jucării stricate“? . . .

3.

Pe serpentinele care duc spre vârful Tâmppei, un asin coboară și urcă în fiecare zi. În jos, cu două lăzi goale; în sus, cu ele pline. E aprovizionatorul restaurantului de pe culme.

Vilegiaturistii pot verifica oricând spusele mele.

Într-o zi, astă vară, îmi luai și eu inima'n dinți, îmi coborii voința în picioare și hai pe Tâmpa.

Pe serpentina dela mijlocul dealului iată și asinul. Cobora ca un filosof cu capu'n pământ și povara'n spate: două lăzi cu sticle goale, cumpănite desăgește.

Înainte mea, un bărbat alături de o cocoană voluminoasă care încălecăse aproape în întregime îngusta serpentină.

Bucureșteana — după cât am înțeles de-acolo era — obișnuită numai cu cavaleri de pe Calea Victoriei, aștepta și din partea măgarului gestul de complezanță al acelora. Acesta

însă, îngândurat cum era, și pe de-asupra nici umblat prin lumea aleasă a Căii Victoriei, își văzu de drum, urmând inima serpentinei.

Urmarea? Coccoana izbită de-o ladă, se pomeni cercând cu nasul tăria unui colț de stâncă.

— Fire-ai al dracului de *dobitoc*! — țipă bipedul la patruped.

Urechiatul filosof, oprindu-se în valul de parfum care rămase pe urma cocoanei, sughiță de trei ori sughițul său caracteristic și apoi, tacticos, iertător, porni mai departe.

4.

Un elev de școală militară, mărunț dar țațoș, călca energetic pe dinaintea unor fetișcane.

Strașnica egretă din chipiul dopului de militar părea că sfidează pe cei mai înalți decât el.

Un țaran mucalit, ochindu-l de departe, se opri tocmai în dreptul fetelor și, când îl văzu trecând țațoș, scăpă vorba :

— Măăăi, . . . mai mare pana ca cățana !

Dopul, roșu gotcă, în hohotele fetelor, făcu stânga 'mprejur și, cât ai bate'n palme, se mistui în mulțimea care tocmai ieșea din biserica satului.

5.

Intr'o zi, se prezintă șefului unei întreprinderi comerciale un plutonier. Părăsise omul armata și umbla să obțină o slujbă „în civilie“.

Acte, — nici unul. Mergea doar „în persoană“.

— Dom'le Director, — se adresează șefului — aș dori, dacă se poate, se intru în serviciul d-voastră.

Mi s'a spus că aveți nevoie de oameni *probați*.

— Ce pregătire ai ?

— Patru clase primare, la bază, și plutonier major cu o vechime de 15 ani.

— Atât ?

— Și *practica vieții, dom'le!* — își rotunzește mândru calificația plutonierul nostru, subliniind-o cu un gest hotărîtor.

S. Tamba.

Babu Mitiu

Par'că-l văd aievea, cu toate că e mai o vârstă de om de când l-a înghițit pământul: un huzdup de om, gras dar sărac, c'un cap zdravăn, acoperit c'o ploscoană de păr cam negreblat, isprăvit într'o chică inelată, pe o ceafă bulbucată, scurtucel în ciolane și boboloț în flămânzeli ca o ploscă poinărească.

Vara găfăia, iarna dârdăia. Și cât era ziulica de mare — din straja dimineții și până 'n fumuriul amurgului — încălzia un butuc din patruzecișiopt, pe care-și odihnia neputincioasele șale și de pe care, vara, săgeata prin păstrunga dinților de dinainte muscăria care-l târcolia par'c'ar fi fost uns cu miere.

Arareori se întâmpla de le mai strica tovarășia câte-o nevastă, care venia să cumpere vr'un „punt“ de carne. Căci Babu Mitiu, uitasem să vă spun, era măcelar de felul lui. Și-apoi nici nu băgai de seamă cum se scurgea câte-o jumătate bună de ceas pânăce ajungeau să se înțeleagă. Că era dat naibii Babu Mitiu asta!... Cu toată povara anilor și-a osânzei — mai ales a osânzei! — îi plăcea și lui ce-i frumos. Vorba ceea: Ochii văd, inima cere... Și ca să opăcească mai mult pe cele cu vino'ncoa prin măcelăria lui, le răstălmăcia vorbele, se făcea că nu 'nțelege ce vreau să cumpere și-apoi, de-aici, ciorovăială — ciorovăială cu trageri de ochiu — care nu se isprăvia pânăce biata nevastă, cu obrații îmbujorați de sfială, nu se ducea să pună degetul pe „trandafiri“ și să-i zică, făcând pe supărata: „Iaca d'ici“.

Iar Babu Mitiu, făcând pe mâniosul: „Păi, săca-ți-ar năravu, nu mi-ai putut arăta dela 'nceput, de mă căușești la cap de-atâta vreme!“....

Tot el de cătră pădure!....

Să fi văzut apoi necăz ce trăgea bietul om pânăce-și po-trivia iarăși șalele în cuibul de pe mult îndurătorul butuc!...

Așezat odată, își cercuia cu brațele-i durdulii burduful pântecelui — par'c'ar fi fost patriarhul dela Țarigrad! — și n'ajungeai să zici un „Tatăl nostru“ pânăce începea să-ți mâne porcii la jir. *

Și ți-era mai mare dragul cu câtă pricepere și inimă ți-i mâna.

Părea că 'ngână deslănțuirea unei furtuni. Incepea cu adieri abia de deslușit, ca, după câteva „ponturi“, — smârcăite sau supte când cu noduri când în șuer prelung și tremurat — să răbufnească în trăsnete și durduhuri. Și nu trăsnea în sec. După fiecare durduit, trăsnetul, în formă de palmă carnoasă și grea, statoria pildă strașnică prin gongăria care i se plimba pe fața înrouată de truda somnului și mai ales printre cele care i se obrăzniceau prin gura întredeschisă, chinându-i odihna.

Și-apoi ia-o iar din capăt cu șopote, adieri și fluerături!.. Și somnul ăsta cu „ponturi“ nu se curmia pânăce nu mai venia vr'un mușteriu să i-l sperie cu: „Sus, Babo Mitio, c'o intrat lupu'n târlă!“

„Pe el Burcuș!“ țășnia de pe butuc Babu Mitiu, zăpăcit de somn.

Iar dupăce se descebălia din gâmboseală, porniau căscatele și 'ntinsăturile voinicești, însoțite de câte-un geamăt prelung.

Și 'nainte de a trage cu barda 'n carne, trăgea Babu Mitiu niște binecuvântări, amestecate cu armindenii și pomeni, la adresa muștelor care nu l-au lăsat „nici să ațipească măcar“, încât te tot mirai cum de nu se năruia cerul să turtească pentru vecii vecilor acest neam afurisit de jigodii.

Așa-i Babu Mitiu azi: somnoros și greoiu. Vara 'ntreagă nu face altceva decât trage la aghioase, omoară muște și, ici colea, mai vinde și carne.

Dar n'a fost tot așa. Cine ar mai bănuși că burduful ăsta are ceva de-aface cu Babu Mitiu pe care l-am cunoscut în tinerețe?

Doar când s'aprindea dacă mai ghiciai ce umeri săltau odată tohoarca-i învechită.

Atunci sufla ca un vier rănit, iar încheieturile căsului trăsneau sub povara pasului său apăsător. Punea apoi mâna pe secure și când o izbia în butucul de-alături, nu-i mai rămânea afară decât coada și muchea. Toată povara sufletului i se descărca în acest paratoner, în oftatul care-i urma, și 'n lacrimile care-i umpleau ochii.

De piatră să fi fost ca să nu te 'nduioșezi când îl vedeai în starea aceasta.

— Măi băieți, măi, — se spovedia uneori — de-ați ști voi ce durere-mi paște sufletu, mi-ați plânge de milă!

Voi tot vesel m'ați pomenit, dar numai biet sufletu meu știe ce stâncă duce. Când mă gândesc ce eram odată și ce-am ajuns, mă tot mir c'am mai putut ajunge ziua de azi și — făcându-și cruce — mulțumită aduc Celui de sus, că nu mi-a luat mințile ca să-mi curm zilele necreștinește, ci mi-a întărit inima ca să le pot purta toate, câte-mi vor fi sortite, până'n capăt.

Dzeule Doamne, da schimbăcioasă-i roata asta a lumii!... Azi poruncești tu, mâne-ți poruncește altu!... Nu fiți prea 'ncrezuți niciodată, dragii mei, că să poate 'ntâmpla să vă pomeniți într'o bună dimineață numai cu ce-aveți pe voi. V'o spun din pășania mea. Că să nu credeți c'am fost tot simbriașu altora, cum mă vedeți azi. Nu, dragii mei!... Cât am fost băețandru am fost la târla tătutuțui — Dzeu să-l odihniască, că inimă bună de om a fost. Dupăce m'am mai ridicat și-o vâst tătutu că-mi văd de treabă și nu umblu haimana, m'o făcut părtaș. Când am ajuns apoi de sama vecinului Dumitru, o chemat Dzeu la sine pe tată-meu și, așa, am rămas singur stăpân peste toată averea. Nu erau p'atunci în satu 'ntreg 4—5 târle ca a mea. Nici casă mai cu rânduială. Și lucru-mi era cu spor, nu săpam în stâncă ca acum. Adevărat, că nu căram nici io p'atunci povara asta de untură. Eram slăbuț, dar de nădejde. Eram numai oșel. Unde puneam mâna, rămânea urmă, să cunoștea multă vreme. De să'ntâmpla să dau nas cu vr'un lup, care s'a 'ncumetat să-și vârebotu unde nu-i fierbia oala, îi cetiam io deslegarea, că-mi încheștam mânila 'n urechi-i și-apoi ori îi dam pielea la argăsit, ori își lăsa urechile zălog. Și aveam o haită de câni, de n'aș fi dat-o pe toată lumea! Când aveam lângă mine pe Burcuș și pe Prostu, urs să fi fost acela, care să fi scăpat neciugulit și nevămuit. Azi? Un vaideloc!...

— Și cum de-ai ajuns așa rău, Babo Mitio? îl întreb eu.

— Păcatele mele și bătaia !u Dzeu pe semne. Ca azi veselie și răs și ca mâne — plâns cu lacrimi de foc. În câteva zile am rămas numai cu tohoarca 'n spate și cu ce brumă am mai avut afară de târlă, — nimica toată.

M'or băgat păcatele în ceata unor stricați: cărțași și bețivi. Azi o țără, mâne-o țără — așa mai mult de petrecere — până ce petrecerea s'o prefăcut în patimă. Târla a rămas în grija străinilor — cari tot de-al tău nu mai pot — și io umpleam.

buzunarele altora cu crunta mea agoniseală de ani de zile. Dupăce m'am trezit la cap și mi-am venit în fire, am luat-o iar la târlă, hotărît să rup cu viața destrăbălată de până aci. Acolo ce să văd? Și-acum mi să strânge inima când mă gândesc! Dăduse dălacu 'ntre oi — bagseamă de grija a mare ce le-o purtau străinii pe mâna cărora le încredinșasem. Degeaba m'am mai zdrobit zi și noapte să pun stavilă boalei. A fost cu nepuțință. Pe zi ce mergea, muriau tot mai multe oi. Azi 10, mâne 20, pân'or picat toate. Par'că le trăsnea din senin, așa picau. Mi să despica sufletu de durere, uitându-mă la ele și văzând cum să prăpădește agoniseala părinților și truda mea de ani de zile.

„Doamne, Doamne, grea ți-e mâna uneori!“, — suspină, încându-se par'că, dup'o pauză dureroasă, în care-și trecu pela ochi mâneca cămășii.

— De câte-ori vă văd, măi băieți, — continuă 'ntr'un târziu — mă năpădește o tristeță mare gândindu-mă la vremurile când eram și io de sama voastă. Voi nu le-ați apucat, că-i mult de atunci și, Doamne, ce mai vremuri!... Și să nu credeți că numai soartea mea a fost de-așa. Nu! Sunt mulți oameni bântuiți de soarte în satu nost, — oameni cu averi pe vremuri și-ajunși la sapă de lemn azi, ca și mine.

P'atunci numai belșug și tignă pe unde te uitai, nu lipsă și lacrimi ca acum. Și ce mai gospodării românești erau prin casele ăstea de piatră, în care s'au încuibat acum străinii!... Și ce berechet în cele pustii acum!...

Uite 'n casele ălea mari cu două rânduri ședea p'atunci Pătru Cruțiu, fruntaș vrednic, cu dare de mână. Porci în coteș, vite 'n grajd și 'n pivniță buți de vin nebotezat, care de care mai bun și mai ruginit. Nu era om mai de-dai-Doamne care să nu-i fi trecut pragu casei și pe care să nu-l fi omenit la masa lui. Când aducea vinuri, trebuia să mergem să-l gustăm și noi și să-l „ghiciuim“. Din gustat să 'ncingea apoi câte-o drăguță de petrecere, de n'o uitai ani de zile. Când tăia porcii, trebuia să mergem „la proaspăt“. C'ășa era p'atunci! Nu-și tăia nime porcu, ca să nu fi trimis și vecinilor și neamurilor câte-o bucată din proaspăt, ori să nu-i fi chemat la el acasă să-i cinstească masa. Azi?... Doamne iartă-ne și ferește pe tot omu!...

— Și cum s'a sfârșit familia asta creștinească, Babo Mitio ? — îl întreabă unul dintre cei care îl ascultam.

— Rău de tot, dragu meu. Mai rău nu să putea. Singuru ficior pe care-l avea, icoana casei și podoaba junilor, l-au găsit încleștat, c'un pistol lângă el, — nu l-ar odihni Dzău pe ăl de le-o mai născocit și pe ălea! Să pușcase oblu 'n inimă. Să vorbea de-o haită de muiere, care i-ar fi luat mințile!...

N'o fost ficior în sat ca Costandinu lu Pătru Cruțiu! Cumințe și frumos, de par'c'o stat Dzău tot de el. Dela jocu la care nu lua Costandin parte să duceau fetele nemulțămite, — ăla nu era joc.

Tată-so sărmanu... încremenise când o auzit vestea, iar când l-o văzut șașan, era nebun de jumătate. Luni întregi o singură cale avea, ziua-noaptea: de-acasă la mormânt și dela mormânt acasă. L-am văzut dup'un an și abia l-am mai cunoscut. Ochii, de nopțile nedurmite, i s'au fost dus în fundu capului, păru încâlcit, hainele ne 'ngrijite, fața suptă și c'o barbă șașoasă... — să-i plângi de milă!... Când i-am întins mâna și l-am agrăit s'o uitat lung și dus la mine — nu-mi mai iasă din minte uitatu ăla ori-cât aș vrea să-l uit, — par'că mă 'nfior de câte ori mi-aduc aminte de el! — și numai într'un târziu i s'a luminat fața și i s'a descrețit fruntea, umplându-i-să ochii de lacrimi. Apoi, iute și-o smucit mâna dintr'a mea și-o luat-o p'aci 'ncolo, fără să zică barem un cuvânt.

Nici să-mi fi rupt inima din mine, când l-am văzut așa!... Nu mai vorbea cu nime, ocolia toată lumea. S'a dat apoi beției. Nu-și mai vedea de casă, nu de moșie. A fost ajuns ca degetu de sărac. Așa a dus-o oarecât, pân'ce într'o iarnă l-or găsit mort, degerat lâng'un gard.“

Mâneca cămășii trecu iarăși pela ochi și un nou oftat se desprinse din pieptul povestașului.

Noi, înduioșați, rămăseserăm cu privirile duse la casele de piatră în care locuia odată fruntașul satului, — Pătru Cruțiu.

— Par'ca fost bătaia lu Dzău pe satu ăsta! — își reluă Babu Mitiu, după o tăcere, firul povestirii. De câți oameni harnici, de câte averi frumoase nu s'o ales nimic!... Și ursita lu Pătru Cruțiu o fost a multora. N'o fost singur. Uite casa de-alătura, unde șede azi Mișca lu Koch, era p'atunci alu Dan Loamnăș. Om tot

așa de cu stare bună și vrednic, ca și Pătru, fie iertat. Peste cale de el, sta fratiu Stan Mărtin — bucuria săracilor. Ce târle, ce herghelii la moșia lui din Băsărabia!... I s'o fost dus vestea de parte... Și-l pândiau tâlharii fel și chip să-l culce la pământ ca să-l jefuiască. Era însă om care nu să spăria de ori-ce tufă. Da odată tot li s'o izbândit doru ticăloșilor. Era 'n drum cătră casă — că nu venise de mult — numai el cu sluga. Hoții îl așteptau într'o pădure, prin care avea să treacă. Or răsturnat ei pe vr'o doi-trei din ei, da hoții erau mulți și n'or putut răzbi cu toți. L-or omorît ca pe-un câne, cu slugă cu tot. Când or auzit cei dela moșie, or făcut mere-pere mai toată averea și pân' 'să vie cei de-acasă, n'or mai găst mai nimic....

Și ce suflet de om! N'o făcut rău nimurui nici cât îi negru su unghie. Da de ajutat ajuta unde numai putea. De câte ori venia acasă îmbrăca și ospăta odată bine pe toți săracii satului, care nu să mai puteau hrăni, ajungând muritori de foame. Da pe cerșitorii sănătoși nu-i putea vedea 'n ochi. El era omu muncii, care prin muncă sârguincioasă și-a agonisit ce avea și nu putea suferi trândăvia. I să făcea rău când vedea pe cineva cu mâinile 'n sân și n'avea după ce bea apă....

Câte odăjdii n'a dăruit și sfintei biserici!

Unde mai găsești azi om ca fratiu San Mărtin?

Fie-i țerâna ușoară c'o avut o inimă ca pânea caldă. Multe lacrimi o uscat, pân' o trăit.

În colțu unde să răscae azi lanoș zidariu, locuia p'atunci Mitiu Băroiu. În dreapta lui, la păpucariu Grosman, era proprietatea lu Văsălie Răcuciu. Oameni fruntași, tot unu și unu! Nu treceai pe la poarta lor să nu te poftescă 'n casă ca să'nchini cu ei un păhar de vin. La cel dintâiu i-or pus capu cărțile, la al doilea lenea și fudulia. Să dase trândăviei cu ficiori cu tot și nu-și mai vedea de nîci o treabă. Unu, după ce și-o mâncat tot ce-o avut, s'o 'nfundat în nu știu care mănăstire, celalalt, după ce i-or bătut casele la dobă, o luat lumea 'n cap. Nu-i mai știe nime de urmă. Copiii lor, după ce-or ajuns muritori de foame, s'or împrăștiat care 'n cătro, ca făina orbului.

Cine știe pe unde-or muia 'n lacrimi pita străinului!... Vai de capu lor, săracii!... Și-am putea lua așa mai casă de casă. Dar la ce? Prea sunt jalnice amintirile ăstea!... O, Doamne, la

grele încercări ne-ai pus! — își încheie Babu Mitiu, după o altă pauză, istorisirea.

Stăteam ca bătuți cu cuie, cu ochii umezi țintă la nefericitul nostru povestaș care, conținând cu povestitul, își duse palma la frunte, voind par'că să șteargă din memorie toate amintirile acestea dureroase. Nouă, singură închipuirea ne era activă. Își torcea din cele auzite urzeala trecutului, întrefesindu-l cu băteala farmecului caracteristic tuturor lucrurilor necunoscute, dar dorite cu foc. Vedeam aievea acest picior de raiu, fără suflet de străin, c'un soare mai cald, cu plaiuri mai verzi și mai zâmbitoare, cu nopți mai senine, cu fețe mai vesele și mai mulțumite, cu tigna vieții sălășluită 'n lăcașurile Românelui. Auziam în amurgul serii line glasul duios al fluerului, pe care azi înzadar îl mai pândesc, cu siugura-i notă jalnică p'atunci, dorul mândrei din vecini.

Să fi fost oare atâta vrajă 'n aer, atâta farmec pe pământ în trecutul acesta plămădit de fantazia noastră tânără? Nu știu. Știu, însă, că străinul, muncitor, plin de nădejde dă 'nainte, iar Românul, desnădăjdut, să zbate ca peștele pe uscat, scobâlțând din puteri. Până la o vreme mai trage nădejde, ca lupul de gadină, doară... doară... mai face Dzeu sfântul vr'o minune. Iar când nu mai are ce băga 'n gură, dedat cu agoniseala mai lesnicioasă și cu belșugul din trecut — în loc să-și înteească puterile, punând zăgaz lăcomiei străinului, ia traista 'n bătă, lumea 'n cap și sănătate bună vatră părintească și plaiuri strămoșești!...

*

A doua zi, după o noapte petrecută în gândurile trecutului zugrăvit de Babu Mitiu, m'am abătut iarăși pela căscioara lui, mânat de-o dragoste și milă pentru acest om fără noroc, pecare până atunci eram obicinuit să-l iau mai mult în răs, să-mi fac haz de el.

Un glas muiat în lacrimi își spovedia într'o doină tot pojarul sufletului.

Nu știu, Doamne, drumu-i greu
Ori că sânt păcătos eu?
Nu știu zilele sânt grele
Ori mă bat faptele mele?
Ori am răs de cineva
Și-acum i-am ajuns urma?
Nu știu, răs-am ori n'am răs,
Văd că bine n'am ajuns....

N'am mai intrat. Mi se umeziră ochii.

S. Tamba.

Traducere din Hafis

Eu nu-s decât o biată rază
Pierdută'n noapte — sunt o stea,
Tu ești lumina dimineții,
Tu soare ești, iubita mea.

Răsai, răsai,
Spre tine 'ndreaptă
Steluța ochii ei orbiți
De focul strălucirii tale
Și sunt atât de fericiți,
Sărmanii ochi!

Răsai, răsai,
Eu nu-mi doresc
Pe lume alt noroc mai mare
Decât în dulcea 'nvăpăiare,
In raza ta să mă topesc.

Ecat. Pitiș

Gurilor mari

de **I. Arany**

Multora dragă le-ar fi
Țara, de n'ar trebui
Să urască pe toți cei
Care nu fac cor cu ei,
Când urlă asurzitor
Prin adunări de popor.

In românește de **A. B.**

† Lt. invalid Ioan Meșotă

Glia cu podoaba de verdeață ofilită de otrava brumei de toamnă a înghițit încă pe unul din șirul jertfelor care pare-că nu se mai isprăvesc, a jertfelor pe care le-a cerut și le mai cere încă înfricoșata răfuială a noroadelor lumii...

Încă unul care n'ar fi trebuit să moară încă...

Încă unul dintre cei care, rămas în viață n'ar fi făcut rușine nici părinților, nici neamului...

Ce crud e uneori Destinul și câtă ironie nu s'ascunde câte odată în orânduile sale!...

Te ocrotește *patru ani* de zile în iadul celui mai sângeros războiu pe care l-a cunoscut istoria neamurilor, te apără în acești ani aproape zi de zi de coasa Morții care seceră fără milă în jurul tău primăveri de vieți scumpe, și te salvează nu numai cu viața ci și cu toată tinerețea sufletului, tinerețe sorite de necurmată bună dispoziție... Pentru ce? Ca, apoi, după încheierea cumplitului măcel, să te condamne la o agonie lentă de aproape 10 ani!..

E sfâșietor de dureros!..

În fața atâtor suferințe, în fața mormântului care închide atâta mucenicie, cuvintele se pipernicesc sfioase, incapabile de a exprima durerea care te stăpânește... Ele încremenesc, neputincioase de a tălmăci măcar mângăierea pe care ai dori să o tălmăcești celor cu inima zdrobită, celor care în răposatul n'au pierdut numai un fiu drag, ci și un toiag al bătrânețelor, atâtea visuri, tot rodul unei vieți de neconținută trudă și roboteală, toată bucuria vieții lor, închinată, cu un rar devotament și cu neprecupețite jertfe, salvării celui care s'a dovedit de nemântuit, dar de care ei își legaseră toate nădejdiile lor de mai bine.

Nedumeriți, adeseori înmărmuriți, în fața loviturilor Destinului, noi, drumeții acestei lumi, rămânem doar cu o singură mângăiere: mângăierea că *mai binele niciodată n'a răsărit din huzur și răsfaț, ci numai din pământul negru al suferinței, stropit de lacrimile calde ale durerii.*

De aceea, se vede, am fost sortiți să nu ne putem apropia de marea taină a Dzeirei decât prin lacrimi și suferințe.

Mergi liniștit, trudit călător, pe drumul pe care ai fost chemat!

Amintirea ta, în loc să se spălăcească cu anii, se va adânci. O adâncește comparația și contrastul cu sufletele de care ne împiedecăm la tot pasul.

Iubirea de neam pe care o cobori cu tine, va înflori deasupra gliei ce te acopere, luminând mai puternic de cât cele mai scumpe candelale ale noastre.

*

Când s'a împărțit norocu,
Eram la arat cu plugu.
Când am ven't dela arat,
Norocu s'a fost gătat
Și mie nu mi-a rămas.

Așa își tânguiește obida sufletului anonimul și nepretențiosul poet al poporului.

Băiat fără noroc ai fost și tu, Ioniță Meșotă!...

După atâta amar de sbucium și chin, fie-ți măcar liniștea mormântului netulburată, cum, și în cele mai grele ceasuri ale durerilor, netulburată și neșovăitoare ți-a fost credința în Cel în a cărui împărăție ai intrat și care, pentru sufletul tău frumos, de bună seamă te va împărtăși *dincolo* de ceeace nu ți-a făcut parte *dincoace*.

Ax. B.

Câteva frânturi din „Ziarul“ lui I. M., — mărturii ale sentimentelor ostașului ardelean luptând sub steag străin.

1917 11/1. În Carst. „Scriu aceste rânduri la ora 12 din noapte. Gurile blăstămate latră încă destul de înfuriat de ambele părți: la dreapta de noi, pe platoul Carstului, acolo pe drumul dela *Jamiano*, calea morții, de care Domnul deocamdată ne-a scăpat, pe care în fiecare noapte copiii morții trebuie să o străbată ducând pânea cea de toate zilele“.

Scrie dintr'o odăiță cu o sărăcicioasă sobă încălzită cu petrol „care aruncă numai o lumină palidă de mort, înșelătoare. Acu, acu își dă ultima suflare“.

22/1. „După masă, părintele Spartea a fost pe la noi; mi-a predat salutările lui. T. Suci. Băeții și „tot natul“ cântă:

Să se nască
Și să crească
Să ne mântuiască! . . . .

Da să ne mântuiască. „Mântuire, unde întârzii și pentru ai noștri?...”

30/I. „Nu mai pot face deosebire între zi și noapte, căci lampa de carbid îmi arde întreagă ziua“.

5/II. „Are să fie o sărbătoare a sufletului întâlnirea noastră!“... — exclamă, știind că are să întâlnească pe pretinul său Mitică Voina.

14/II. „Peste zi nu ne putem mișca, numai noaptea ieșim ca licuricii“.

18/II. „Aseară am fost la frații Pop și Gabor și cu toții am petrecut bine, cântând cu dor și foc cântece de ale noastre. Gabor era aprins rău, cânta un cântec *pentru sfânta libertate*. Dumnezeu cu noi! Nu știm ce ne va aduce zilele viitoare“.

20/III. Când petrecea, petrecea cu „Deșteaptă-te Române“.

Amintește de plânsul lui *Vasilovici*, în colțul ușii. când ceilalți petrec: „Mă, stau de 3 ani! Mă, suntem 12 milioane“.

16/V. „Nici moartea camarazilor nu mai impresionează pe cei ce au grabă“.

Viaductul Monfalcone

1917 27/II. Un amic, ofițer la artilerie, Thadeusz Strutynski, m'a rugat să-i scriu câteva rânduri în carnetul lui. I-am scris următoarele:

„Dacă acest războiu înfricoșat, jertfa cea mai mare omenească, a înțărțt în națiunile mari, libere, puterea de viață și patriotismul, cu atât mai mult a trezit simțul de libertate al națiunilor mici, supuse.

Soarta, mai curând sau mai târziu, poate târziu de tot, când ultima rază de speranță va mai licări în sufletul celor mici și subjugăți, când tragedia sorții capricioase își va juca ultimul act, *atunci* va triumfa adevărul, *atunci* va izbucni cu o putere supraomenească, vulcanică, dorul de libertate și independență a micilor națiuni, *atunci* se vor spune adevăruri cari au fost coplesite de puterea pumnului, *atunci* aceia cari au ținut în mâinile lor dreptul de judecată asupra unui popor cu care n'au avut nici o legătură naturală, al cărui suflet nu l-au înțeles, — vor dispărea fără urmă la suflul puternic al dorului de libertate.

Ioan Meșotă.

13/VI. După 6 luni de zile, ude de sânge cald, părăsim țara pietrilor, rămânând în urma noastră atâtea amintiri. Lăsăm în urma noastră reci și mute atâtea trupuri de voinici.

Dormiți în pace copii ai Ardealului!

Cine știe când, și dacă peste tot cineva va mai plânge pe mormântul voslru, pe locul unde trupurile voastre neîngropate se vor face una cu pământul!

Dormiți în pace voi eroi ce ați murit cu privirea îndreptată spre Răsărit, spre Ardealul nostru, unde ați lăsat pentru totdeauna mame și atâția frați și surori cari vă vor plânge cu dor!“...

28/VII. Și ce bucurie, când se apropie de Bucovina. „Dulce Bucovină, în curând vom saluta viăstarele neamului românesc ce cuprinde în acest colț de țară trei țări, trei pământuri cu aceiași frați. Când scriu cuvântul *frați*, îmi vin în minte vorbele Basarabeanului, Moldoveanului, făcut prizonier la

Stanislau: „Măi fraților, mă bucur că am dat di voi“. In Carpați am vorbit cu un domn român de-al vostru și de atunci era să viu la voi. Măi fraților, ajutați să ducem pe „praporcicul“ nostru, că tare om bun a fost“ (era rănit).

4/VIII. Iar când intră în Basarabia exclamă: „Ah țară scumpă moldovenească a lui Ștefan Vodă, tu nu știi de celelalte părți ale neamului!“

„Neam românesc când te vei vedea odată reintrat sub un singur scut!..

27/VIII. „In Moldova, Românii cu eroismul lor, au oprit pe loc pe Nemți“... „Articolele din ziarele ungurești devin tot mai tentative la viața școalelor noastre populare și mereu voesc să ne ia și limba strămoșească. Au pentru ce stăm și noi aici pe câmpul de luptă, la număr mai mulți ca orice popor din colțul acela de țară, pentruce îndurăm greul războiului? Se înșală domnii dela putere, că ne cred mai blânzi ca mai nainte! Se înșală amarnic!“

„Cetim tot mai des prin ziare de atacurile asupra școalelor noastre confesionale și despre planurile lor. Dar credem că cei din fruntea lor vor avea destulă putere ca să apere drepturile noastre băstinașe, sprijinite pe noi aceștia de pe câmpul de luptă“.

Dări de seamă

Ioan Georgescu: *Dr. Ioan Rațiu (1828—1928), 50 de ani din luptele naționale ale Românilor ardeleni;* Sibiu 1928.

Cu tot avântul frumos pe care l'a luat istoriografia noastră națională dela război încoace, istoria noastră contemporană, și mai cu seamă a Ardealului, este încă departe de a satisface exigențele unui popor cu trecutul și cu situația actuală a neamului nostru.

Direcțiunea critică sănătoasă, inaugurată de Alexandru Papiu Ilarianu pe la mijlocul veacului trecut, și care era mai mult sau mai puțin o continuare a școalei lui Gheorghe Șincai, n'a putut prinde rădăcini destul de adânci în Ardeal din cauza marilor piedeci puse de vrăjmașii noștri și de vitregimea împrejurărilor în calea dezvoltării noastre independente naționale.

Unii dintre pușinii cari nu s'au lăsat înfrânți de curente destrugătoare a școalei streine, al cărui rezultat era în primul rând pierderea încrederii în destinul istoric al neamului nostru, a fost Gheorghe Barițiu. Cele trei volume de „Istoria Transilvaniei“, scrise și publicate de el la bătrânețe, și care cuprind în cea mai mare parte memoriile sale, au rămas până astăzi izvorul principal al istoriei contemporane a Transilvaniei. Dar și memoriile lui Barițiu au marele defect de a nu trata în mod amănunțit de cât evenimentele de dinaintea epocii dualismului austro-ungar.

Un început de istorie politică contemporană, critică în sensul adevărat al cuvântului, l'a făcut regretatul părinte al autorului acestor rânduri în tratatul „Solidaritate“, publicat în 36 de numere consecutive ale „Gazetei Transilvaniei“ din 1880 și 1881, prin care s'a pregătit sufletește întemeierea și organizarea partidului național unitar al Românilor din Ardeal și Ungaria. Perioada următoare a fost iarăși tratată în mod critic în numeroase articole retrospective apărute în aceeași Gazetă a Transilvaniei și datorite aceluiaș autor.

Sub influința confuziei și a desorientării, produse în mijlocul poporului nostru în urma necurmatelor lovituri și persecuțiuni din partea guvernelor ungurești din epoca așa numită „tizzaistă“, confuzie pe care influința și amestecul în treburile

noastre interne a politicei de partid din vechea Românie n'a putut de cât să o mărească, atât politica tradițională cât și vechea școală critică a istoriografiei ardelenе suferiră grele înfrângerі. Aceasta a fost cauza de căpetenie a scăderii progresive a valorii multor publicații istorice și politice din această epocă, cari nu mai au astăzi de cât o simplă valoare documentară, fiind unilaterale și tendențioase.

Urmările acestor împrejurări nepriincioase istoriografiei noastre politice în ultimele decenii de dinainte de război s'au resfrânt în mod inevitabil și asupra publicațiilor mai nouă de acest gen ale Ardealului, cari, de și de o mare valoare documentară, sunt lipsite totuși, mai mult sau mai puțin de acea cumpănire critică, întemeiată pe trecerea în revistă, în perspectiva lor întregă a tuturor oamenilor și faptelor epoci, care dă adevărata valoare unei opere. Acesta este cazul și cu cele mai multe din biografiile oamenilor mari ai Transilvaniei, apărute în ultimii ani, cari fac mai mult impresia unor *panegirice*, de cât a unor istorii serioase și critice a lor.

Gheorghe Barițiu, vorbind la moartea tatălui său, parohul Ioan Pop din Petridul de Mijloc, care în școalele dela Blaj fusese elevul lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, despre părerile sale asupra dascălilor săi, scria în Gazeta Transilvaniei dela 19/7 Iunie 1869: „In toată viața sa parohul Ioan Pop vorbea cu mare pietate despre profesorii săi, cunoscuții bărbați de știință Samuil, Gheorghe și Petru, cum și despre ceilalți profesori contemporani; *nu ascundea defectele lor, le escuza însă în totdeauna cu caracterul timpului, în care au viețuit și au suferit acei oameni*“.

Dacă timpurile care au urmat epocii lui Gheorghe Șincai au fost incontestabil mai favorabile neamului nostru românesc, nu însemnează că ele și oamenii lor reprezentativi au fost lipsiți de defecte. Știm, dimpotrivă, că după câte o perioadă de cel mai ideal avânt național a istoriei noastre contemporane a urmat de multe ori una dintre cele mai triste și pline de păcate. Istoria, dacă vrea să țină samă de scopul ei adevărat educativ, trebuie să ia în considerare și desavantagiile și defectele inerente epocii, pe care o tratează, pentru ca prin idealizarea și idolatrizarea exagerată a unui singur om să nu

arunce umbră asupra meritelor celorlalți și asupra caracterului unei epoci întregi.

Căci numai în urma slăbirii sentimentului critic al istoriografiei noastre contemporane, ne putem explica faptul, că aproape fiecare dintre oamenii mari ai Ardealului au fost înfățișați pe rând de biografii lor drept *cea mai reprezentativă figură* a Românilor ardeleni.

Figurile conducătoare ale istoriei contemporane a Românilor ardeleni sunt așa de strâns legate una de alta, încât fără biografia uneia este foarte greu a cunoaște pe cealaltă; fără cunoașterea epocii întregi este foarte greu a înfățișa biografia uneia din ele. Fără împlinirea acestor condițiuni, istoriograful sau biograful, voind să scrie chiar un panegiric, va aluneca fără voia lui pe povârnișul rătăcirilor, a inexactității și mistificației istorice.

La un popor cu o situație atât de strâmtorată, umilită și nenorocită în trecut, precum au fost Românii de sub fosta stăpânire austro-ungurească, scopul principal al istoriei trebuie să fie nu de a face pe rând din fie-care bărbat reprezentativ cel mai mare om al epocii sale, ci de a înfățișa aportul său adevărat și original adus cauzei naționale comune.

Câștigul pe care istoriografia noastră l-a obținut în ultimul timp prin apariția numărăoaselor biografii ale bărbaților mai însemnați ai Ardealului este astfel micșorat în mod considerabil prin desconsiderarea principiilor de mai sus, profesate de vechea școală istorică a Ardealului, asupra căreia marea criză politică și socială din ultimele decenii a avut o influință dezastruoasă.

De inevitabila influență a acestor împrejurări nu a putut scăpa nici recenta lucrare a harnicului profesor și fiu de dascăl ardelean, *Ioan Georgescu*, asupra fostului președinte al partidului național din Ardeal, Dr. Ioan Rațiu, scrisă cu ocazia împlinirii centenarului nașterii marelui Român, care având în vedere importanța materialului înedit consultat și adevăratul și sincerul zel și patriotism al autorului, ar fi putut deveni una dintre cele mai excelente publicații mai nouă de acest fel la Români.

Cel mai mare merit al lui Ioan Rațiu a fost însuflețirea neaoșe și tenacitatea dărză românească cu care a apărat până

la ultima clipă a vieții sale, alături de marii săi contemporani și soți de luptă, ultimele metereze ale rezistenței și independenței naționale a Românilor ardeleni, atât față de ademenirile vrăjmașilor, cari îi chemau în parlamentul din Budapesta *la activitate comună ca fii credincioși ai aceleiași Ungarii*, cât și față de momelile acelora, cari nu voiau să se lapede de iluzia, deșartă în împrejurările de atunci, a posibilității unei înțelegeri și înfrățiri cu Ungurii.

Cât de puțin a fost înțeles rostul acestei dărze rezistențe a Românilor ardeleni, botezate cu numele impropriu de „pasivitate“, față de veleitățile de centralizare și desnaționalizare ale națiunii dominante a vechei Ungarii, ne-o dovedește și autorul biografiei lui Rațiu, care califică de „greșală“ (p. 46) această atitudine a lui. Ce mai rămâne atunci din gloria lui Rațiu?

Un popor de mai multe milioane împreunat prin nenumărate legături istorice și de sânge de frații săi de peste hotarele artificiale ale Carpaților, nu putea face decât o politică demnă de importanța, numărul și de trecutul său. În virtutea acestor drepturi el trebuia să aspire la organizația sa independentă, care-și avea și temeiul ei în străvechea autonomie a centrului Daciei vechi, a Ardealului. El trebuia să ducă o politică de *separațiune* iar nu de colaborare cu elementul maghiar asupritor. Ce rost puteau deci avea cei câți-va deputați întrași prin grația ungu-rească și prin strâmtorile legii electorale *exceptionale* a Ardealului în cel mai șovinist parlament din lume? Nu era aceasta incompatibil cu demnitatea unui popor de milioane?

Conducătorii ieșiți din vechea școală națională a Ardealului, cari au hotărît la 1869 la Miercurea, cu o majoritate de 396 față de 4 voturi, abținerea dela jocul umilitor pentru Români al alegerilor în Ardeal, au fost deplini conștienți de responsabilitatea lor în fața istoriei și a viitorului neamului lor.

Cât de întemeiată fu această atitudine a Românilor ardeleni, o dovedesc și experiențele deputaților români din Ungaria propriu zisă, cari în moțiunea lor dela 20 Mai 1875, iscălită de președintele clubului lor, Antoniu Mocioni, calificau atitudinea Românilor ardeleni de „triumf național“ și ziceau între altele: „Vedem deci, că chiar și aceia, cari nu avură destulă ocaziune de a învăța din pășaniile trecutului istoric, se convinseră acum

prin proprie experiență, că *este o nebunie de legat*, a mai pune vre-un preț pe promisiunile Ungurului și a mai aștepta dela dânsul vre-o faptă compatibilă cu simțul de dreptate, de echitate și frățietate“.

În fața alternativei de atunci Românii Ardeleni nu puteau găsi altă cale, de cât — precum scria „Gazeta Transilvaniei“, dela 21 Mai 1875 — „să salveze ce încă n'au pierdut: adevăratul principiu, demnitatea și onoarea“.

Tineretul nostru de atunci păstra încă ceva din mândria vovevoșilor și cnejilor noștri de odinioară. Unul dintre aceștia, Nicolae Densușianu, scria la 1868 în „Federațiunea“ lui Alexandru Roman: „Să nu cugete Maghiarii, că câți-va indivizi transilvăneni, sclavi târâți la carul lor de triumf, sunt deputații unei *națiuni libere, ai unei țări autonome*. Poporul român nu voiește a lua parte într'o cameră, unde el este condamnat a face cărămizile pentru palatele faraonilor“.

Fără o luptă defensivă împotriva maghiarismului centralizator de intensitatea celei din așa numita epocă a „pasivității“, cauza Românilor ardeleni n'ar fi avut ecoul pe care l'a avut în streinătate, mai ales dela 1881 încoace, iar legitimitatea dreptului de autodeterminare națională și de unire cu frații din România n'ar fi avut cauze suficiente de a fi recunoscută la momentul dat de cătră marele areopag al păcii din inima latinității învingătoare.

*

Am spus că adevărata viață și activitate a bărbaților conducători ai Românilor ardeleni nu o vom putea înțelege, decât studiind întreg ansamblul istoric al epocii lor cu toate calitățile sale bune și rele. Cum vom putea deci înțelege adevărul rot al unuia dintre acești conducători, diformând cu totul și neînțelegând pe al celuilalt? Cercetarea unilaterală a istoriei duce la rezultate și aprecieri greșite.

Acesta este cazul și cu colaboratorii și înaintașii lui Rațiu, cărora în lucrarea de față nu li-se dă atențiunea cuvenită, ba unuia dintre dânsi, lui Vicențiu Babeș, și întru cât-va și lui Alexandru Mocioni, li-se dă o caracteristică cu totul greșită.

Cine cunoaște activitatea neobosită și însuflețită a lui Babeș pentru cauza națională a Românilor din imperiu, mai ales

dela 1860 încoace, nu se va putea nici decum lăsa sedus de invectivele aruncate în graba penei și în focul luptei de partid într'o scrisoare intimă fie chiar și a unui om de valoarea lui Gheorghe Pop de Băsești.

Vicențiu Babeș a fost autorul principal al faimoasei broșuri „Cauza limbei și naționalităților în Austria“ dela 1860, care a adus atâtea servicii neamului românesc, el a fost și unul dintre cei dintâi Români din imperiu cari au înăugat la 1860 propaganda în țările latine în interesul cauzei lor, fiind unul dintre pușinii noștri bărbați conducători de atunci cari au avut viziunea clară a importanței solidarității latine pentru desvoltarea viitoare a neamului nostru. Incă prin anii 1866 scria Babeș în valoroasa sa gazetă „Albina“, publicată cu ajutorul Mocioneștilor la Viena, despre București ca despre un „soare al românismului“. El avu curajul să vorbească în foaia lui încă în 1869 despre o „Daco-românie morală, culturală, una și indivizibilă“.

Vicențiu Babeș a fost unul dintre principalii promotori ai solidarității Românilor din Ardeal cu cei din Ungaria și unul dintre adevărații stâlpi ai partidului național unic, făurit la 1881, iar mai târziu *chiar președinte al acestui partid, înaintea lui Rațiu*. Cum ar fi putut îndeplini acest rol un „om certăreș și intrigant, care în loc să cultive solidaritatea dintre membri, ataca pe cei mai mulți și era inconsecvent, încât mereu trebuia să dea „explicații“. În deosebi răspânda svonuri neadevărate despre frații săi ardeleni în vechiul regat“ ? (Georgescu, pag. 55).

Viața noastră politică internă, turburată de înfrângerile și dazastrele din ultimele decenii, demoralizată de loviturile și succesele vrăjmașilor noștri, era într'adevăr străbătută până la rărunchi de boala intrigelor și a certelor intestine; a pune vina acestora în cărcă lui Babeș este însă mai mult decât o impietate. Babeș a fost bănățean cu trup și suflet și toate neînțelegerile ce s'au și ivit între el și Ardeleni se pot reduce numai la acea diferență de concepție care duce și azi la conflictele dintre „Ardeleni“ și „Regățeni“. Invinuirile de mai sus erau însă pure invenții ale dușmanilor săi politici. Iată cum se plânge însuș Babeș într'o scrisoare adresată în Decembrie 1882 tatălui autorului acestor rânduri, asupra învinuirilor și a neîncrederei fără temei a Ardelenilor : „Trebue, scria el, să mă supăr foarte mult pe dnii tran-

silvăneni, cari nu vor să cuprindă cu mintea lor, că eu n'am *șiretie* în inima mea, după cum n'am nici *rivalitate* cu nici un român sub soare. Rău semn chiar pentru ei!"

Cu totul altă părere aveau despre Babeș aceia, cari au cunoscut mai de aproape activitatea și sufletul lui neoaș românesc. Iată de pildă cum caracteriza pe Babeș în 1907, cu ocaziunea morții sale, unul dintre reprezentanții tineretului ardelean de atunci, d-l Alexandru Vaida-Voevod, actualul ministru de interne al României: „Mare a fost Vincențiu Babeș pe terenul politic, mare i-a fost viața lui în toate faptele lui publice, mari îi sunt meritele ca cel dintâi organizator al partidului național, mari ca ale celui ce a câștigat și asigurat autonomia și prin ea viitorul bisericii greco-orientale române, mari, ca ale aceluia ce a fost printre cei mai mari luminători ai Banatului românesc și ai neamului întreg“.

Dar dacă despre ceilalți mari bărbați conducători ai Ardealului, contemporani cu Rațiu, autorul are o părere mai bună, trebuia să dea o atențiune mai mare și legăturilor lor cu Rațiu. La cererea autorului noi i-am pus la dispoziție câte-va documente interesante. Intre acestea au fost și două scrisori ale lui Rațiu din timpul misiunii sale la Viena din 1861, adresate viitorului său naș Iacob Mureșianu la Brașov, scrisori extrem de importante și cari aduceau o mulțime de contribuții nouă pentru o epocă din cele mai importante în viața lui Rațiu, tratată însă de autor în mod cu totul sumar. Așteptam ceva mai mult și despre relațiile lui cu Gheorghe Barițiu, Ilie Măcelariu, primul președinte al partidului național din Ardeal și alți corifei ai timpului. Și Alexandru Mocioni ar fi fost vrednic de mai multă atențiune. Pe ce dovezi se bazează autorul când afirmă inexactitatea că „Mocioni era cel mai mare dușman al politicei memorandiste“, pe afirmațiunile tendențioase ale dușmanilor săi politici? Este greșită și afirmația că „Tribuna ar fi reușit să generalizeze politica memorandistă la românii ardeleni...“ Precum am dovedit și în numărul din Aprilie 1920 al revistei „Transilvania“, pregătirea și înaintarea unui ultim și mare memorandum către tron, a fost propusă Românilor ardeleni, discutată și bogat argumentată, *mai întâi de Gazeta Transilvaniei* din Brașov, într'un ciclu de articole cu titlul „Românii, tronul și opiniunea publică“, scris

și publicat în Ianuarie 1885 de Aurel Mureșianu. Totuși ideea n'a putut răzbi decât în conferința frunțașilor Ardealului dela 1887, când Aurel Mureșianu își luă asuprași și însărcinarea pregătirii primului proiect de memorandum. Faptul că conferința dela 1892 s'a pronunțat cu o mică majoritate (78 contra 56 voturi) pentru înaintarea „imediată“ a memoriului, luând drept bază proiectul ginerelui lui Rațiu, a avocatului Iuliu Coroianu, nu alterează întru nimic meritul și inițiativa „Gazetei Transilvaniei“ și a directorului ei.

De altfel însuși bătrânul și experimentatul Gheorghe Barițiu găsea în primăvara anului 1892 nepotrivit momentul pentru o acțiune politică de o importanță atât de mare. „80 de ani apasă umerii mei — spunea Barițiu într'un interview — și dela 1888 stau retras de luptele politice, urmăresc însă cu atențiune evenimentele, dar așternerea memoriului român înaintea tronului tocmai în preajma jubileului de încoronare (ca rege al Ungariei) de 25 de ani al monarhului, am desaprobat-o totdeauna“.

Nu atât chestiuni de principii, cât mai mult de tactică au fost acelea, care au despărțit pe frunțașii poporului nostru de atunci în două tabere adverse. Dovadă este și faptul stânsei colaborări dintre acuzații și apărătorii procesului Memorandului, rol straniu și accidental, care însă nu poate servi în nici un caz de măsură a valorii naționale, a eroismului și meritelor fiecăreia dintre părți. Ba rolul apărătorilor în proces a fost covârșitor. Însăși celebra declarație a lui Rațiu dela sfârșitul dezbaterilor în care spunea că „nu este de demnitatea poporului românesc de a se apăra în fața juriului din Cluj“, a fost compusă din cuvânt în cuvânt în dimineața zilei de 23 Mai 1894 de către apărătorii Aurel Mureșianu, Aurel Isac și Amos Frânțu în colaborare cu președintele de atunci al Ligii Culturale, patriotul român din Țară, d-l Ion C. Grădișteanu.

Ioan Rațiu a fost fără îndoială unul din conducătorii de seamă ai Românilor ardeleni din veacul trecut. Faptul că el a fost ales în 1892 președinte al partidului național în locul lui Vincențiu Babeș, care se retrase, nu însemnează însă că el trebuia să fie totodată și „prim reprezentant al mișcării naționale“ (p. 162) și „suveran al sufletelor românești“ (p. 84). La alegerea președinților partidului național din Ardeal s'au avut în vedere

și alte considerente, nu numai meritele personale. Așa se cerea ca președintele să fie om cu poziție socială independentă și să locuiască aproape de centrul Ardealului. În conferința dela 1869, dela Miercurea, când s'a constituit pentru prima oară partidul național din Ardeal, cei mai mulți voiau să aleagă președinte pe Gheorghe Barițiu, care în funcția sa de director al fabricii de hârtie din Zărnești (lângă Brașov) avea o situație destul de independentă, dar adunarea alese totuși pe fostul consilier al guvernului Transilvaniei, convocatorul și președintele conferinței, Ilie Macellariu, „fiindcă Barițiu era prea îndepărtat cu locuința de reședința comitetului (Sibiu) și nu va putea lua parte la ședințele acestui comitet central“ precum motivează însuși procesul verbal al conferinței dela 1869.

Rolul lui Rațiu într-o apropiere și solidarizarea tuturor popoarelor asupra ale fostului imperiu habsburgic a fost într'adevăr frumos și este înfățișat cu multă documentare de către autor. Această apropiere n'a fost însă numai opera lui Rațiu și ea nu datează numai dela 1876, precum crede autorul (p. 101). Începuturile unei apropieri dintre toate popoarele asupra ale monarhiei habsburgice, s'au făcut în congresul convocat la Praga în Mai 1848 de marele conducător ceh Palacky, care lupta încă de atunci pentru federalizarea imperiului habsburgic. Solidaritatea dintre Românii și Slavii coroanei Sfântului Ștefan luă însă o formă precisă prin înființarea „Clubului central al naționalităților“, din capitala Ungariei, în care intrară la 1866 și deputații români din Ungaria propriu zisă. Solidaritatea cu Slovacia, cu Sârbii și cu Croații a fost preconizată și la conferința dela Miercurea din 1869, unde s'au ținut și toaste în acest sens. (Telegrama președintelui Macellariu către Iacob Mureșianu în colecția autorului). La 1891 tatăl autorului acestor rânduri a realizat și prima apropiere dintre Români și Cehi cu ocazia marelor expoziții jubilare dela Praga. Scrisoarea lui Rațiu din 17/9 1891 relativă la vizita dela Praga, reprodusă de autor și în facsimil la pag. 160 este arătată greșit ca fiind adresată lui Aurel C. Popovici, care pe atunci nu putea fi „redactor“. Ea este răspunsul la invitația lui Aurel Mureșianu și originalul ei se găsește în colecția noastră.

Pe lângă multe date interesante scoase din corespondența lui Rațiu și din publicațiile timpului, autorul reeditează și unele

erori istorice devenite deja publice. Așa el afirmă încă că „primul ziar cotidian“ al Românilor din monarhia habsburgică a fost „Tribuna“ din Sibiu. Dacă autorul va cerceta prima colecție a acestui ziar și colecția din 1884 a „Gazetei Transilvaniei“, va putea constata că vechea Gazetă a început să apară cotidian la 4 (16) Aprilie 1884, iar „Tribuna“, numai la 14 (26) Aprilie 1884, deci cu aproape două săptămâni mai târziu. Meritul principal al întemeierii presei cotidiene este al directorului și proprietarului de atunci al „Gazetei Transilvaniei“, care încercase să realizeze această veche dorință a lui încă în anul 1880 (vezi corespondența din Brașov a revistei „Familia“, nr. 30 din 1880). Tot brașoveni au fost de altfel și întemeietorii principali ai „Tribunei“ și tot lui Aurel Mureșianu voiau să-i încredă direcția ei, dar el preferă să rămână în vechiul centru românesc al Brașovului. (Autobiografia lui din 1908 și documente în colecția noastră).

Autorul n'a putut afla numele damelor române din Ardeal decorate în 1878 de principele României cu „Crucea Elisabeta“, pentru ajutoarele date răniților români. Credem că este interesant a reprouce astăzi lista lor. Iată-o: Eugenia Alduleanu; Ioana Bădilă, Sibiu; Carolina Simeon Balint; Maria P. Cosma, Sibiu; Aurelia protopop Giurca din Sărasău; Maria prot. Hannia, Sibiu; Maria Iliăș; Victoria I. C. Iuga, Brașov; Iudita Macellariu; Ana Dr. Moga, Sibiu; Elena Moraitu, Brașov; Sevastia Iacob Mureșianu, Brașov; Maria Nica, Brașov; D-șoara Elena Pop de Băsești (D-na Hossu-Longin); Emilia Dr. I. Rațiu, Turda; Zinca Roman; Iulia Rotariu; Hareti T. Stănescu, Brașov; și Elena protopop Țăranu din Lipova.

Autorul comite o mare nedreptate acuzând întreagă presă ardeleană de atunci, fără deosebire, de „înveninarea raporturilor noastre sociale“ (pag. 168). Nici o gazetă românească n'a luptat mai mult pentru solidaritatea și înțelegerea dintre Români ca „Gazeta Transilvaniei“, care a avut meritul principal în pregătirea unității de vederi și de acțiune, care a dus la strângerea tuturor bunilor Români din Ardeal și Ungaria sub steagul unic al „partidului național unitar“, întemeiat la Sibiu în primăvara anului 1881. N'a luptat ea până la sfârșit împotriva curentelor subversive care, în deceniile din urmă, făcuseră aproape iluzorie

solidaritatea și unitatea „partidului” național? Citească autorul de pildă primul articol al „Gazetei Transilvaniei”, nr. 126 din 1892. Care gazetă românească a înfățișat cu mai mult curaj și cu mai multă iubire de neam următorul, dar adevărat tablou al defectelor principale ale Românului: ura, pisma și invidia față de proprii săi conaționali, ca „Gazeta Transilvaniei” în următorul ei pasaj din articolul amintit?:

„Patima și ticăloșia dintre Români a fost arma cea mai puternică a dușmanilor lor în toate timpurile. Ei au umblat să-i desbine, căci bine știau că atunci când vor fi sfâșiati între ei, când se vor mânca și denunța unii pe alții, ei vor fi mai slabi, nu vor fi în stare a-și apăra drepturile și viața națională.”

„Și ce credeți oare, că dușmanii noștri nu lucră și azi tot cu aceleași arme blăstămate contra noastră și a drepturilor noastre ca Români, de cari s’au folosit veacuri întregi?”

„Credeți cumva, că ei nu cu tot dinadinsul se străduesc a sădi ură și desbinare între noi, acum când văd, că într’un pătrar de veac nu le-a fost cu puțință a face să îngenunchem înaintea lor? Nu vedeți cum se folosesc de arma calomnierii, de a bănuelilor și denunțărilor, numai ca să împiedece legătura dintre frați, să omoare încrederea poporului nostru în bărbații săi cinstiți și devotați binelui lui și să învenineze izvoarele iubirii și ale stimei împrumutate, cari singure pot să-i de-a putere și avânt în luptele grele, ce-i stau înainte?”

„Ba le vedem destul de bine cu toți. Dar ceea ce nu văd cei mai mulți este, că *tot noi, bieții de noi, suntem aleși, ca unealtă pentru scopurile satanice ale dușmanilor românismului, tot între noi și prin noi uneltesc ei* ca să spargă legătura frăției române dintre Tisa și Carpați”.

Ne oprim deocamdată aici. Toată lauda hărniciei cu care d-l I. Georgescu, care ne-a mai dat și alte scrieri interesante, s’a năzuit să ne înfățișeze viața și activitatea uneia dintre cele mai caracteristice figuri ale luptătorilor noștri de rassă din trecut.

Am arătat la începutul acestui articol, cauzele principale ale desorientării istoriografiei Ardealului din ultimele decenii. Cele mai multe din scăderile operei de față trebuie atribuite acestei regretabile împrejurări, pe care o agravează și insuficiența publicațiilor noastre documentare de până acum.

Faptul că lucrarea d-lui Georgescu prezintă totuși în unele privințe un progres față de publicațiile similare de până acum, ne întărește în nădejdea, că geniul trecutului care apare din ce în ce mai majestos pe orizontul vieții noastre, va arunca tot mai multă lumină în fața cultivătorilor istoriei neamului nostru, descoperindu-le din ce în ce mai bine calea mărețului său început și a glorioasei sale meniri.

Aurel A. Mureșianu

*

Dr. O. Netoliczka și Dr. I. Wolff: *Sammlung deutscher Gedichte für die Oberklassen der Secundarschulen in Rumänien.* Sibiu, 1928.

O analogie care cuprinde în cele peste șase sute de pagini un uriaș mănunchiu de poezii, străbătut de firul roșu al *esteticii*, dar mai ales al *eticului*. Concepută, în primul rând pentru tânăra generație, căreia autorii doresc să-i deie un prețios talisman pentru înfrumusețarea și adâncirea vieții sufletești, preocuparea principală a culegătorilor este aflarea mijlocului celui mai potrivit pentru o coordonare rațională, răsărită dintr'o viziune sintetică și dintr'o concepție unitară, străbătută de suflul religios, care stă la temelia vieții spirituale umane.

Despre greutatea unei astfel de alegeri nu poate să se îndoiască nici un literat de bună credință. Munca și pricepera d-lor O. Netoliczka și I. Wolff în alcătuirea acestei antologii, merită să străbată din școală în cercul familiei, sunt vrednice să fie subliniate. Preocuparea autorilor de a încadra produsele poetice ale versificatorilor sași din Transilvania în ansamblul evoluției spirituale germane, este o tendință firească ce reprezintă rezultanta viziunii lor sintetice despre rosturile literaturii germane.

Principiul fundamental al alcătuirii acestei antologii este *sucesiunea, ordinea cronologică* și nu aranjarea poeziilor diferiților autori în grupuri, după motive poetice. După însași concepția autorilor, exprimată în introducere, această orânduire ar prezenta două avantagii principale: 1. Posibilitatea urmării dezvoltării evolutive a unei personalități poetice în cadrul unei vieți, dedicată artei, și 2. Prilejul ce se dă în modul acesta elevilor

de a se introduce ei înșiși, prin investigații proprii, în tainele poeziei. Prin aflarea nemijlocită și independentă a înrudirilor sufletești a diferiților poeți, tinerii cercetători care fac cei dintâi pași pe ogorul literaturii își înzecesc bucuria de ordin estetic, văzând că devin capabili să descopere ei înșiși afinitățile și contrastele poetice ale diferiților creatori de valori literare.

Deși în această antologie a d-lor N. și W. predomină elementul liric, totuși este bineșor reprezentată și epica. Important de reținut este faptul că această colecție de poezii cuprinde perle poetice începând cu anticitatea germană până în zilele noastre.

Cartea este menită, în primul rând, să încopcieze poezia ardeleană în ritmul evolutiv al dezvoltării generale a spiritului german, exprimat prin realizări poetice. În același timp însă se încadrează în granițele firești ale statului român, publicând traduceri mai multor poeți de seamă din literatura română. Cunoașterea reciprocă a valorilor literare va duce — mai sigur decât interesatele pacturi electorale — la dobândirea respectului reciproc ce și-l datorează aceste două neamuri, cărora soarta le-a hotărât o conviețuire comună, pe care o dorim cât mai pașnică, cât mai sinceră și mai înfloritoare.

După întâiele 2 poezi, împrumutate din colecția „Edda” urmează faimosul „Hildebrandslied” în traducerea lui K. Simrock. Deși păstrată numai fragmentar, imaginația noastră urmărește cu înfrigurare dramatică încăerare dintre tată și fiu. Vedem cu ochii sufletești, dar parcă aievea, pe fiul viteaz și trufaș doborât la pământ de încercata experiență războinică a oțelitului Hildebrand care ar fi suportat orice, în afară de cuvântul injurios al lașității. Din „Waltherlied” ni se prezintă numai epilogul luptei, cu umorul specific german al eroilor răniți și totuși plini de voieșie. Urmează câteva flori scânteietoare din „Minnesangs Frühling” (din care am fi dorit ceva mai mult), apoi un mănunchiu drăgălaș de flori de câmp (poezii populare) printre care întâlnim, spre bucuria noastră și o *doină*, în traducerea lui Victor Orendi-Hommenau. („Liebessehnsucht”).

Începând cu *Hans Sachs* (Die witembergisch Nachtiggall) și *Martin Luther* (psalmul 130) trecem, dintr'o bisericuță într'alta, prin fumul de tămâie isvorit din cădelnițele unui *Friedrich von Spee*, *Philip Nicolai*, *Paul Gerhardt* (care ne aduce aminte în al

său „Sommergesang“ de poezia „Zufriedenheit“ de Miller). Bătrâni cu experiența vieții ne dau sfaturi (Friedrich von Logau), rar alții ne învață să prețuim iubirea și credința (Simon Dach, Paul Flemming). *I. Rist* se înfioară de veșnicia timpului, dorind să alege cât mai curând la sânul Mântuitorului, iar *Andreas Gryphus* desvoltă maxima despre deșertăciunea deșertăciunilor bunurilor pământești. *I. Ch. Günther* ne aduce în schimb aminte în „Studentenlied“ de neperitorul „Gaudeamus“; *Friedrich von Hagedorn* ne învață cum să ne bucurăm *Chr. Fürchtegott Gellert* cum să-l preamărim pe Dumnezeu din natură, motiv atât de minunat exploatat de genialul Beethoven („Die Himmel rühmen des Ewigen Ehre“).

Ajungem apoi la clasicii atât de bine cunoscuți *Klopstock* cel falnic, *Wieland* cel bun și îndrăgostit de frumos, făuritorul portretului poetic al genialului Goethe, *Lessing* cel ager și iscusit, *Herder*, omul pe cât de învățat pe atât de nenorocit. Ne oprim apoi o clipă la celebrul motiv eternizat de Schubert: „Der Tod und das Mädchen“ (Mathias Claudius). Ne înfiorăm de realizarea măeastră a neîntrecutui *Geisterritt* din „Lenora“ (Bürger), care și-a aflat și în literatura română mai mulți tălmăcitori. Fugim apoi dimpreună cu *Hölty* din năduful orașului, pentru ca să ne îmbătăm de vraja naturii. Ca un cântec duios din alte vremuri, al cărui rost îl pătrundem acum mai temeinic decât odinioară, ne răsună în minte sfatul țăranului dat fiului său: *Üb immer Treu und Redlichkeit bis an dein kühles Grab und weiche keinen Finger breit vom Gottes Wegen ab*. . . .

Și astfel, mai trecând prin atelierul câtorva, ajungem în împărăția fermecată a lui *Coethe*. Dintre cele 70 de creații ale „Geisterkönig“-ului, cum îl numește *Wieland* o bună parte este cunoscută și publicului român, datorită tălmăcirilor harnicilor noștri traducători, în fruntea cărora amintim pe N. Schelitti, St. O. Iosif, V. Tempeanu, Const. Morariu, C. Teodorescu, Iorgu Gh. Toma, Ion Sân-Giorgiu și alții. Același lucru într-o și mai mare măsură, se poate constata cu privire la poeziile lui *F. Schiller*. Un studiu amănunțit și sistematic ar avea darul să scoată din diferitele reviste literare un material mai bogat decât s'ar crede, punând în adevărata lumină influința poezilor mari germani asupra tinerei literaturi românești.

Un ochi atent poate să urmărească, pas de pas, iscusința autorilor acestei antologii în alegerea și aranjarea materialului poetic. Desfătarea lectorului este mare, gustând această chintesență de poezie, N'am străbătut încă, până la creațiunile lui Goethe și Schiller, nici 200 de pagini din antologie și spațiul restrâns nu ne-ar îngădui să ne extindem, după cum am dori, asupra restului de peste 400 de pagini. Trebuie să ne mărginim deci să trecem în revistă principalii poeți din a căror comoară au adunat d-nii O. N. și I. W. ceea ce au crezut că este mai de preț: Arndt, Hölderlin, Novalis, Tieck, Brentano, Chamisso, Kerner, Uhland, Eichendorff, Rückert, Platen, Droste-Hülshof, Heine, Lenau, Mörike, Hebbel, Geibel, Herwigh, Storm, Keller, Fontane, C. F. Meyer, Greif, Liliencron, Nietzsche, Spitteler, Falke, Dehmel, Rilke, Däubler și atâția alții.

Printre perlele străine aflăm presărate și floricelele poeziilor scumpi nouă, începând cu Alexandrescu, Boliac, Alexandri și culminând în Eminescu până la Zamfirescu, Vlahuță, Coșbuc, Iosif, Goga și Crainic.

Pentru această muncă de iubitoare culegere din ce este mai caracteristic și mai reușit din tălmăcirile lui Albert Flachs, Gertruda Alexandru-Hoth, Viktor Orendi-Hommenau și alții ba chiar și unul dintr'ai noștri (Lucian Blaga) datorăm autorilor antologiei cari ne-au făcut prin publicarea acestor poezii române, îmbrăcate în haină nemțească, un real serviciu, întreaga și neprecupețita noastră recunoștință.

Ion Gherghel

Răsfoind ziarele și revistele noastre

II.

În nr. 4 al acestei reviste arătam cum, imitând modele străine, se surghinuesc, pe neobservate, la *mânăstirea infirmilor, spre a se pregăti pentru obștescul sfârșit*, elemente încă pline de vigoare, de viață.

O altă dovadă a celor ce susțineam acolo, e verbul *a opera* și familia căreia aparține.

Nu v'a bătut la ochi cum tinde și acesta a camforiza expresiile: a fâlhari, a fura, a pungăși, a buzunări, a ciupi, a șterpeli, a înșela, a lucra, a tăia, a scotoci, a răscoli, a face, a executa, a proceda... precum și substantivele formate din ele, înlocuindu-le cu subst. *operație*?

Exemple:

„D-l jude Enescu a plecat la T. pentru a se convinge asupra modului cum *s'a operat* (în panamaua petroliferă) Cv. 8-VII 1928 p. 3 c. 3.

„Cum a început *să opereze* Lucien Fabre“.

„*operațiile* de vămuire ale d-lui Lucien“ (Cr. 14-I 1929 pg. 7. c. 1.,

„prefect care *operează* banditește“ (Cr. 25-I 1929 pg. 1. c. 6 jos).

„*operațiuni* contabilești“ (Cv. 28-I 1929 p. 4. c. 5).

„a pornit *să opereze* încasări“ (Cr. 22-VIII 1929 p. 5 c. 7.)

„(În această antipatie față de Tancred Constantinescu) mai mult *opera* invidia“ (Cv. 29-I 1929 pg. 1. c. 2.)

„Ateneu care și-a fixat zona de *operații* la șosea“ (Cv. 19-II 1929 pg. 2. c. 5.)

„*operație* de secretariat“ (Cv. 27-II 1929 p. 1. c. 7.)

„Criminalul *a operat* cu dibăcie rară“ (Tot acolo pg. 3. c. 3.)

„Prin modificările ce se vor *opera*, trenurile rapide vor avea etc.“ (Cv. 27-IV. 1929 p. 4. c. 5.)

„o severă *operație* de verificare“ (Drept. 27-II 1929 p. 6. c. 2. jos)

„efectele acestei *operații* (reportaj senzațional) politice și de bursă au și devenit operante“ (Cv. 28-I 1929 pg. 1. c. 3.)

„În *operația* aceasta (a unui împrumut de stat) există o serie de altele subsecvente, ca, de pildă, regulări de *operații* mai vechi, aranjări de litigii etc.“ (Tot acolo)

„*operații* de industriași sau de comercianți“ (Cr. 21-I 1929 pg. 1 c. 3.)

„D-l D. Roșca face o *operație* de revizuire a tuturor comentariilor de până aci ale filosofiei lui Hegel (Cr. 21-I 1929 p. 3. c. 2.)

„Membrii unor camere de comerț *opereau* (sic!) diverse furnituri și apoi tot ei le aprobau“ (Cv. 26-I 1929 p. 4. c. 1-2 sus)

Într'un articol scurt din Cv. 9-V 1929 p. 1 se găsește în-trebuințată expresia în următoarele construcții:

„Câți-va paraziți *operatori* în dosul unor personalități de incontestabilă cinste“

„operații necorecte“

„aceia care, profitând de buna d-sale credință, vor fi operat în dosul ei“

Sau în acelaș număr, aceeași pagină, în alt articol și mai scurt „Deosebiri“ :

„fenomeul acesta nu e o simplă operație oportunistă de partid. Asemenea operați au încercat alții.“

„Studentii s'au refuzat acestei operațiuni găinărești (de a fi mânuiți în scopuri imediat și mărunț politice)“.

„Amenințări ridicole și inoperante“

„lămurirea opiniei publice, operație eminentemente democratică“

„(Banda fantomă) apoi procedează la operația de golire a buzunarelor“ (Cv. 25-VII 1929 p. 1. c. 7.)

„Operația unei razzii generale“ (Tot acolo p. 2. c. 4.)

„tăinuri operate sub auspiciile faimosului Nissim Ađađki (Ibid. p. 2 col. 4. sus).

Toate ziarele vorbesc de operația remanierii

Perceptorii să înceapă operația înscrierii în carnete a rămășițelor și debitul pe anul 1929 etc. (Univ. 18-XI 1929 pg. 1. c. 8)

Franța evacuiază și Germania operează (se pregătește de revanșă) (Ibid. p. 1. c. 7).

De câte ori nu cetim sau nu auzim, apoi, că: „Siguranța a operat azi două descinderi în legătură cu complotul comunist dela X, iar mâne, după cum se afirmă, va opera câteva arestări senzaționale“.

Dar azi operăm cu toții, nu numai Siguranța, fără deosebire de sex și vârstă, ziua-noaptea, cu pregătire și fără pregătire.

Despre Terente știm că opera în bălțile Dunării; Măruntelu, Niculița, Tomescu, Cocoș, Bălan et Comp. operau unde nu te așteptai.

Mai știm că în ora de matematică se operează și cu mărimi necunoscute, pe când băncile operează numai cu de cele cunoscute.

Borfașii operează buzunarele, mai ales prin gări și târguri. Alții, operează bătăături. Cei mai cu învățătură: guși, anghină pectorală, gâlci etc.

Unele ziare operează cu foarfecile. Nan operează ziua 'n amiaza mare, Bran, noaptea.

Unii operează ca 'n Capitală, alții ca 'n codru sau ca la drumu' mare.

Pare că numai Opera nu operează, deși numele ar îndreptăți-o, și i s'ar șede mai mult să opereze decât s'a șezut celor care „aproape un an au operat stabilizarea fără s'o poată pune la punct“. Operată însă acum prin operația împrumutului, să ne pregătim pentru operații în stil mai mare !...

Simpatia de care se bucură această expresie la modă e atât de pronunțată încât, cum s'a putut observa din unele exemple înșirate mai sus, o întrebuițăm adeseori numai ca *dres*, ca un fel de *pupăză pe colac*. Căci ce alt rol poate avea în construcțiile:

Comisiunea *a operat o revizuire* sau *o verificare* a socotelilor, lucrărilor etc. Ori: Siguranța *a operat o descindere*, sau *o arestare*, — când înțelesul nu suferă nimic dacă aș spune simplu: Siguranța *a descins în... a arestat...* Comisiunea *a revizuit* sau *a verificat* socotelile....

Și dacă nu se va mai da peste degete broscuilor *operatori* cari au început să se prea întindă în „*tăul*” limbii, ca mâne vom auzi că *dascălul a operat* o urecheală sau o notă rea; *preotul* o liturghie, un botez, o cununie sau o înmormântare; *crâșnicul* o tragere de clopot sau o lumânare, *bărbierul* o săpună; *judcătorul* o sentință de condamnare; *ostașii* o victorie, *bucătarul* o ciorbă; *generalul* o inspecție; *banditul* o evadare; *sentinela* descărcarea armei în umbra pușcăriașului; *corul* un „In veci pomenirea lui” ș. a. m. d.

Nu râdeți. Nu suntem departe. *Uniforma* e la modă. Nu vă pare că după magistratură, școală, armată, spitale, ea dă din coate și-și face loc și în *limbă*?

BCU Cluj / Central University Library Cluj **Ax. Banciu.**

Cronică

Emil Panaitescu: Protoistoria Daciei. Opera lui V. Pârvan. Ardealul — Cluj. 1929.

Recensia D-lui Em. Panaitescu este o caldă și pricepută apreciere a operei celei mai de seamă, pe care ne-a lăsat-o atât de mult regretatul savant Vasile Pârvan. Broșura, — care este un extras din Dacoromania volumul V. — în câteva note fugare, ne dă note biografice, apoi o înșirare a operilor (nu toate):

Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman (București, 1911); *Considerații asupra unor nume daco-scitice* (București, 1923). Opera magistrală a lui Pârvan: *Getica. O Protoistorie a Daciei*. (Cultura Națională, București, 1926) e urmărită capitol cu capitol. În primul capitol e pusă problema migrațiilor cinunero-scythe, pornite așa de timpuriu, încât pe la anul 1000—900 a. Chr. întreg răsăritul Europei era în plină turburare; în teritoriul carpato-danubian urmele lor nu sunt mai vechi ca sec. VII a. Chr. secol în care au năvălit în trei valuri — prin Nordul Carpaților și prin Moldova, prin pasul Oituz spre Transilvania și prin câmpia română de azi spre Oltenia, Banat și Bulgaria. Schythii au aflat între Nistru și Tisa pe Geți.

După cercetarea și revizuirea întregului material literar antic — Pârvan precizează, că răspândirea Geților nu s'a făcut de la Sud spre Nord, ci dimpotrivă. Lumea getică a ieșit biruitoare asupra Schythilor, ca și asupra Celților din sec. IV. — ajungând la preponderanță în sec. I. în timpul lui Burebista. Urmează atingerea cu lumea romană. Capitolul cel mai luminos și cel mai cald — spune d-l Panaitescu — este acela privitor la civilizația daco-getică, materială și spirituală. Pârvan stabilește, că atât concepția despre lume, ca și religia Geților, este total deosebită de cea thracică, și identitatea lor, admisă în trecut, Pârvan o caracterizează „o naivitate raționalistă grecească“. Se trece la valorizarea știrilor arheologice asupra Geților cu stabilirea influențelor streine, apoi se încearcă reconstituirea etnică, în perioada geto-schytică pe baza toponimiei. Concluzia: la venirea Slavilor în Dacia toponimia nu era romană, ci aproape peste tot thracică. În ultimul capitol se tratează protoistoria Daciei.

Din recensia d-lui Panaitescu reiasă clar concepția nouă și îndrăzneată a lui Pârvan, care bazat pe cunoașterea profundă a întregii literaturi antice și a întregului material documentar, a dat în *Getica* cea mai serioasă lucrare în acest domeniu. Minunat este comentariul lui E. Pottier (*Revue Archéologique* 1928, p. 223) citat de d-nul Panaitescu: „Après l'avoir lu, on comprend bien comment la Roumanie, principauté danubienne, est entrée pour

toujours dans le cercle des nations qui se font honneur de reconnaître Athènes et Rome pour leurs ancêtres et leurs éducatrices“.

Recensia d-lui Panaitescu este un omagiu marelui și înflăcărătului preot al științei românești, care a fost V. Pârvan.

e. h.

Fabiu Sânjoanu, prof. la lic. „Andrei Șaguna“ Brașov.

Pro Homine. Omul Terțiar și Omul Paleolit. (Brașov 1929, tip. I. Gött).

Broșura d-lui Sânjoan face un real serviciu aceloră, cari se interesează de cercetările asupra descendenței omului. Amintind concepțiile filozofilor antici și medievali asupra acestei descendențe — se tratează concepția evoluționistă, cu oprire mai insistentă asupra lui C. R. Darwin și asupra aceloră, cari au combătut teoria lui. Principiul evoluției a lui Darwin a rămas un punct câștigat și un început de asidue și fructuoase investigații asupra resturilor fosile pe cari a trebuit să le lase omul terțiar și paleolit. Cu ajutorul unor tablouri comparative și prin expunerea clară a descoperirilor ce s'au făcut — ni se arată stadiul la care s'a ajuns în cunoașterea aceluși pithecanthropus, strămoșul bătrân de nenumărate mii de ani al omului. În partea ultimă se încearcă o lămurire a influențelor cari au provocat evoluția sufletului omenesc: din modificarea piciorului în mână rezultă poziția verticală și întrebuințarea mâinii la lucru manual, cu consecințe profunde asupra lărgirii sferei de cugetare, vorbire, etc.

Trecând prin timp (etajul chellean, achenlean, mousterian, micoquian) omul paleolitic se perfecționează prin noi funcțiuni sufletești și evoluiază spre alte cuceriri de inteligență, de cunoaștere și artă în noua cultură paleolitică, ridicându-se la creațiuni (desemne, uneori colorate, de animale, în repaos și mișcare) artistice, așa că Hauser încearcă chiar să-și imagineze pe artistul magdolenian. Scrisoarea, îmbrăcămintea, apar și ele, complectând imagina asupra omului paleolitic.

Cuprinzând cercetări așa de vaste și bogate, pe abia 57 de pagini, e firesc să nu fie întotdeauna pe deplin satisfăcută curiositatea, de lămuririle, uneori prea laconice, ale autorului. Partea a doua, în care se tratează evoluția sufletului omenesc era bine să fi fost mai amplificată. Am fi dorit și o anexă bibliografică.

În tot cazul lucrarea merită atențiune, căci este scrisă cu pricepere, utilizând un material documentar respectabil.

e. h.

S. Mehedinți: Anale politice. Contribuție la istoria Regenței I. Dela moartea Regelui Ferdinand I., până la cel dintâi guvern chemat de Regență (1927—1928).

Analele Politice aled-lui Mehedinți sunt o reunire de articole, publicate în cursul anului 1927—28, la care se adaugă în „Anexe“ o sumă de alte observațiuni, de dată mai veche, începând cu anul 1920. Sunt, deci, o contribuție proaspătă la discernământul critic al fenomenelor de interes obștesc-național, din ultimul deceniu. Articolele au fost provocate de manifestările spontane ale mentalității politice curente și de faptele cotidiene, pe cari atâția dintre noi le trec cu vederea sau le dau uitării, ca pe niște minuscule diverse. Atitudinea critică a d-lui Mehedinți nu este contaminată de sectarismul de partid. D-sa pune în evidență numai ce poate fi folositor sau stricăcios Statului. Un om care vede în subordonarea Statului față de interese personale și de partid, una din cauzele cele puternice a relelor de care suferim, omul care crede, că „izvorul cel dintâi a păcatului a fost politica“, nu poate fi un politician de partid. Nefiind aceasta — vom găsi puține cuvinte elogi-oase în aprecierea realizărilor de până azi. D-sa crede, că n'avem încă adevăratul bărbat de stat, care să se fi ridicat la nivelul nevoilor statului nostru, având o înaltă concepție etică a politicei „care să-l țină departe de orice contact suspect, păstrându-și tot creditul său,— numai pentru a servi interesul permanent al poporului pe care îl reprezintă“ (pag. 77). Ne trebuie oameni reprezentativi, cari să fie în clar, că „politica e știință și morală aplicată“ (pag. 78). Lipsa unor astfel de norme sănătoase s'a resimțit profund asupra prestigiului și a creditului nostru extern, atât de jalnic ruinate, dar au avut repercusiuni funeste și asupra operei de consolidare a noului nostru stat, operă despre care marele prieten al Românilor Seton Watson a declarat, astfel: „nici un semn de restabilire politică, economică sau morală, după sguduirea războiului mondial“. Iată alături și judecata d-lui Mehedinți: „Reforma agrară... un monument de eroare economică“; „administrația publică — o durere“; „bacalaureatul... cea mai vastă încercare de declasare a tineretului“ (pag. 132). În activitatea generației tinere, („o generație în adevăr nouă nu poate fi decât aceea, care împlinește în viața unei națiuni o operă nouă“) nu găsește o suficientă chezășie pentru asigurarea viitorului nostru, a neamului și „a Statului cel mai amenințat din Europa“.

Relațiile pe cari le trăim sunt descurajatoare, perspectivele sumbre. Dar un popor nu are voie să descurajeze. Conștiința că suntem stăpâni pe destinele noastre trebuie să ne fie un imbold

spre înfăptuirea cât mai grabnică a temeliei solide și sănătoase, pe care se va ridica statul nostru. Acum — ori niciodată! — Aceasta este convingerea, care ne strigă și ne avertizează din fiecare articol al d-lui Mehedinți din această carte.

Este de prisos, poate, de adăugat, că limpezimea și frumusețea expunerii este ireproșabilă. Constatările din ea, oricât de grele și dureroase ar fi uneori — sunt juste și isvoresc din înțelegerea superioară a omului de cultură și de pătrundere socială, a omului care „n'a făcut umbră“ nimănui, și din locul pe care-l ocupă, nu predică decât adevărul pentru întărirea neamului și a Statului.

e. h.

Buletinul Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român. „Astra“, despărțământul central al jud. Trei-Scaune. Anul I No. 1.

D-l Dr. I. Vintilă semnează un scurt „Cuvânt înainte“ din care aflăm că *„nu dorința de a spori numărul publicațiilor periodice cu încă una, care după un timp oarecare de vegetație să dispară fără urmă, ne-a îndemnat să publicăm acest buletin, ci intenția noastră este, să arătăm acelor Români, cari în timpurile de astăzi și-au mai păstrat dragostea pentru răspândirea culturii în pătura largă a poporului că există și pe aceste meleaguri o mână de intelectuali cari se străduiesc să întrețină vie flacăra conștiinței și culturii românești“.*

Noi cunoaștem acele meleaguri și știm ce din greu trebuie să muncești pentruca să faci ceva în această direcție. Și, totuși, s'a făcut. S'au ținut 17 conferințe, s'au organizat patru cercuri culturale, s'a creiat o mică bibliotecă (312 volume citite într'un an nu-i mult, dar destul pentru un început), s'a cumpărat o Casă Națională cu o mare parte din bani donați. Printre sprijinitori aflăm — în frunte — „Astra“ Brașov cu 100.000 lei, apoi diferiți fruntași ai orașului cu sume ce variază între 200 și 30.000. Entuziasmul donatorilor merită să fie subliniat.

Pentru viitor președintele despărțământului, D-l Dr. Vintilă, nu promite nimic *„în speranța că toți cei cari își iubesc neamul vor căuta să ne sprijinească“.*

Cuvinte potrivite pentru ori care alt despărțământ al „Astrei“.

I. C.

D-1 **Dr. I. Ol. Ștefanovici-Svensk:** „*Limba engleză în lumina lingvistice moderne*“. Cluj 1929, 68 pg. 50 Lei.

Boșura cuprinde trei studii instructive publicate în rev. „Societatea de Mâine“ :

I. Insuficiența învățământului limbei engleze.

II. Ortografii istorice, pseudo — și quasifonetice.

III. Ortografii și accent.

Scopul îi este „să ferească pe alții mai tineri de rătăcirile răpitoare de mult timp și energie, prin cari a trecut și autorul din lipsă de temeinică și competentă îndrumare într'o vreme când, din pricina unei organizații învechite, învățământul limbei engleze e de fapt în mare parte un învățământ de „gibberish“.

O broșură utilă pentru toți cei care se ocupă cu instrucția limbilor străine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIE

Reviste primite la redacție:

Arhiva. Iași, 1929 No. 3 și 4 (Iulie-Octombrie). Sumar: *Ilie Bărbulescu*: Individualitatea limbii române și elementul slav. *Th. Holban*: Boierii lui Mihai Viteazul (urmare). *Marg Ștefănescu*: Codex Dragomiricensis. *C. Kogălniceanu*: Români de dincolo de Carpați până la întemeierea Țării Românești și a Moldovei. *Lucian Predescu*: Familia Hăjdăilor (urmare). *Marg Ștefănescu*: Contribuțiune la Istoria literaturii românești moderne. Un rotacism. Primul congres al filologilor Slavi în Praga. *Ilie Bărbulescu*: Un aer dela Alexandru Lăpușeanu și domnița Ruxandra. *Th. Holban*: Despre mănăstirea Secul; Două cuvinte specifice moldovenilor. *Lucian Predescu*: Două tipărituri necunoscute ale diaconului Coresii.

Bogate pagini de recenzii.

*

Scrisul Nostru. Bârlad, Anul I, Nr. 8-9. *G. Tutoveanu*: Mihai Lupescu (Meritată aducere aminte despre un om și o activitate rodnică. *N. R.*) Versuri semnate de *G. Ursu*, *G. Nedelea* și *G. Bonga*. *I. Ciocărlan*: În amurg (schiță). *D. Fărcașanu*: Garoafa lui Patea (schiță). *G. Ursu* recenzează cartea d-lor S. Dan și Romulus Dianu: Viața minunată a lui Anton Pan.

*

Luceafărul literar și artistic. An. I, Nr. 3, 4, 5-6. Strofe frumoasă publică d-l A. D. Oprîșan în poezia „Amurg de toamnă“:

Iar pe aripi de răcoare
Vine seara gânditoare
Ca un vâl din depărtare
Plin de stele.

Și acum din vreme'n vreme
Vin fantome să mă chem
Când prin ramuri vântul geme
Inserând în ele.

*

Rîtmuri. Anul I, Nr. 3. Cu următorul cuprins: *I. Al. Bran-Lemeny*: Problema Artei. *Emil Isac*: Primăvara (poezie). *Ion Focșeneanu*: Ceața (poezie). *Io-*

nescu-Olt: Evohe (poezie). *Pavel Nedelea*: Strofe triste (poezie). *N. Niculescu-Cantonieru*: Lunatecul (schiță). *Aurel Marin*: Stihuri (poezie). *Mia Cerna*: Icoane (miniaturi). *Grene*: Biserica Sf. Nicolae din Schei. Traduceri din Ch. Beaudelaire (I. Focșeneanu), Rainer Maria Rilke (L. Costin), Kacsó Sándor (I. Al. Bran-Lemeny).

Epigrame. Cronică dramatică semnată de d-l M. Munteanu.

Recenzii. Revista revistelor.

*

Curentul Juridic. Brașov. Anul VI, No. 11. Directori d-nii George P. Aronescu (Consilier la Curtea de Apel din Brașov) și I. I. Popovici (Prim-Procuro, Brașov).

*

Revista Geografică. Anul I, Nr. 10. Sumarul: *N. Popp*: Câteva observări asupra Subcarpaților buzoeni. *F. Bratu*: Elemente eterogene din Teleorman. *C. Stoianescu*: O privire generală asupra depresiunii Vrancei. *M. Țigoiu*: Străbătând Cadrilaterul.

Cărți primite la redacție:

Din Biblioteca populară a Asociațiunii:

- Nr. 165. *N. I. Dumitrașcu*: Vorbe de demult. Povestiri și legende, Sibiu, 1929 p. 45.
- „ 166. *Dr. Ioan Lupaș*: Inceputul neamului românesc. Povestire istorică, Sibiu, 1929 p. 104.
- „ 167. *Dr. I. Beu*: Cărticica sănătății, Sibiu, 1929 p. 104.
- „ 168. *T. Podariu*: Flori de pe câmpie. Poezii populare. Sibiu, 1929 p. 96.
- „ 172. Stan Bolovan și alte povești ardelenesti, culese de *Ioan Pop-Reteganul*. Sibiu, 1929 p. 48.
- „ 173. Calendarul „Astrei“ pe anul 1930, întocmit de *Horia Petrescu*. Sibiu, 1929 p. 184.

Mihail Drăgănescu: Viața. Craiova f. a. p. 10.

Onisifor Ghibu: Universitatea Daciei Superioare. București, „Cultura Națională“, 1929 p. 112-XXXI.

Em. Panaitescu: Protoistoria Daciei. Opera lui V. Pârvan. Cluj „Ardealul“, 1929 p. 29.

Alexandru Suru: **Laptele**, din punct de vedere alimentar, din punct de vedere igienic și din punct de vedere al economiei naționale. Brașov, Tip. „Unirea“ 1929 p. 31.

Specialist în materie, D-l Al. Suru a scris o broșură utilă. O adresează primăriilor comunale, deci, în primul rând, paginile vor fi citite la sate. Poate n'ar fi fost rău dacă stilul — în vederea scopului urmărit de autor, — avea un mai accentuat caracter de popularizare.

I. C.

O bibliotecă publică la Brașov.

La 12 Ianuarie 1930 — adică peste câteva săptămâni, — biblioteca „Astrei“ Brașov își deschide porțile.

Numai cine cunoaște istoricul acestui nou așezământ de cultură, realizat cu multe și grele sacrificii, îl poate aprecia așa cum se cuvine. E suficient dacă amintim aici, că în 1926 „Astra“ Brașov nu avea *nici măcar o broșură*. Din nimic în vremuri de brutal materialism, s'a înfăptuit o operă de indiscutabilă valoare și bogăție. Pe lângă cele 10—12.000 de volume — unele chiar foarte rare, — din literatura română și streină, parte cumpărate, parte donațiuni, noua instituție cuprinde o secție a perioadiceilor și alta a manuscriselor, ambele la fel de prețioase. Pentru cercetătorul istoriei și istoriei noastre literare, materialul inedit aflător în biblioteca „Astrei“ nu poate fi lipsit de interes.

Localul — Casa Prefecturii din B-dul Regele Ferdinand No. 14 — (Să nădăjduim că oamenii înțeleghători ne vor da voie, într'oz, să-i zicem CASA „ASTREI“!) are, modern aranjate, patru camere: Sala de lectură cu 40 de locuri, sala de manuscrise cu 20 locuri, o cameră a catalogului și depozitul (Biblioteca propriu-zisă).

Condițiunile de admitere în sala de lectură vor fi anunțate la timp prin ziarele locale.

Brașovul își continuă astfel o tradiție culturală, începută cu multe secole în urmă.

I. C.

Expoziția Doamnei Maria Drăgan Cabadaiev

Doamna Maria Drăgan-Cabadaiev, cunoscută pictoră sibiană, a aranjat în sala „Astra“ o interesantă expoziție de tablouri. D-sa expune pentru prima oară în orașul nostru opere de artă, atât de mult apreciate la expozițiile din alte orașe.

D-na Maria Drăgan-Cabadaiev a studiat pictura la Budapesta și Baia Mare. Aproape un an a petrecut în Italia, unde s'a perfecționat în nud. Portretul și nudul sunt specialitatea sa. Din acestea ne-a oferit câteva bucăți reușite. D-na Cabadaiev, redă cu precizie în cap de expresie caracterul, în nud evită minuțiozitățile, prinde în peisaje natura lăsându-i sinceritatea, curățenia, sentimentul.

E. P.

Dela „Astra“ Brașov

Donațiuni pentru bibliotecă

D-nul Candid Mușlea, profesor, donează 40 vol. și broșuri-Liceul „*Andrei Șaguna*“, donează din dubletele pe care le-a avut, un însemnat număr de cărți, broșuri și ani de reviste.

D-nul D. Lupan, profesor 12 vol. și patru ani din revista „*Transilvania*“.

D-șoara Gabriela Ciornei continuă să aducă, număr cu număr, trei reviste abonate de D-sa pentru biblioteca Astrei.

Spre orientare.

* Domnii care nu și-au achitat încă abonamentul, vor plăti pentru cele 4 numere primite în anul 1929 Lei 174, urmând să ne avizeze: dacă doresc să fie trecuți între abonații anului 1930 sau ba.

* Abonaților cu costul abonamentului achitat pe un an, le expiră abonamentul la 1 Mai 1930.

* Cei care doresc să li se trimită revista recomandat, vor plăti peste costul abonamentului un plus de Lei 40.

* Plata abonamentului se va chita în viitor numai în paginile revistei.

Administrațiunea.

